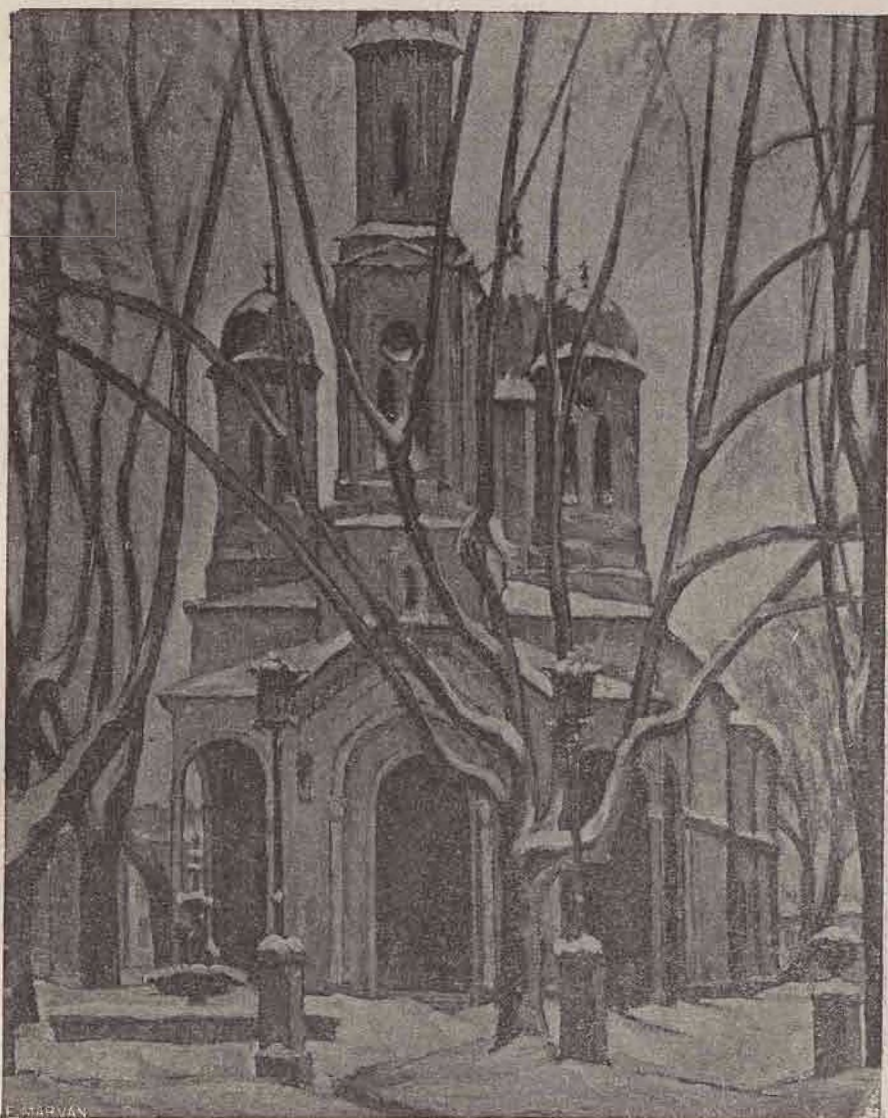

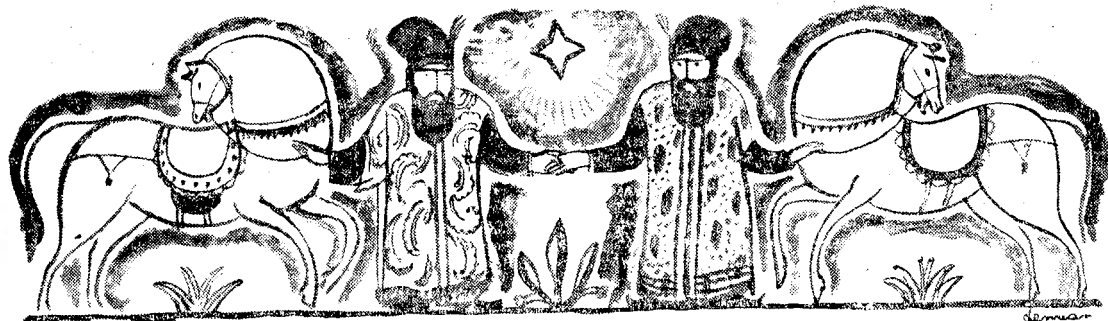
CÂNDIREA

ANUL VI

No. 2

GÂNDIREA

E T H O S

DE

AL. BUSUIOCEANU

1

GÂNDUL poetic e gând metaforic. Nerațional, îmbibat întotdeauna de emoții, plastic și când sensul lui e abstract, mecanismul lui logic, strecurat fără de veste, ar fi în stare să reducă la absurd și cea mai severă gândire rațională a unui spirit logic. Cea mai simplă din metafore e, în adevăr, o răsturnare a oricărui bun simț. Rațional, ea te aruncă în confuzie, iar dacă nu-i poți rezista, o primești uimit ca de un miracol. E absurdă, — și e totuși adevărată ca o axiomă matematică! — Ce bizar mecanism logic poate explica un asemenea paradox?

Două noțiuni cu totul disparate, împrumutate la întâmplare din ordine de lucruri diferite, fără nici o legătură între ele, sunt asociate întâmplător prin cine știe ce vagă asemănare ori coincidență, care nu le-ar putea da în niciun caz nici o identitate. Logic, o asemenea asociere, de care mintea fiecăruia e în stare numai în vis, n'ar închide în ea nici o virtute creatoare, niciun mecanism mai complicat, și adeseori nici chiar puterea de a se menține mai mult timp în conștiință. Poetic însă, asocierea aceasta poate fi începutul celor mai extraordinare descoperiri. Un mecanism neprevăzut, extrem de delicat, și care nu mai e la îndemâna tuturor, intervine răsturnând întreaga logică rațională. Un fel de uitare, de renunțare la realitate, ne face să închidem ochii, fără știrea noastră, asupra singurului amănunt logic care justifică asocierea, acea vagă asemănare sau coincidență, pe care o și suprimăm. Și fără ea, împotriva ei chiar, nu mai asociem, dar identificăm cele două noțiuni — nu prin vreo nouă asemănare ori contiguitate, ci tocmai prin ce în ele era absolut contrariu. Metafora e în felul acesta încheiată, simplă, desăvârșită în sine însăși, și seducătoare: O paftă de aur, prinsă fără veste în apa de mătăasă a unei haine. Un poet va scrie astfel, în perfectă logică poetică: „Coada de păun a nopții — cerul“, sau „Din genele de stuț ale livezii strâng lacrimi de văpaie — licurici“. „Gura ta — fluture de văpaie“ „Gura ta — strugure'nghețat“, ori „Tristă, luna moare veghind la căpătâiul lumii“.

Gramaticii vechi au observat altfel de mult ciudăţenia aceasta logică a figurilor poetice. Cu un cuvânt pedant, care exprimă însă concis, ei au şi botezat-o *Κατάφρασις*. Răsturnare a ordinii raţionale, logică a ilogicului, ea e ca o eclipsă a raţiunii în gândirea poetică amăgită întotdeauna ca de un vis. O uitare a realităţii, o negaţie a ei, şi totuşi nu rar, extraordinarul instrument de definiţie şi de creare tocmai a acestei realităţi. Limbajul popular şi azi e încă figurat şi plastic, întocmai ca limbajul primitivilor care descopereau lumea şi îşi creau ideile, nu raţional, ci metaforic. Impotriva oricărei consecvenţe logice, a însăşi realităţii, metafora e astfel unul din cele mai perfecte instrumente de sinteză ale gândirii, aşa cum în universul matematic de exemplu, perfect instrument logic e şi geometria ireală care acordă lumii mai mult decât cele trei dimensiuni.

Logica poetică întreagă nu posedă alt mecanism mai simplu sau mai complicat decât acesta. Un univers închis, perfect în sine însuşi, sferic, metafora e şi elementul şi definiţia completă a gândirii poetice. Căci prin acelaşi mecanism, simplu, ireproşabil, — asociaţie — catacreză — asociaţie — gândul poetic îşi realizează şi desfăşurarea, cum îşi luase şi începutul. Una din alta, sau chemându-se una pe alta, metaforele se înlănţuiesc sau se învoaltă, în generaţie firească, aşa cum în ochianul caleidoscopic se nasc logic arabescurile colorate. În miezul oricărui poem însă, ca în miezul caleidoscopului, rămâne o metaforă iniţială — să numim, cu psihologii, intuiţie, această bizară răsturnare a logicei? — din care se vor naşte apoi firesc toate celelalte. Şi voi transcrie aici, pentru analiză, un pasagiu biblic (din care se poate vedea că şi la Dumnezeu tot prin metafore se ajunge):

„Frumoase sunt picioarele în încălţăminte ta, faţă de Domn! Tivul rotund al coapsei tale — lăntişor de pus la gât, lucrat parcă de mâna unui meşter iscusit. Pântecul tău — pahar rotund, din care nu lipseşte vinul aromat. Trupul tău — un snop de grâu, încins cu crini. Sâniile tăi sunt ca doi pui de cerbi, gemenii unei căprioare. Gâtul tău, turn de fildeş; ochii tăi ca iazurile Hesbonului de lângă poarta Bat Rabim; nasul tău ca turnul Libanului privind către Damasc. Capul tău cum e Carmelul, iar părul ca o purpură împărătească. Şi un împărat ar fi înlănţuit de pletele tale... Ce frumoasă şi plăcută eşti iubito, în mijlocul desfătărilor! Trupul tău e ca finicul, sâniile — struguri. Şi îmi zic: „Mă voi sui în finic şi îi voi prinde crengile!“ Atunci sâniile tăi vor fi ca strugurii din vie, suflarea ta ca mirosul merelor. Iar gura ta va turna vinul scump care va curge lîn răsplătindu-mi desmierdările, şi ne va aluneca pe buze când vom adormi!“

2

Cum e posibilă totuşi această aberaţie logică, metafora, prin însăşi elementele cele mai logice ale gândirii? Căci simplul mecanism al catacrezei, el însuşi nu e în stare s'o explice şi până în cea mai adâncă intimitate. Cu aceleaşi elemente, logica raţională va ajunge la alte desvoltări, normale şi conforme realităţii. Catacreza nu e dată în însăşi elementele formale ale metaforei. Ci, deviind, ea e mai degrabă o distracţie dela funcţiunile lor normale. Cum e posibilă această deviere?

Să privim mai deaproape. — Un poem, o perifrază poetică, o metaforă, nu sunt logică pură, simplul mecanism raţional în care, elemente date în condiţii date, îşi găsesc dela sine desvoltarea, întocmai ca un calcul matematic bine pregătit pe un calculator mecanic. Logica raţională are ceva din acest calculator mecanic. De am putea închipui o minte îndeajuns de vastă, o raţiune universală, căreia să-i fie date posibilităţile tuturor axiomelor şi a tuturor combinaţiilor silogistice, am putea fi siguri că un asemenea vast calculator logic, fără nicio personalitate, ar fi în stare să găsească dela sine, fără greş toate adevărurile raţionale cu care se mândreşte ştiinţa. Nimic n'ar putea scăpa, în adevăr, tehnicei lui perfecte — adevăruri ale geometriei, euclidiene, neeuclidiene, adevăruri ale vieţii practice, sau neadevăruri ale vieţii, — dela calculul valutei aur şi până la inelele lui Saturn, totul ar fi tangibil, cu uşurinţă şi perfecţie, logicei universale a unei astfel de maşini. Personalitatea n'ar putea decât s'o încurce, şi s'o târască la erori. — Dar ce poeme, ce parafraze poetice, ce metafore, ar fi în stare să inventeze ea? De unde ar găsi puterea acelei miraculoase negaţii a realităţii, puterea de a se sustrage propriului ei mecanism, pentru a putea alege, asocia arbitrar, pentru a se putea înşela ea pe ea însăşi, şi a creea acele splendide minciuni perfecte care ar face să-i plesnească mecanismul?

În miezul oricărui poem, și a oricărei metafore e întotdeauna o personalitate. Ilogică și irațională în esență, ea e anterioară oricărui mecanism, și singură își creiază propriile-i legi. O logică sau alta îi sunt proprii deopotrivă, fiindcă conflictul dintre ele nu atinge însăși substanța ei intimă. Sunt moduri de manifestare derivate, care demonstrează adaptări deosebite lucrurilor. Sub mecanismul logic însă al rațiunii, oricât de strict ar fi și de rigid, rămâne această posibilitate a eului de a se elibera, și printr'un nou mecanism de a-și crea o altă ordine de lucruri. Spărtura aceasta în ordinea rațională e metafora. Mai mult decât un mecanism dar, — Eul însuși în manifestare. Asemeni gestului, asemeni exclamației, ea conține ceva cu desăvârșire primar și nedemonstrabil, anterior oricărei logici. Un adevăr metaforic e din pricina aceasta tot atât de neîndoelnic și ireductibil ca o axiomă. Nimeni nu va putea demonstra adevărul unei metafore, cum nu va putea demonstra că unul și cu unul fac două. Și pentru una și pentru cealaltă, evidența e dată în însăși afirmația lor.

3

Sunt în noi, prin urmare posibilitățile a două înțelegeri. Una — să-i zic inferioară? — logică, rațională, și conformă realității. O posedăm toți ca un mecanism prin care ne adaptăm vieții în chipul cel mai economic. Cealaltă — illogică, irațională, în conflict perpetuu cu realitatea în care caută întotdeauna o spărtură. O posedăm și pe aceasta aproape toți, dacă nu activ, în sensul de a provoca noi înșine spărtura care să ne înlesnească evadarea din realitate, cel puțin pasiv, atât cât să ne putem lăsa uneori târâți la evadare de alții mai îndrăsneți. Absurditatea ei ne fascinează, și când nu suntem în stare să o urmărim în dejuns. Când isbutim însă a ne elibera și prin noi înșine ori prin alții, a atinge culmea aceasta a nebuniei — dincolo de logică și de realitate — atunci e o beție și un cântec. O clipă singură e de ajuns ca să-ți strecoare în suflet ca licoarea unei pasiuni ce nu se va mai stinge. Presimțirea ori amintirea acestei neîncercuite spiritualități pe care ai putea-o atinge de n'ar fi cercurile de oțel ale propriei tale rațiuni, te va chinui întotdeauna. E întocmai, presimțirea ori amintirea, de care vorbește Platon, a unei lumi superioare, ideale, căreia i-ai aparținut odată, și îi vei aparține, când te vei libera de mecanismul vieții. *Ethos!*

Arta — și de rândul acesta, nu metafora, nici poezia, ci arta în înțelesul cel mai larg — nu e mai mult decât această înălțare către *ethos*. Și nu arta numai, cea legată de o tehnică artistică, dar viața însăși, înțeleasă ca o operă de artă, epic trăită, liric, tragic, nu e nici ea cu nimic mai mult decât sbuciumul acesta de desprindere din logic, din mecanic, și de cufundare în absolut. Cei mai mulți nu vom cuteza niciodată să o năzuim. Logica ne împiedică a fi asemeni zeilor, dar ea e sigură, e practică, e economică. O umanitate de poeți și de eroi ar ajunge repede la destrămare. Vom privi eroii deci mai de departe, îi vom lăsa să ne atingă sufletul fără nici o teamă, fiindcă noi suntem senini și calmi întocmai ca viorile care nu știu nimic de sunetul pe care îl pot scoate, cel mult, îi vom petrece ascultători până în zare, până unde lumea e sigură, iar când aventura ar putea să înceapă, ne vom întoarce liniștiți așteptând sfârșitul ei. Arta începe însă tocmai dela acea margine de zare. Între realitate și idealitate, e nevoie de acea clipă unică de uitare și de răsturnare a logicei — catacreza. Într'o metaforă ea poate fi realizată uneori cu ușurință, fără voie, și de un spirit rațional. În marile creații însă, prețul ei e mai întotdeauna o mare suferință. În etape, care înseamnă tot atâtea bătălii, victorii sau dezastru, ea își primește o realizare care nu întotdeauna e complectă. Și din succesiunea aceasta se va naște și erarhia expresiilor artistice pe care, întrunită ori incomplectă, o vom întâlni în opera oricărui mare artist.

4

În tinerețea popoarelor expresia artistică a gândului lor și a vieții lor, e epică. Din lumea abia organizată a experienței, cugetarea n'a găsit încă secretul de a se elibera. Viața materială o stăpânește încă, dură, înlănțuitoare. Zeii înșiși împrumută formele materiale și se supun logicei rigide a destinului. Logică de aramă, implacabilă și fatală, urmărindu-te și dincolo de rațiune, ca de tema unei liberări care ar putea veni

prea de vreme. Germenele de revoltă însă, al „sacrei nebunii“ platonice, încolțește și în sufletele astfel încercuite. Presimțirea unei alte lumi, dincolo de cea materială, poate mai senină, poate mai frumoasă, oricum superioară, înarmează eroii și-i dispune către fapte mari. Titanicele lupte ale epopeilor încep, — pentru cucerirea unei cetăți, pentru dobândirea unei femei frumoase — în realitate, pentru lupta în sine, cât mai violentă, cât mai neîndurată, pentru măsurarea aceasta, cea dintâi, a omului cu lumea. Epopeile sunt pline de asemenea zguduitoare revolte, — în care însă omul, împotriva rațiunii și a logicei nu are decât pumnul. E o eroică a materiei, naivă încă și copilărească, pe care alte lupte, mai subtile și mai îndârjite vor întrece-o mai târziu.

Căci ceace se petrece în sufletul învăpăiat al tinereții unui popor, se poate petrece cu și mai multă violență și pasiune în sufletul unui om singur. Sunt puțini artiștii, în care formele superioare ale artei lor să și fi primit realizarea fără asemenea eroice lupte duse uneori până la cea mai cumplită suferință. În arta lor poate răsunetele acestei lupte să nici nu le întâlnim. Forme superioare, mai senine, o pot întrece și face inutilă. Ea rămâne îndărât, ca o bătălie câștigată, pe care acum expresiile împăcate ale victoriei o incunună. Dar sunt artiști, și dintre cei mai mari, în care eroica aceasta însăși e expresia din urmă a artei lor. Unul singur va fi de ajuns pentru a înțelege ce e această epică a sufletului în artă — Michelangelo.

La Roma, în Capela sixtină, Judecata de apoi. Michelangelo creează atunci pe David, gigantul de piatră în care liniile întinse ca niște oțele sunt just atât de încordate încât să-ți dea ideea unui echilibru în clipa de-a fi rupt, și atinsese marea seninătate din „Pietatea“ dela S. Petru, în care plânsul morții e aproape un cântec al vieții. Lupte noi se aprindeau în el, și ca într-o epopee a tinereții, în Judecata de apoi aveau să izbucnească cu o violență pe care el însuși n'o mai exprimase. Trupuri plastice, atletice, în care penelul isbutise a face cât și dalta. Ordine arhitectonică, strâns logică, în care extraordinara aglomerare de trupuri e încheiată și redusă la o perfectă unitate. Plastică și arhitectonică, concepția lui ar fi trebuit să închidă în sine acea statică echilibrată a materiei, care e logica sculpturii și a arhitecturii. Nimic însă din această logică. Un vârtej cumplit de forme înlănțuite și contorzionate, se răsucesce amețitor în jurul centrului. O prăvălire vertiginosă, care începe cu acel grup superior ce se năruie prins de coloana dărâmată, și se continuă apoi prin celelalte grupuri cu expresii spăimântate și teribile. În centrul întregului vârtej, Isus, cu chipul nu de mântuitor, ci mai de grabă al unui Jupiter teribil, el însuși e o concentrare a mișcării. Gestul lui indică prăvălirea, o face mai vertiginosă, prin atracția și concentrarea pe care i-o dă însuși centrul în mișcare. Și în jurul aureolei lui luminoase, fondul sumbru de albastru ca cobaltul se rotește acum atras ca de o prăpastie. — Nu e extraordinară lupta aceasta de titan a sculptorului — Michelangelo și în pictură e un sculptor — de a distruge prin mișcare, prin acest nelimitat pe care el îl introduce în limitat, — însăși logica materiei plastice? Căci ce e în judecata de apoi, e și în cele mai multe din sculpturile lui Michelangelo: O suferință parcă, fără margini, de a gândi prin ce e mai puțin spiritual și mai închis în linii care nu se pot sfărâma: piatra. De sub logica aceasta a pietrii, el găsea totuși puterea de a scăpa, dându-i mișcarea care o spiritualiza și o făcea nelimitată. Aspră luptă însă, și cu prețul câtor violențe câștigată. Expresia ei nu putea fi cu desăvârșire împăcată. Avea să poarte întotdeauna urma acestei epice încordări.

5

Beția sacră a liberării, lirica senină și iluminată, nu vine până când lupta aceasta n'a încetat și n'a fost câștigată. Mulți nici nu vor atinge-o niciodată, sau, o clipă doar răsplătiți de ea, nu vor mai avea vremea să o exprime. Când au gustat-o însă, și deasupra oricăror înlănțuiri, s'au cufundat în lumina ei, expresia lor e atunci un cântec și un extaz. O numim uneori mistică, fiindcă în ciasul ei nu mai putem descoperi nimic din logica și raționalitatea propriei noastre gândiri. Ceva imediat, descătușat de lanțușoarele subtile ale rațiunii, ceva ca o identitate a gândului cu propriul său obiect, îi dă atunci o libertate și o neșărmurire care logicei îi pare misterioasă. Gândul liric, gândul mistic, gândul muzical și în cele mai materiale dintre arte, nu e altceva decât eliberarea și seninătatea aceasta.

El e rar. In spirite titanice ca al lui Michelangelo, destinat parcă mai mult la lupta cu materia decât la extazul spiritului, asemenea desăvârșită, mistică seninătate, nu s'a ivit mai mult decât odată în viață: Cupola S-tului Petru. Logica rațională, matematică, a liniei arhitectonice nu-i mai putea reține spiritul. Sub magia inspirației, ea însăși se spiritualiza. Bazilica întreagă, uriașe, nemaiîntrecută în vastitate, e un foc amețitor de linii și iluzii. Ochiul nu mai poate prinde dimensiuni și proporții reale. Perspective gigantice frâng însăși optica. Iți trebuie să te măsoari tu însuși, un pitic, cineștie cărui înfim amănunt al acelei formidabile arhitecturi, ca să înțelegi dimensiunile ce te înconjoară. O clipă numai, și iluzia își face iar loc. Liniile se vor dematerializa din nou. Iar deasupra acestei uimitoare iluzii arhitectonice, e aruncată și mai uimitoarea iluzie a cupolei. Coaste uriașe, arcuite, ca cercul unor arbori de oțel pe care o mână de gigant i-ar fi prins de vârfuri întrunindu-i strâns, susțin un rând, două, patru, de ferestre și etaje, — o arhitectură fără asemănare, în care parcă, prin aceleași linii, gândul fără piedici al artistului a vrut să dea și casa omenească și perfecția de boltă a cerului. Iar dedesubt, spațiul bazilicei însăși se lărgeste și se înalță, într'un echilibru perfect, exprimând parcă, — în arcuri ce se suprapun și se întretaie limitându-se, însăși nemărginirea. Sub liniile ei, ești calm, senin, și cu desăvârșire, tu însuși perfect.

6

Asemeni zeilor — nu însă zei. Sborul iluminat în nemărginire, își are întoarceri și căderi prometeice. Dezastre cu atât mai mari, cu cât mai mare e eliberarea. Logica vieții ne redobândește curând și ne absoarbe în angrenajul ei, ca un mecanism care el însuși, pentru a dura, trebuie să fie perfect. Clipa de uitare însă, de negare a realității, care ne eliberase, o plătim acuma scump. Căderea nu mai e nici lirică, nici epică, — e tragică. Expresia ei e un țipăt, ori un gemăt înăbușit. Nu mai puțin dematerializat însă, și iluminat, căci amintirea lumii ideale, odată atinsă, nu mai poate fi ștearsă. E ceea ce dă prețul de sublim și măreție al tragediei.

Ne vom întoarce tot la Michelangelo. În el căderile de Prometeu sunt mai sguđuitoare și mai multe decât în oricare altul. Spiritualitatea marmorelor lui are aproape întotdeauna ceva din această dureroasă înlănțuire, după eliberare. O suferință abia încăpută, de vulcan în care nu s'au stins încă revoltele interioare. În sclavii destinați mormântului lui Iuliu al II-lea, în figurile lui de titani, rămase încă neisprăvite, dar și mai mult decât în toate, în Moise, e același tragic sentiment de captivitate abia înlănțuită, — chip amenințător și spăimântat; gest îndoit spre sine însuși, ca o apărare, și privire cruntă înșigându-se departe ca o lamă; trup înfricoșător, gigantic, ar putea răsturna munți, dar pironit ca de o putere nevăzută și ținut în încordare. Nu știi — bestie sau om? Divinitate infernală în clipa de a medita revolta — sau un semizeu înfrânt, aruncat iarăși pe pământ? Barba coboară acoperindu-i pieptul, ca un mănunchi de șerpi încolăciți, iar degetele lui crispându-se în ondularea ei stufoasă parc'ar mușca fuiorii lungi. — De amenințare? de mânie? de durere? E aceeași tragică oscilație a gândului, pe care i-o citești în figura întreagă — în fruntea încornorată și umbrită în cărlionți de satir, în brazdele adânci care îi frâng liniile feții, sau în ochii imenși ce se adâncesc acoperindu-i monstruos aproape întreg obrazul. N'ai putea să ți-o închipui mai teribilă, mai tragică, figura mâniată și înspăimântată a profetului în clipa de a sfărâma tablele legii. E în ea și durerea strigătoare a eroului întors iar între oameni, și superioara iluminare a celui care singur auzise glasul tunător al lui Ehoval, și amenințarea, înlănțuită însă nu supusă, a întoarcerii pe munte. — Destinul întreg al eroului e închis astfel într'un singur gest tragic. Mai mult decât atât, arta nici nu va putea exprima. Tragedia e etapa cea din urmă. Cea mai puțin senină, cea mai dureroasă, însă și cea mai complexă. — Dincolo de ea, drumuri noi nu se deschid decât doar pentru noi eroici.

CEI DOI ORBI

DE

T. ARGHEZI

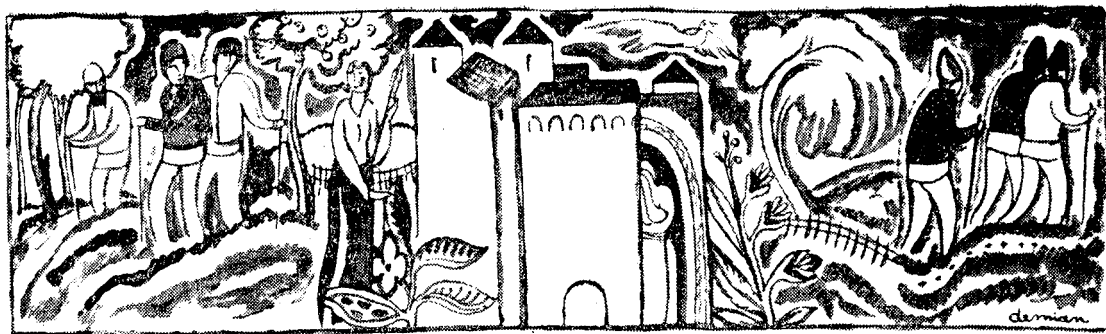
MERGINDU-ȘI Domnul drumurile sfinte
Doi orbi ieșiră Domnului nainte.
Legați de braț și spînzurați în bite
Păreau, iscați din depătare,
O plăsmuire cu-arătări urite,
Cu coarne, cu spinări și opt picioare.

Născuți în beznă ca 'ntr'un mîl de apă,
Ei au rămas încătușați de-o groapă
Și s'au tîrit și-au dibuit domol,
Ca mărăcinii fără de tulpină
Pe-o ne'ntreuptă margine de gol,
Intre lumină și 'ntre rădăcină.

— Mîntuitorule! strigară cât putură,
Trimite orbilor căutătură,
Spintecă gloata cu cuvîntul
Că ne strivesc bolnavii și ne ceartă,
Și poruncește a cădea pămîntul
De pe lumina ochilor—pe moartă.

Iisus întinse mîna, și
S'a luminat lumea de zi.

CRAII DE CURTEA-VECHE

DE

MATEIU ION CARAGIALE

Que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère...

Raymond Poincaré

INTÂMPINAREA CRAILOR

... au tapis-franc nous étions réunis.

L. Protat

CU toate că, în ajun chiar, îmi făgăduisem cu jurământ să mă întorc de vreme acasă, tocmai atunci mă întorsesem mai târziu: a doua zi spre amiazi.

Noaptea mă apuca în așternut. Pierdusem răbojul timpului. Ași fi dormit înainte, dus, fără sgomotoasa sosire a unei scrisori, pentru care trebuia neapărat să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut. Nu iscălii. Mormăii numai să fiu lăsat în pace.

Ațipii iarăși, dar pentru scurtă vreme. Sărăcia de epistolă se înființa din nou, însoțită de cruda lumină a unei lămpi. Mișelul de poștaș găsisese de cuviință să mă iscălească cu mâna lui. Nu îi fusei recunoscător.

Urăsc scrisorile. Nu știu să fi primit de când sunt decât una, dela bunul meu amic Uhry, care să îmi fi adus o veste fericită. Am groază de scrisori. Pe atunci le ardeam fără să le deschid.

Asta era soarta ce o aștepta și pe noua sosită. Cunoscând scrisul, ghicisem cu-prinsul. Știam pe de rost nesărata plachie de sfaturi și de dojane ce mi se slujea de acasă cam la fiecare început de lună; sfaturi să purced cu bărbăție pe calea muncii, dojane că nu mă mai înduplecam să purced odată. Și, în coadă, nelipsita urare ca Dumnezeu să mă aibă în sfânta sa pază.

Amin! În halul însă în care mă aflam, mi-ar fi fost peste putință să pornesc pe orice fel de cale. Nici în pat nu mă puteam mișca. Deșurubat dela încheeturi, cu șalele frânte mi se părea că ajunsesem în stare de piștie. În mintea mea aburită, mijlocul să nu mă fi lovit damblaua.

Nu, dar însăfârșit mă răsbise. De o lună, pe tăcute și nerăsuflăte, cu nădejde și teme, o dusesem într'o băătură, un craialăc, un joc. În anii din urmă, fuseseam greu încercat de împrejurări; mica mea luntre o bătuseră valuri mari. Mă apărasem prost și, scârbit de toate peste măsură, năzuisem să aflu într'o viață de stricăciune uitarea.

O luasem numai cam repede și mă vedeam în curând silit să depun armele. Mă lăsaus puterile. În acea seară, eram în așa hal de sfârșeală că nu așa fi crezut să mă pot scula nici să fi luat casa foc. Dar deodată mă pomenii cu mine în mijlocul odăii,

în picioare, uitându-mă speriat la ceasornic. Îmi adusesem aminte că eram poftit la masă de Pantazi.

Ce noroc că mă deșteptase; mare noroc! Privii acum cu recunoștință scrisoarea părintească: fără ea scăpam întâlnirea cu cel mai scump prieten.

Mă îmbrăcai și ieșii. Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. Deși nu plouase, tot era ud; șghiaburile plângeau, ramurile copacilor desfrunziți picurau, pe tulpine și pe uluci se prelingeau, ca o sudoare rece, stropi groși. Asta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură; rarii trecători ce se prefirau prin ceață erau mai toți afumați. Un lungan, coborând prispa unei cârciumi, căzu grămadă și nu se mai sculă.

Intorsei capul desgustat. Birtul ales pentru acea seară fiind tocmai în Covaci, luai o birjă, lucru cuminte, de oarece, la sosirea mea, ceilalți mosafiri erau la a doua țuică, iar oaspetele la a treia. Mă arătai mirat că se înființaseră cu toții așa de vreme; Pantazi însă mă lămuri că el venise deadreptul de acasă, iar Pașadia cu Pirgu, deadreptul și ei dela club, vremea fiind prea urâtă ca să mai zăbovească la aperitive.

Pantazi porunci încă un rând de țuici. Dar voia bună ce ne urarăm ciocnind, lipsea cu totul. Mă temui să nu adorm iar. În sala unde grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbânte — era într'o Sâmbătă — masa noastră avea aerul unui ospăț de înmormântare.

Borșul cu smântână și ardei verde fu sorbit în tăcere. Nici unul din meseni nu ridica ochii din taler. Pirgu, în deosebi, părea frământat de o mâhnire neagră. Ași fi deschis eu vorba dacă lăutarii nu ar fi început tocmai un vals, care era una din slăbi-ciunile lui Pantazi, un vals domol, voluptuos și trist, aproape funebru. În legănarea lui molatecă, pâlăvia, nostalgică și sumbră fără sfârșit, o patimă așa sfâșietoare că însăși plăcerea de a îl asculta era amestecată cu suferință. De îndată ce coardele încătușate porniseră să îngâne amara destăinuire, sub vraja adâncă a melodiei, întreaga sală amuțise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioșii și desamăgiri, rătăcirii și chinuri, remușcări și căințe, cântarea innecată de dor, se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt, pierdută, o prea târzie și zadarnică chemare.

Pantazi își șterse ochii umezi.

— „Ah“! zise Pirgu lui Pașadia făcându-și privirea galeșă și glasul dulceag, „ah! cu valsul ăsta țin să te duc la lăcașul cel din urmă, cât mai curând; cred că n'ai să mă faci să aștept mult încă această sărbătoare a tinerețelor mele. Ce frumos are să fie, ce frumos! Și eu beat, cu nenea Pantazi, voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinți luându-mi, în cuvinte mișcătoare, rămas bun dela în veci neuitatul meu prieten“.

Pașadia nu zise nimic.

— „Da“, urmă Pirgu, leșinându-și și mai mult glasul și privirea, „are să fie atât de frumos! Eu am să-ți duc căvălăriile pe pernă. Și, la șapte ani, la parastasul cel mare, când au să te desgroape, rămășag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scortșos, tot fercheș, fără un fir de păr alb, murat în argint viu și în spirt ca un gogoșar în sare și în oțet“.

Dar Pașadia nu îl asculta, se gândea aiurea.

Scăpa de data asta Pirgu și îmi părea rău de oarece nu aveam ochi să îl văd.

Rămânând de tânăr singur în București, de capul meu, mă ferisem să intru în cârd cu oricine, așa că, din răstrânsul cerc al cunoștințelor mele, alese toate pe sprânceană. Gorică Pirgu nu ar fi făcut niciodată parte, dacă nu ar fi fost tovarășul nedespărțit al lui Pașadia, de care aveam o evlavie nemărginită.

Pașadia era un luceafăr. Un joc al întâmplării îl înzestrăse cu una din alcătuirile cele mai desăvârșite ce poate avea creierul omenesc. Am cunoscut deaproape o bună parte din aceia ce sunt socotiți ca faime ale țării; la foarte puțini însă dintr'înșii am văzut laolaltă și așa minunat cumpănite, atâtea înalte însușiri ca la acest nedreptățit ce, de voie, din viață, se hărăzise singur uitării. Și nu știu un al doilea care să fi stârnit împotriva-i atâtea oarbe dușmăanii.

Auzisem că aceasta își o datora în parte înfățișării. Ce frumos cap avea totuși! Într'însul așipea ceva neliniștit, atâtea patimă înfrănată, atâtea trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsurile feței sale veștede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele. Iar din ce spunea, cu un glas târăgănat și surd, se desprindea, cu amărăciune, o adâncă silă.

Viața lui, din istoria căreia îi se întâmpla rar să desvăluie ceva, fusese o crâncenă luptă, începută de timpuriu. Ieșit din oameni cu vază și stare, fusese oropsit dela naștere, crescuse pe mâini străine, surghiunit apoi în străinătate la învățătură. Intors în țară, se văzuse jefuit de ai săi, înlăturat, hărțuit, prigonit și trădat de toată lumea. Ce nu se uneltise împotriva lui? Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întâmpinate lucrările, truda de zi și noapte a jertfitei sale tinereți, cum se învoiseră cu toții să îl îngroape sub tăcere! Din grelele încercări de tot soiul, prin cari trecuse atâția ani de restriște și cari ar fi doborât un uriaș, această faptură de fier ieșise călită de două ori. Pașadia nu fusese omul resemnării, încrederea în sine și sângele rece nu îl părăsiseră în cele mai negre clipe; statornic în urmărirea țelului, el înfrânsese vitregia împrejurărilor, o întorsese cu dibăcie în folosul său. Ca dânsul nimeni nu știuse să aștepte și să rabde, neclintit el pândise norocul la răspântie, îl înșfăcase și îl siluise ca să îi poată smulge ceea ce, în chip firesc, 'i s'ar fi cuvenit dela început fără casnă și sbucium. Odată ajuns se întrecuse, luase văzul tuturilor, îi uluise și își făcuse, jugănar cumplit dar cu mânuși, toate mendele. Calea măririlor i se deschidea largă, netedă, acum însă că putea năzui la orice, nu mai voi el nimic și se retrase. Am presupus că la temelia acestei hotărâri ciudate a fost intrucâtva și teama de sine însuși, fiindcă, sub învelișul de ghiață din afară, Pașadia ascundea o fire pătimașă, întortochiată, tenebroasă care, cu toată stăpânirea, se trăda adesea în scăpărări de cinism. Cu veninul ce se îngrămădise în inima sa împietrită, puterea l'ar fi făcut lesne primejdios. Și nici o încredere la el în virtute, în cinste, în bine, nici o milă sau îngăduială pentru slăbiciunile omenești de cari arăta a fi cu totul străin.

Retragerea sa din politică mirase mai puțin totuși decât schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai. La vârsta când la alții începe pocăința, el, ce totdeauna slujise de pildă vie de cumpărare, se năpustise deodată la desfrâu. Era aceasta darea pe față a unei vieți ce dusesse și până atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi, de cari râvna de a isbuti îl făcuseră să se desbere un lung șir de ani? — căci firesc nu era ca o asemenea năpârleală să fi avut loc de azi pe mâine. Cum nu știu, rar însă mi s'a întâmplat să văd jucător așa frumos, crai așa ahtiat, băutor așa măreț. Dar se putea oare spune că decăzuse? Nicidecum. De o sobră eleganță, plin de demnitate în port și în vorbire, el rămăsese apusean și om de lume până în vârful unghiilor. Ca să prezideze o înaltă Adunare sau o Academie, altul nu s'ar fi găsit mai potrivit. Cineva care nu l'ar fi cunoscut, văzându-l trecând seara, când ieșea, țeapăn și grav, cu trăsura la pas după el, pentru nimic nu ar fi voit să creadă în ce murdare și josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde până la ziuă. Pentru mine, priveliștea acelei vieți avea ceva copleșitor, în ea bănuiam că se desfășura o intunecată dramă sufletească a cărei taină rămânea nepătrunsă.

Dacă, încercând a reda întru câtva trăsurile acestui nobil chip, am stăruit atât, e pentru că nu am voit să scap prilejul de a îl face să retrăiască înaintea ochilor mei, amintirea lui fiindu-mi scumpă. Deosebit de cutreerătorul culcușurilor de noapte al destrăbălării bucureștene, în Pașadia, eu am cunoscut un alt om. Dar pe acela îl întâlneam aiurea. La câțiva pași de Podul-Mogoșoaei, într'o uliță singuratică, în umbra unei bătrâne grădini fără flori, se ridica, neprimitoare și posomorâtă o casă veche. Eram unul din rarii privilegiați ce treceau pragul acelei bogate locuințe, unde, până în cel din urmă ungher, se răsfrângea, sever, sufletul stăpânului.

Il găseam în odaia lui de lucru, lăcaș de liniște și de reculegere, în care nimic nu pătrundea din lumea dinafară. În acea încăpere, căptușită cu postav de fața iascăi și înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereți, cu geamurile perdeluite, câte neuitate ceasuri m'a ținut, pironit în jilț, convorbirea oaspelui. Miezoasă și cuprinzătoare, reținută și măestrită, fără lăbărțări, rasne și prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, râpea, fermeca. Pașadia era deopotrivă meșter pe pană și, în tinerețe, zugrăvise frumos. Era de necrezut cât citise, Istoria o cunoștea ca nimeni altul, ea desăvârșise la dânsul darul înăscut de a judeca fără să se înșele oamenii; multora, pe atunci, în plină înălțare, el le-a prevăzut, apropiată, trista prăbușire și nu pot uita cum, rostind cuvintele cobitoare, ochii îi licăreau siniștri. Pașadia-Măgureanu! Am privit ca un har al Proniei simpatia ce dânsul a avut pentru mine și mă mândresc de a fi ciracul acestui mare răsvrătit, atât de stoic, căruia din toate cusururile ce îi găsea lumea, nu mă învoiam a îi recunoaște decât unul singur — acela însă de neiertat: prieteșugul cu Gorică.

Gore Pirgu era o lichea fără seamăn și fără pereche. Nesăratele lui giumbușlicuri de soitar obrasnic îi scosese răfaima de băiat deștept, la care se adăogase — dece nu se știe — și aceea de băiat bun, deși bun nu era decât de rele. Acest chimiță avea un suflet de hengeher și de cioclu. De mic stricat până la măduvă, giolar, rișcar, slujnicar, înhăitat cu toți codoșii și măsluitorii, fusese Veniaminul cafenelei „Cazes“ și Cherubinul caselor de întâlnire. Mi-a fost silă să cercetez mai cu deamănuntul ițele acestei firi uscate și triste, care simțea o atragere bolnavă numai pentru ce e murdar și putred. Pirgu avea în sânge dorul vieții de desmățare țigănească de odinioară dela noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cântecele fără perdea, scârboșeniile și măs-cărite. Cu jocul de cărți ce îi slujea de meserie și cu boalele lumești ce îl istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari știa să vorbească, întocmindu-i tot temeul hazului cu care le încânta celor ce îl apreciau mărginirea. Nu era de înțeles dar, ce putea găsi la el Pașadia care dealtmintreli îl desprețuia fățiș, jicnindu-l și umilindu-l fără cruțare, de câte ori se ivea prilejul.

— „Vezi, te rog“, îmi zise el, „nu îl lăsa pe vecinul dumitale să se sinucidă; uite-l, inghite cuțitul“.

Intr'adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuțitul, tăvălea bucata prin maioneză și, tot cu cuțitul, o băga adânc în gură. Mă făcui că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

— „In perceptele sale“, urmă Pașadia, „buna creștere elementară glăsuiește: nici cuțitul în legume și în pește, nici furculița în brânză și, nici într'un fel, cuțitul în gură. Dar asta de, pentru oameni fini, feciori de boer, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci rămătorul să bea din fedeleși!“

Pentru Pirgu, care se credea neîntrecut în cunoașterea obiceiurilor lumii înalte, nu se putea înfruntare mai sângeroasă. Se reculese însă repede și îi răspunse țanțoș lui Pașadia că avea să îl desființeze. „Să mă slăbești cu mofturi de astea“, se rătoi el, „că altfel întorc foaia. Ai îmbătrânit nebun“...

Ca să împece lucrurile, Pantazi porunci să se destupe șampania, ce, după datina meselor noastre, se slujii în pahare mari. Pirgu nu lăsă să îi se toarne decât un deget, peste care adăogă aproape o litră de apă minerală, niște borviz ușor. Din tuspatru era singurul care nu ducea la băutură, se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea, umflându-se cu sprîțuri cu sifon, cu sifon albastru. Ii se întâmpla rar totuși să nu fie beat de dimineață și când se chirchilea se ținea de tot soiul de posne, după săvârșirea cărora, nișel obraz să fi avut numai, ar fi trebuit să îi fie rușine să mai dea ochi cu lumea.

Inchinând într'un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru oaspe, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare. Pirgu își muiă doar buzele și se strâmbă. „Șampanie fără muieri“, bombăni el, „nu face două parale“.

Femeile fuseseră însă, în chip hotărât, pentru totdeauna înlăturate dela mesele noastre. Toate încercările lui Gorică de a îi se încuviința să își poftască o prietenă-două fuseseră zadarnice. Pantazi s'ar fi învoit bucuros, dar Pașadia rămăsese neînduplecat. Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoiești cucoanelor dela mesele vecine care, cam de obicei, ne răspundeau și ele cu ochiade șirete.

Cu căutătura-i tulbură și posomorâtă, Pașadia desbrăca o durdulie ovreică, așezată în fața lui, ceva mai departe. Mă întovărășii și eu la această creștinească faptă, știind că nu supăram întru nimic pe marele meu prieten. Conștiință de minunata ei frumusețe răsăriteană în deplină înflorire, albă și mată ca un chip de ceară, în care ochii de catișea ardeau cu o flacăra rece între genele de mătase, ea rămânea nemișcată, nepăsătoare, în trufia fără margini a stirpei alese, așa ca străbunele ei, când erau tărâte, despoiate în târgurile de robi sau trase, mai târziu, în besna roșie a veacului de mijloc pe scripetele lui Torquemada. Stând picior peste picior, rochia îi se ridicase până la genunchi, lăsând să îi se vadă, pale, prin străvezimea ciorapilor negri, pulpele strunguite fără cusur. Când se hotărâ să și-le acopere, fu fără grabă și fără să roșească. Pirgu pisa cu nerușinare o negustoreasă groasă, cu fața aprinsă sub suliman, înfoiată și înzorzonață. Zâmbindu-i galeș, cu ochii pe jumătate închiși, el ridica paharul, sorbea cu gingășie, apoi își lingea buzele cu poftă. Singur Pantazi nu se uita la nimeni. Visătoare ca totdeauna, privirea îi se perdea aiurea, blândă și tristă. El făcu semn să mai vie șampanie.

Dar Pirgu se întrecea cu gluma. Făcând din paharul golit ochian, cu cealaltă mână trimetea sărutării trupeșei negustorese, care se prăpădea de râs. Pașadia îl sfătui să se astâmpere, să nu dea de bucluc. «Frumos ți-ar sta», îl întrebă el, „să te vezi luat pe sus și dat afară?”.

Pirgu îl privi cu desprețuitoare milă. „Mă crezi, pesemne, că sunt ca dumneata să fiu dat afară cu una cu două, terchea-berchea haimana? Cine nu mă cunoaște aici și oriunde, cine nu mă iubește, unde nu sunt la mine acasă?” Ca să își dovedească spusele, se ridică și trecu la masa negustoresei, căreia îi pupă mâna și îi vorbi la ureche, dete o raită și pe la alte mese, oprindu-se mai mult la aceea a frumoasei ovreice.

— „M'a întrebat Rașelica”, ne zise întorcându-se, „cum un om așa fin ca mine, fecior de boer, pot să mă adun cu oameni atât de ordinari? Era furioasă. Am rugat-o să nu ia în seamă; unul, îi am spus, e un biet bătrân stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s'a zaharisit; celălalt e un copil”.

Pașadia înghiți și tăcu. Ii urmai pilda. Nu îmi ascunsei mirarea de câtă lume cunoștea Pirgu.

Lume de tot soiul și de toată teapa, lume multă, toată lumea. Pe cine nu cunoștea intradevăr, unde nu pătrunsese? În zăvorătele case ale negustorimei sperioase și speriate, în ferecata cetățue a ovreimei îmbuibate de belșug, în șubredele cuiburi ale râiei ciocoiești, pretutindeni, Gorică era primit cu brațele deschise, deși nu totdeauna pe ușa din față. Rămâne de mirare cum nu însufla nicăeri scârbă și teamă, cum nimeni nu voia să vadă că în potaia acea mărunță ce se târa și se gudura rânjind, pisma ținea deșteaptă și asmuța fără încetare, împotriva tuturilor, o fiară spurcată și capie, pornită pe vrăjmășie, pe vătămare, pe rău, părănd a sluji soartei de unealtă de desalcătuire și de nimicire. Mârșavia nu se sfa dealfel să își-o mărturisească, făcându-și fală din isprăvi, pentru cari legea ar fi trebuit să prevadă pușcăria sau balamucul.

De școlar, își ducea prietenii la femei bolnave. Pentru asemenea lucruri se bucura de o închipuire drăcească nesecată. Din atățarea la desfrâu, căruia își închinase trupul și sufletul își făcuse un apostolat. Iscusit în samsarlăcuri și pezevenglăcuri, fusese faurul cuinei câtorva feciori de bani gata și al căderii mai multor femei; mulțumită lui, nume cunoscute se mânjiseră de necinste. Rar se petrecea murdăria în care să nu fi fost amestecat și dânsul, și adesea, numai dintr'o crudă și fără sațiu poftă de a își bate joc, pentru care nu se da înapoi, dela nimic: iscodirea, defăimarea, bârfeala, zizania, pâra, amenințarea cu darea în vileag a tainei încredințate sau smulse, răvașele neiscălite — toate îi păreau deopotrivă bune, fiecare după cerințe. Se năștea întrebarea ce ar fi trebuit dar să mai facă Gore Pirgu ca să treacă drept băiat rău?

Măgulit că îl admirasem, nu trebui să îl rog de două ori ca să istorisească pățania cea din urmă a Doamnei Mursă. Fu însă întrerupt de plecarea Rașelichii. Cu pași mlădioși, ea se îndreptă spre masa noastră ca să își ia mantaua din cuierul vecin. Pirgu sări să o ajute. Era cum nu se poate mai bine Rașelica, și de minune potrivită; trezita asemănare a femeii cu floarea — o floare neagră de tropice, plină de otravă și de miere — o deștepta fără voie, mireasma caldă ce se răspândea, amețitor de pătimașă, la fiecare din mișcărilor ei. De aproape însă, fără ca frumusețea ei să își piardă din strălucire, dansa avea ceva răspingător, în ea se simțea, mai mult decât în alte femei, Eva, străina, dușmana neînpăcată și vecinică, împrăștiitoare de ispită și de moarte. Privirea ei liniștită, aplecându-se asupra colțului nostru, avu o scăpărare aspră, ciocnindu-se de a lui Pașadia.

O urma un fel de țingău adus din spate și cam deșelat, cu ochii încercănați și sticloși, cu obrații aprinși de o roșeață nesănătoasă. O tuse seacă îl chinuia fără răgaz. În zâmbetul cu care își luă rămas bun dela Pirgu, fu parcă durerea unei despărțiri pentru totdeauna.

— «E Mișu», ne șopti Pirgu. «E pe dric, ne lasă. L'a dat gata și p'asta; doi bărbați în trei, ani, bașca de ce-a mai forfecat pe dealături. Halal să-i fie, strașnică muliere, pe onoarea mea!» Și către Pașadia: «Ei și dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te țin meșii? Spune, să știu, să-ți fac vorba, întră chiar în vederile mele».

În loc să răspundă, Pașadia își sorbi paharul până la picătura cea din urmă.

— „La adică, dece te-ai codi?” stăruie Pirgu, „tot îți sună coliva. Parcă nu știe lumea că demult, numai în miambal și în magiun își mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit”...

Estimp, o vie mișcare se iscase în tot birtul. Mulți se sculară dela masă, năpustindu-se spre ieșire. Se auzeau trâmbițări, treceau pompierii. Băiatul care ne slujise, ne spuse că nu fusese mai nimic: se aprinsese un coș lângă biserica Curtea-veche, dar fusese stins înainte să sosească tulumbele. Unii dintre mese fiind stăpânii sau chiriașii caselor din partea locului, fiecare își pierduse sărita, la gândul că s'ar fi putut întinde și la el focul, atât de amenințător în acele uliți strâmte, cu clădiri lipite una de alta.

Se deschise, vorba despre Curtea-veche, căreia fără biserica cu turlă verde ce îi poartă numele, îi ar fi pierit până și amintirea. Cu priceperea-i cunoscută, Pașadia ne înșiră cam tot ce se știa despre acele locuințe ale vechilor domnitori. Nimic de seamă pe cât părea. Ca întreg târgul, Curtea fusese arsă și rezidită de numeroase ori și trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămășițe de temelii bolnave găsindu-se în întregă mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam. Cum fusese Curtea era lesne de închipuit, semănând cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi și cărpeli, vrednică să slujească, în urătenia ei, de decor ticăloșiei unei tagme, stăpânitoare plămădită din toate lepăcăturile venetice și din belșug altoită cu sânge țigănesc.

Il întrebai dacă nu în nestatornicia domniilor și în teama de năvăliri trebuie căutată pricina că nu s'a durat și la noi măreț și trainic ca în Apus? Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit unora din voievozi; Brâncoveanu bunioară, ridicase pe întinsele lui moșii Curți bogate. Imi răspunse că nu; iubirea de frumos fiind unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă și printre acestea nu putea fi prenumărat și al nostru, care nu a dat civilizației nimic. Ii cășună apoi pe Brâncoveanu și, smulgându-i cuca domnească, scuța de prinț al Sfintei-Împărății, cununa de comite maghiar și lanțul Sfântului-Andrei al Rusiei, în câteva trăsuri ni-l zugrăvi pe un bulibașă mehenghi, vânzător și slugarnic — un suflet de rob. Că se molipsise și dansul de frigurile de a clădi, sădi și împodobi, ce au bântuit la puternicii timpului era adevărat, dar dela nenorocitul acesta, care a domnit atunci când tumultoasa înflorire a barocului era în toi, ce a rămas? Ce lasă după el: stâlpii dela Hurez, pridvorul dela Mogoșoaia, Potlogii, ce?... — și cu asemenea marda opăcită și pocălită îndrăsnim să ne mai laudăm? Ar trebui să se isprăvească, odată pentru totdeauna cu istoriile astea că, e mai mare rușinea!

Ieșirea aceasta nu ne surprinse. Pașadia privind și judecând cu o neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverșunarea până la a fi de rea-credință. Ūra ce mocnea într'însul neadormită, se învolta și se involbura atunci vajnică, uriașă, încinzându-l ca un jărat, avântându-l ca un talaz. Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsi de prisos să mă ridic ca să apăr acest trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tâmplă de icoane, ce migălisem în tinerețe cu o înduioșare aproape cucernică. Nu fu nici nevoe de oarece Pașadia, singur, reveni întru câțva asupra severei sale păreri.

— „E ciudat totuși“, mărturisii el, „deși ca artă le găsesc mai prejos chiar decât amintirea lor istorică, vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul farmec. În fața celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mișcat, mișcat adânc“.

— „Eu unul te înțeleg“, îi zise Pirgu, „pentru că și dumneata ești o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele bine păstrate“.

Se răsé. În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prânz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrățișa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literale, istoria — istoria mai ales — plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbușea în noroi gluma lui Pirgu. Era întristător cum, în nepregătirea sa, acest vrăjmaș al slovei tipărite rămânea străin de ce discuta. În Pantazi însă, Pașadia întâlnește o minte clară, un spirit înarmat și liber; un cuvânt mă temeam a nu pierde din luminosul lor schimb de vederi și de cunoștințe și faptul că îmi-au rămas însemnările ce aveam grija să iau de ele, mă consolă, dacă nu mă și despăgubește, de toate pierderile de lucruri ce am suferit dela război încoace.

Or, în acea seară, zaifetul trebuia să se spargă de vreme; Pașadia pleca spre miezul nopții la munte. — „Voi aștepta cu nerăbdare“, zise el, „ziua întoarcerii ca să ne vedem, la mine“. Și către Pirgu: „aranjăm și un mic poker, nu e așa? — mai înveți jocul“.

Pe dată, Pirgu se încinse de o mânie grozavă, de care, ca să se ușureze, icni pe

nerăsuflăte un potop de scârbe, trecând dela injurăturile surugiești la ocările de pre-
cupeață și la blestemele de chivuță. Aflarăm că înainte de masă, la club, Pașadia care
îl juca pe Pirgu cu dușmănie îl scuturase, într'o întâlnire uriașă de toate paralele. Pirgu
pierduse douăzeci-și cinci de poli și mai rămăsese dator încă atât.

Ca să îl potolească, Pantazi îl întrebă dacă are nevoie de bani? Pirgau răspunse
mândru că nu, ceea ce ne miră chiar după ce îl văzurăm scoțând, dintr'un plic un teanc
de sutari. Jucase toată noaptea, într'o casă particulară la Arnoteni, drum de țier, și se
umpluse. Pașadia îi ceru datoria.

— „Asta nu!“ zise Pirgu.

Pantazi plăti, împărțind bacșizuri grase băeților și lăutarilor. Plecarăm. Dar la ieșire
trăsura închisă care îl aștepta pe Pașadia, în ulicioara îngustă din fața birtului, nu putu
să miște înainte, din pricina unui ghem de oameni care, în răsete și țipete, se rostogoli
până lângă noi. În mijlocul învălmășelii, urlând ca o fiară, o femeie se lupta cu trei
vardiști țepeni ce abia puteau să o dovedească. Pomenindu-ne cu ea aproape în brațe,
tuspătru deterăm un pas înapoi.

Bătrână și vestejită, cu capul desbrobodit și numai sdrențe toată, cu un picior des-
culț, ea părea, în turba-i cumplită, cu lațele murdare despletite și cu ochii plini de sânge,
o făptură a iadului. Beată moartă, vărsase pe ea și o trecuse neputința ceea ce umplea
de o bucurie nebună droaia de derbedei și de femei pierdute ce îi făceau alai strigând
Pena! Pena Corcodușa!

Băgai de seamă eă Pantazi tresări deodată și păli. Dar la vederea noastră, Cor-
codușa fu cuprinsă de o furie oarbă. Ce ne fu dat să auzim ar fi făcut să se cutremure
inima cea mai păgână. Pirgu însuși rămase cu gura căscată.

— „Ascultă cu atenție și memorizează“, îi șopti Pașadia, „ai ocazia să îți com-
pletezi educația de acasă“.

Vardiștii îndepărtară bețiva. Pantazi intrase în vorbă cu o fetiță, ce, zâmbind, își
ațintise tot timpul asupra acelei triste priveliști a nemernicei omeneshi uitătura vioae și
semeață, întrebând-o dacă știa cine era ticăloasa bătrână, care acum se trântise în mij-
locul podului, ca ursul, și nu mai voia să se scoale.

— „E Pena Corcodușa“, răspunse fetița. „S'a îmbătat iar. Când e trează, e cum se
cade, dar dacă se ciupește, face urât“.

După ce îi strecură ceva în mână, Pantazi o mai descusu pe față. Aflarăm că Pena
trăia pe lângă Curtea veche, sta la biserică la pangar, făcea treabă prin piață. Indelet-
nicirea ei de căpetenie era să spele morții. Fusese și la balamuc mai demult.

Cu mare casnă, vardiștii isbutiseră să o ridice. Când se văzu în picioare și dete iar
cu ochii de noi, se sbârli din nou, gata să reia deacapul prietenoasa-i întâmpinare, fiind
însă smucită se înecă și glasul îi se pierdu în bolboroseli.

— „Crailor“, ne mai strigă totuși. „Crai de Curtea veche“.

Vorbise prin ea oare altcineva, de altădată—cine știe? Dar ca această zicere uitată,
demult scoasă din întrebuințare, nimic pe lume nu cred să îi fi putut face lui Pantazi
atâtea plăcere. Ii se luminase fața, nu se mai sătura de a o rosti.

— „E întradevăr“, recunosc Pașadia, o asociație de cuvinte din cele mai fericite;
lasă pe jos «Curtenii calului de spijă», cu aceeași însemnare, din vremea lui Ludovic
al treisprezecelea. Are ceva ecuestre, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte».

— „Nefericită Pena“, murmură Pantazi cu melancolie, după un răstimp de tăcere,
«sărmană ființă, ași fi crezut eu să te mai întâlnesc? De câte nu îmi aduci aminte!»

— „Cum, o cunoști?“ întrebă mirat Pirgu.

— „Da, e o istorie veche; o istorie de dragoste și nu de toate zilele. Era pe vre-
mea războiului din șaptezeci-și-șapte. Nu cred să fi pierit încă via amintire ce Rușii au
lăsat aici femeilor, femeilor de toată teapa. A fost o curată nebulie. Pe rogojină, ca
sub pologul de horbotă. ploaia de ruble acoperea lacome Danae. În București, muscalii
aflaseră o Capua. Cucoanele nu mai aveau ochi decât pentru ofițerii ruși. Dar acela
după care turbaseră era Leuchtenberg Beauharnais, frumosul Serghie, nepotul Impăra-
tului. Zadarnic însă așteptară să îi cadă batista. Căci întâmplarea îl aruncase, din întâia
noapte, în brațele unei femei de rând și din brațele acesteia nu s'a mai putut desprinde.
Era o fată de mahala, nu prea tânără, puțin căruntă la tâmplă, o știam dela balurile
mascate și dela grădinele de vară. Fermecul acestei ființe, deobicei posacă, mai mult

ciudată decât frumoasă, îi sta în ochi, niște ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături-de-pește cum le zice românul, genați și sprâncenați, cu privirea cam rătăcită. Să fi fost alții nării ce țesură mreaja în care fu prinsă inima ducelui? — se poate; e netăgăduit numai că, împărtășită de amândoi deopotrivă, o pătimașă iubire se aprinse între floarea de maidan și Făt-frumos în flința cărui se răsfrângeau, întrunite, strălucirile a două cununii împărătești. Rămăsese lucru hotărât ca, după război, Pena să își urmeze domnul și stăpânul în Rusia. Leuchtenberg s'a dus să moară ca un cruciat în Balcani. Ii-am însoțit trupul până la Prut. În seara de 19 Octombrie, șaptezeci-și-șapte, trenul mortuar, cu un vagon prefăcut în paraclis-arzător, unde, între o risipă de făclii și de candelă, preoții în odăjdii și cavaleri-garzi în platoșe poleite vegheau racla ascunsă sub flori a eroului, a trecut prin București, oprindu-se numai câteva clipe pentru a primi onorurile. Din mulțime se ridică un țipăt sfâșietor și o femeie căzu grămadă. Ați înțeles cine era. Când s'a deșteptat, a trebuit să o lege.

„Sunt de atunci trezeci-și-trei de ani“.

Pantazi își scutură țigara. Trista istorie a Penei nu ne făcu nouă mai puțină plăcere decât lui neprețuita ei ocară. Pașadia își luă rămas bun și se urcă în caretă.

— „Iepure și călătorie sprâncenată“ îi strigă Pîrgu.

Acum, Gorică se împleticea și îi se incurca limba. Ii trebuia oarecare casnă ca să ne spuie că jucase ca un părinte; răposatul „Poker“, în ființă n'ar fi jucat mai bine. „Cu toate astea am intrat mesa“, se văicări el, «am intrat și nu pot afla mângâiere. Dar are să mi-o plătească, și scump, caiafa asta bătrână, am să-l curăț».

Se ținu de capul nostru să mergem cu el. „Haideți Domnilor“, ne îmbiă, „haideți, nu vă duc eu la rău“. Il întrebarăm unde?

— „La Arnoteni“, ne răspunse. „adevărații Arnoteni“.

Nu pentru întâia oară stăruia Pîrgu să ne ducă acolo. Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să îl însoțim oricând altădată, oriunde, numai în acea seară nu. La podul Mogoșoaiei ne despărțirăm, Pîrgu luând-o spre poștă, noi spre Sărindar. Noaptea era umedă și rece, ceața se făcea tot mai deasă. Mă gândeam tocmai cum să mă văd mai degrabă acasă, în pat, când Pantazi, după obiceiul lui, mă rugă să rămân cu el. Mai era chip să mă împotrivesc, de hătărul lui ce nu eram în stare? Căci dacă de Pașadia aveam evlavie, de Pantazi aveam slăbiciune, una pornește dela cap, cealaltă dela inimă și oricât s'ar ține cineva, inima trece înaintea capului. Omul acesta ciudat îmi fusese drag și înainte de a îl cunoaște, într'însul mi se părea că găsisem un prieten de când lumea și adesea, mai mult chiar, un alt eu însu-mi.

(Va urma)

PRIMĂVARĂ

DE

ZAHARIA STANCU

SBOR svelt și negru: 'ntăia rândunică
Spre soare primăvara mă ridică.
Răsare colțu ierbii-amar și crud
Te știi pe-aici. Rămân să te aud.

Răstoarnă înger albi peste grădină
Urcioare de mireasmă și lumină.

Un bulgăr mic de soare mi-arde 'n piept
Au înflorit caișii. Te aștept
Ca să-mi aduci cuvântul tău blajin
Și mâile învoalte flori de crin.

Poteca mea se vrea mai dreaptă, nouă,
Cu zări privirea, pleoapa fără rouă,
Și inima pe-o pajiște, cu miei.

Au fulgerat pe-aproape porumbei?

Nu, nu! alt pâlc cu aripele 'n cruce...
Știi: amintirea nu te mai aduce.

Plesnesc pe-aproape muguri verzi și moi.
Tristețe, 'n mine mugurii-ți desfoi
Și-ți tremuri crengile pletoase, crești,
Și 'n rămurirea ta mă cutrupești.

Te simț în fiecare mădular,
In clopotul din piept ce sună rar
Și în amurgul care o să vie
Să-și scalde 'n ape fiara viorie.

CHELTUIELILE DE INGROPACIUNE

DE

O. CREANGĂ

VESTEȘTEA grea a telegramului adună, într-o zi, la patul celei stinse, pe toți copiii, afară de fata din București, Margareta.

Fiecare își avea plânsul său, felul lui de a jeli deosebit de al celorlalți. Unii jeleau precis pe mama ce a doua zi, era să fie închisă în pământ; alții vedeau mai mult moartea, distrugerea, fapta ei groaznică. Iar una din fete nu mai zărea, nu mai știa nimic; durerea i se desprinsese de pricina cea adevărată, rămânând singură, în afară de înfricoșătoarea realității ori a amintirilor. Insuflețind zvârcolișul micului trup în cuprinsul desorânduit al patului, nu mai avea nici o atingere cu evenimentul întâmplat, cu existența sfârșită. Șiroaiele de lacrimi astupaseră totul. Poate chiar aceasta era mărirea lor. Opriseră năvala din afară a suferinții, pentru a o absorbi surdă în ea însăși.

Toți, după primul ropot de plâns, căutau să se uimească de ceiace fusese de mult așteptat. Maria le povesti cu ochii și vocea înăsprite de amărăciune, boala bătrânei și cele din urmă clipe ale ei. Le arătă pe larg cum o îngrijise, cât a făcut și cât a cheltuit pentru sănătatea ei. Opt săptămâni zăcuse în pat. Câte doctorii, câtă osteneală și lacrimi și câți bani la doctor s'au mistuit — numai ea știa. Dădea mereu să se înțeleagă că necăjise destul. Ba chiar repetă de mai multe ori, că-și dăduse și cele din urmă economii rămase de la bărbat, cu bolitul mamei. Datoria de fiică și-o făcuse. Și cu prisosință încă.

— Acum e rândul vostru! potrivi ea între șirurile de vorbe, cu care se muncea să dovedească cât se jertfise pentru cea dispărută.

Ochii îi erau împăienjeniți și astfel nu putea să vadă ce răspundeau chipurile celorlalți. Totuși tăcerea lor, părându-i-se urâtă, se simți împinsă să vorbească cât mai lămurit. Trebuiau să facă o înmormântare frumoasă. Cât muncise biata mamă și cât chlnuise până ce-i văzuse pe toți mari și la rosturile lor! Tatălui, Dumnezeu să-l ierte, îi plăcuseră până la bătrânețe petrecerile și băutura. Ea însă fusese o roabă..... Cât se zbătuse ca să i facă pe toți oameni!..... și slavă Domnului, fiecare își avea bucata lui de pâine!

Chiar fără de toate acestea, trebuiau, când era vorba de mamă, să facă toate sacrificiile ca s'o petreacă în mod cinstit până la ultimul locaș. Maria dorea să fie o solemnitate demnă. Erau doar șase, în afară de dânsa. O înmormântare sărăcăcioasă i-ar face pe toți de batjocora lumii. Și ea nu vroia să fie de râsul mahalalei. Ioneasca din față; Dumitreasca, din colț, atâta așteptau. Huiseră chiar până atunci, că bătrâna nu avusese foc în odaie și lapte deajuns. De-ar fi știut ele ce îngrijire dăduse dânsa bolnavei, nici n'ar mai fi îndrăznit să-i treacă pe dinainte.

Le înșiră apoi câte erau de cumpărat și câte apucase să târguiască ea.

Toți ascultau tăcuți, văzându-se năpădiți de o nouă măhnire, pe lângă aceia ce le-o adusese telegrama. Priveau stăruitor figurile lăicerelor de jos și trimeteau scurte aruncături piezișe Mariei. Toată această vorbărie lungă, împrăștiată în acele împrejurări, când trupul neînsuflețit al mamei era între dâșii, le înăsprea durerea. Impunerile, stăruințele surorii, astfel cum erau aruncate, îi jignea. Cuvintele acestea împiedicau pe fiecare să-și încordeze suferința, mânădu-le frânturile gândurilor de la patul răposatei spre cele ce le sunau atât de displăcut la auz. Numai Sofița se zbătea mai departe în plânsul ei nestăpânit, fără să simtă cele ce se vorbeau, după cum nici nu-și dădea seama de ceiace se petrecea într'adevăr, în jurul ei.

Cel dintâi ce ținuse să-și dea părerea fu bicisnicul și gângavul Vasile. Impins de șușotelile și încruntările soției, își chinui limba, mai împiedecată ca de obicei, ca să arăte că dâșii abia putuseră să vină, că și banii de drum îi luaseră, după multe, anevoioase căutări, în împrumut. Se văită că procesul cu cumnatul îl pierduseră, nu numai că rămăseseră fără casă, dar se și îndatoraseră până'n gât pentru plățirea avocatului.

— Cu dragă inimă am da — întări Ruxanda, strâmbându-și fața într'o închipuită suferință. Mama lui a fost și mama mea..... Slavă Domnului, nici odată nu m'am certat cu biata soacră! Dumnezeu s'o ierte!

Glasul frânt de plâns, căută să dovedească ceiace i se părea că nu este crezut.

— Asemenea discuții sunt nedemne pentru momentul prin care trecem! curmă sentențios locotenentul Ionel, schimbul ghimpos de cuvinte ce se legase între cele două cumnate.

El era gata să-și facă cea mai sfântă datorie. Și o dovedi repede. Plecă, fără să se mai socotească, la preot, la serviciul pompelor funebre.

Eșirea lui hotărâtă păru că limpezește aerul. Vorba se mai urmă, în șoaptă la bucătărie, în jurul tablalei pe care se așeza coliva. Tinca, printre lacrimi, osânda firea josnică a Ruxandei, potrivit cu degetul o floare văpsită a colivei, se grozăvea că Margareta nu venea nici la înmormântarea mamei, iar, pealocurea, se plânga de zgârcenia bărbatului. Se jelui că trăia numai în certe cu dâșul și făcu să se înțeleagă că n'aveau ce aștepta de la ea.

Pe ici pe colo, pe unde se întâlneau, frații își mai desprindeau gândul câte puțin de la suferința imediată; comunicându-și unul altuia câte-un amănunt nou din viața lor. Fiecare, însă, simțea un fel de stânjenire, găsind că împrejurările din traiul celui alt, îi interesa mult mai puțin decât trecut, când se întâlneau. Numai Sofița rămânea cutremurată de ultimele sughițuri de plâns. Nimeni nu putea s'o mai liniștească.

Inserarea îi adună iarăși pe toți în camera celei moarte. Se simțeau acum toropiți de oboseală și de durere, apăsați de groaza nopții de priveghiu, ce avea să înceapă. Acest sentiment de comună istovire, îi strângea pe toți în firele legăturii de mult timp destrămate.

Toate erau în rânduială. Trupul neînsuflețit era pregătit, așezat în sicriul acoperit cu voalul alb. Numai fața vestejită îi era descoperită, între cele două lumânări, privirilor ce nu erau parcă în stare să prindă deacolo ceiace ar fi trebuit. O umbră întuneca această figură, și umbra părea a fi mai mult ceața nerăbdătoarei așteptări a ceiace era să urmeze, decât amărăciunea clipei de pe urmă, înghețată în trăsuri.

Liniștea aceasta grea era întreruptă de adusul lucrurilor pentru solemnitatea de a doua zi. Croitoreasa, care îmbrăcase pe răposata, hotărâse să plece chiar în cea seară la o soră a ei de la țară ca să-i boteze un copil și veni cu rugămintea să i se plătească pe dată. Fiindcă locotenentul părea că ațipise, tot Mihai, care deschisese încă de multe ori până atunci punga, trebui să achite fetei cât i se cuvenea. La socoteala prezentată, veterinarul protestă cu asprime:

— Domnișoară, și dumneata pe semne cauți să profiți de împrejurările triste prin care trecem!..... E prea mult! Prea încărcat! Toți caută acum să ne speculeze!

La auzul acestor vorbe răstite, Sofița, ce-și măcinase de câțva timp cele din urmă zvâcniri ale plânsului, spre uimirea tuturor ce-o știau absentă la toate câte se întâmplau în odaie, se ridică dintr'o săritură de pe pat, își smulse poșeta dintr'un cui, întinzând repede croitoresei banii ceruți.

După plecarea acesteia, Mihai muștră mânios pe sora care-l atinsese cu acest gest insultător. În locul Sofiței care-și reîncepu ostenită plânsul, îi răspunse Maria îndârjită

de felul cum se tocmea Mihai, când era vorba de înmormântarea mamei. Cel puțin de ochii lumii se cuvenea să-și ascundă această schivirniseală! Avea să știe tot orașul acum cu ce suflet își îngropau Ștefăneștii maica. Domnișoara Marcella era cinstită și modestă; îi lucra ei de șase ani... O știa bine, nu ar fi cerut un ban mai mult decât merita... Și el nu găsisese ceva mai bun de făcut, decât să-i arunce aceste cuvinte ofensatoare!

— Da, da, are dreptate, se ridică și Tinca, cu vocea ei subțire și precipitată, are să se știe în tot orașul că ne scumpim dela cea din urmă îmbrăcăminte a sărmanei mame. E frumos asta?

— Dumneata n'ai cuvântul! ripostă răstit, celălalt. După ce-ai șters-o frumos la bucatărie ori de câte ori a fost vorba de vre-o plată, mai găsești cu cale să critici pe alții! Știi Dumneata cât am dat eu astăzi?

— Auzi Dumneata! se minună, încrucișându-și mâinile la piept, Maria.

— ...Nu că mi-ar părea rău pentru ce-am dat... dar de ce să zvârl banii fără nici-o socotință? Am șase copiii... Și toți ticăloșii sunt gata să te tâlhărească cu asemenea ocazii... Așa dar, fiindcă am fost loviți de-o moarte, să plătim la toți cu ochii închiși?...

— Inimă de piatră! Încă de copil ai avut-o! îi aruncă scârbită Tinca.

Cel cu inima de piatră, căută s'o înfierceze din nou, ceiace aduse amestecul întărâtat al bărbatului. Dela vorbele acestuia, privind cu dușmănie la toți, focul se întinse cu repeziciune în toată odaia. Și slabul Vasile și pătimașa Sofița, în dorința potolirii, aruncară frânturi de vorbe aprinzătoare spre vârtejul certei, deasupra căreia se auzea răcnetul găuit al Victoriei, care-și pierduse cumpătul, văzându-și soțul batjocorit, dupăce susținuse toată groaza cheltuelilor de până atunci ale înmormântării.

— Dar de ce numai noi să fim apăsați? Mama nu l-a avut numai pe Mihai... Și încă să ni se impuie o înmormântare luxoasă!

Printre strigătele amenințătoare ale cumnatelor, locotenentul căuta stăruitor împăciuirea.

— E demn asta pentru noi?

— Taci și Dumneata, că ai făcut numai paradă de vorbă! Ai comandat pe mâni clasa doua, ca s'o plătească tot bărbatul meu!

— Pe mamă-ta s'o duci cu clasa a treia!

Moarta, pe care nu o mai vedea și nu o mai bănuia nimeni, trezită parcă de sgomotul asurzitor din greul somn, încerca, fără să izbutească, a-și face loc în ceartă, să arăte, ca și alte dăți, cu greutatea cuvântului ei, de partea cui era dreptatea și într'acui nedreptatea. Și dacă era posomorâtă și cu ochii închiși, se datora parcă numai faptului că nu-i mai cinsteau bătrâneța, n'o lăsau să vorbească, pentrucă nimeni nu vroia s'o mai asculte.

Venirea preotului făcu să se stingă dintr'odată vijelia sfezii, împrăștiindu-i în jurul sicriului. Acolo însă numai câțiva găsiră, izbucnind în lacrimi, pe mama; ceilalți continuară, în timpul cititului din cartea sfântă, să vadă vrăjmășia de care fiecare se vedea atins, declamându-și în gând restul apărării.

A doua zi dimineață, sosirea Margaretei fu primită de toți cu priviri piezișe. Frații își întorceau încruntați ochii dela dânsa, nu voiau să știe că această fată a Bucureștiului de noapte, e sora lor. Cumnatele însă îi cercetau iscoditoare trupul, îmbrăcăminte-i neagră dar decoltată și toate mișcărilor. Simțeau și interes și scârbă, pentru această existență.

Izbucnirea de plâns și ingenunchierea ei lângă cosciug, fu studiată cu asprime de fiecare. Putea să plângă astfel? Li venea într'adevăr să ingenunche și să se roage? Simțea ea într'adevăr durere? Putea să mai simtă?

— Mamă, mamă, cum te-ai dus... fără să vin să-ți vorbesc... fără să mă ierți!

În timp ce pe Sofița aceste cuvinte sfâșiate, o aruncară în spasmiile plânsului ei zgomotos, Tinca și Maria aruncau ură din ochii întunecoși, celei ce pângărea cuvântul sfânt de mamă. Plângerea acesteia și izbucnirea puternică a celeilalte, le umezeau și lor ochii, căutau însă să se oprească, părându-li-se că dreptul lor de suferință era uzurpat de aceia ce le făcuse neamul de batjocoră.

Tot cele două osânditoare săriră revoltate când Margareta, în lipsa lui Mihai, se apucă să plătească pitarului ce adusesse colacii și pâinile pentru săraci și covrigii pentru copil. Tocmai pomenile să fie făcute din banii câștigați în acel chip? Într'astfel aduse, erau să fie ele oare primite de mama ce nu voise toată viața să mai audă de fata fu-

gită; puteau oare să fie primite de îngerii cerului ce se spăimântau de toată urâtenia păcatului?

Fiindcă era lume străină nu voia să facă vorbă multă, o chemară numai deoparte și-i spusese că obiceiul cerea ca pomenile să fie date numai de bărbați. În urmă însă, o rugară scurt să nu se mai amestece în treburile înmormântărei, fără să-i explice cătuși de puțin această din urmă dorință a lor. Drept răspuns, fata făcu un batjocoritor și în acelaș timp amenințator „așa“? retrăgându-se în urmă într'un fund de odaie, unde își vărsă în lacrimi o neogoită amărăciune. Dar anume de ce plângea, nu-și dădea seamă. Pe mama din sicriu, jignirea surorilor, marea umilință a tuturor pălmuindu-i obrazul acum mai mult decât oricând? Poate toate acestea la un loc, poate nici una din ele... Viața ei?

În drumul spre cimitir, o împinseră la coada convoiului, după frați. Nimeni nu se găsea să-i sprijine brațul. Nu putea plânge. Se silea în zădar, parcă toată jalea fusese închisă în vaelele gălăgioase ale celorlalți. Nimeni nu credea că suferă, nici nu-i îngăduia.

Din ce sentiment anume Margareta ținu să împrăștie o sumedenie de bani celor ce așteptau pomeni în jurul mormântului ce se astupa, ea însăși nu-și dădu seama. Cu atâta grabă își deșertă poșeta, încât s'ar fi părut că era hotărâtă să se desfacă repede de tot ce avea. Se îndesă, după terminarea slujbei, să plătească preotului, cantorilor și oamenilor dela dric. Toți aceștia rămaseră foarte mulțumiți de dărnicia „domnișoarei dela București“.

Cele două surori mai mari însă scrășneau de furie, șoptindu-și într'una sentința: Nerușinata! Nu vor uita ele o viață întreagă cum s'a făcut această îngropăciune.

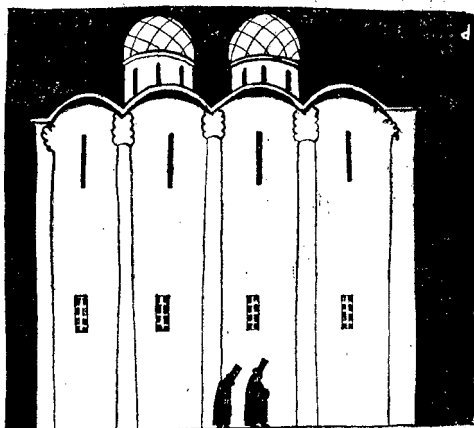
Dar adevărat e că nimeni, nu mai plăti pomenile și slujba preotului, cantorilor și oamenilor dela dric, odată ce fuseseră plătiți, de nerușinata de la București.

În tot timpul drumului dela țintirim îndărăt, fură năpădite de-un plâns mai amar decât cel dela început. Felul cum a fost dusă la locuința de veci, ceace le dăduse lumina zilei, nu se mai putea niciodată repara. Durerea aceasta era mai copleșitoare decât rămășițele celeilalte.

— Nu mă așteptam eu, care am făcut atâta pentru mama — spuse cu amărăciune Maria în mijlocul mesei unde toți, afară de Margareta care plecase, îmbucau absorbiți de tristețta ceasului — nu mă așteptam, ca înmormântarea s'o ție aproape toată, nenorocita aceia dela București!

Mihai, la care se opriră ochii acuzatoarei, istovit, se luptă cu restul din fărfurie ei tăcu. Nimeni nu vroi să mai răspundă. De ce să se mai înțepe? Peste câteva ore erau să se despartă și cine știe pentru cât timp... Fiecare își avea deacum grijile și socotelile lui; numai ale lui.

La mormântul moartei, vântul suflă în candelă și o stinse.

IOAN SE SFÂȘIE ÎN PUSTIE

DE

LUCIAN BLAGA

FĂCĂTORULE de peșteri, de oameni și sfincși,
unde ești Elohim?
Lumea din mâinile tale-a sburat
ca porumbul lui Noe,
tu poate și astăzi o mai aștepți
Unde ești Elohim?
Umblăm tulburați și fără de voie,
printre puterile nopții te iscodim,
sărutăm în pulbere steaua de subt călcăie
și 'ntrebăm de tine Elohim.

Vântul fără de somn îl oprim
și te'ncercăm cu nările
Elohim!
Animale străine prin spații oprim
și le 'ntrebăm de tine Elohim.
Până în cele din urmă margini privim—
noi sfinții, noi apele,
noi tâlharii, noi pietrele,—
drumul întoarcerii nu-l mai știm
Elohim, Elohim!

S O M N

NOAPTE întreagă. Dănuiesc stele în iarbă.
Se retrag în pădure și peșteri potecile.
Gornicul nu mai vorbește,
buhe sure s'așează ca urne pe brazi.
În întunericul fără de martori
se liniștesc păsări, sânge, țară
și aventuri în cari veșnic recazi.

Dănuie un suflet în adieri
fără azi
fără ieri.
Cu svonuri surde prin arbori
se ridică veacuri fierbinți.
În somn sângele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinți.

SF. FRANCISC ȘI ARTA VREMII SALE

DE

ALEXANDRU MARCU

SE împlinesc anul acesta șapte veacuri dela trecerea dintre vii, a celui mai popular dintre sfinții lumii catolice.

Văd alaiul smerit al norodului îndreptându-se în pâlcuri dese, către coasta abruptă, pe care sclipește în soarele clar al Umbriei verzi, uriașul monument funerar al Sfântului.

Cetatea assisană se va trezi din adormirea ei medievală, va răsuna de glasurile împes-trițate ale pelerinilor aduși de evlavie din cele patru zări. Va forfoti de lume *Santa Maria degli Angeli*, în vreme ce biserica *Porziuncolei*, pe care o adăpostește sub boltile ei uriașe, se va strânge, sfișoasă, în umilința ei sălbatică și primitivă; vor zbura ciocârliile din lanurile îmbelșugate de rod care străjuiesc calea prăfuită ce urcă, pieziș, până sub cetate; vor amuți și greerii în scorbura măslinilor bătrâni; se vor înghesui de lume streină gangurile ce împrejmuiesc privdorul mării *Brazilici*; vor încremenii sfinții lui Giotto și lui Cavallini, în negura lor, la miile de ochi ce se vor perinda, evlavioși ori profana-tori, pe dinainte-le; va tresări stânca în care moaștele Sfântului se odihnesc în cripta de jos; se vor apleca frunțile prin încăperile joase ale schitului dela *San Damiano*, se va trage la o parte umbra istovită a Sfintei Clara, ascunsă într'un ungher al grădiniței de sus.

Prăznuirea acestui centenar nu poate rămâne limitată la însemnătatea unui eveni-ment în lumea catolică, de oarece învățătura Sf. Francisc a avut mare înrîurire și asupra artelor, asupra literaturii italiene către sfârșitul Veacului-de-Mijloc. Iar această înrîurire se leagă tocmai de acea Renaștere a literilor și artelor care, fiind și rămânând italiană, a schimbat înfățișarea culturii și artei din întreaga Europă, deosebindu-se dela început prin caracterul ei de universalitate. Iată de ce socotesc bine a mă ocupa de acest cente-nar al Sf. Francisc, care — de altfel — a format în ultimul timp obiect de preocupare pentru mulți din literații noștri. Faptul acesta mă oprește de-a repeta aci lucrurile destul de cu-noscute cu privire la viața ori la doctrina „Sărăcuțului din Assisi“. În schimb mi se pare mai puțin studiată (chiar și în patria sa), problema legăturilor dintre doctrina franciscană și arta contemporană ei. De această problemă mă voi ocupa așa dar în cele ce urmează.

Nedeosebindu-se, la prima vedere, de ascetismul medieval, doctrina Sf. Francisc are la bază cea mai înfrigurată credință în Dumnezeu, grija de mântuirea sufletului de păcat, părăsirea deci a tot ce este lumesc și vremelnic, îndrăgirea Sfintei Sărăcii întru Domnul, supunerea cea mai umiltoare și atingerea idealului de desăvârșire morală prin pocăință.

Profund mistică, această doctrină se manifestă practic prin cel mai nemilos dispreț față de trupul hărăzit macerației prin scorburi, dătătoare de extaz. Din acest punct de

vedere Francisc se dovedește a fi rămas un fiu spiritual al mysticilor medievali; astfel că ne apare dela început în contradicție cu cealaltă doctrină pe care a propovăduit-o nu mai puțin: doctrina bunătații, a iubirii alinătoare și mântuitoare. Atâta numai că as-cetismul medieval rămâne în umbră, pus alături cu această de-a doua doctrină; repre-zintă, e drept, o tradiție prea legată de Creștinismul medieval ca să poată fi înlăturată, dar nu îndestul de hotărâtoare pentru Francisc, când s'a încheat în mintea sa noul crez mântuitor al lumii. Mistica italiană a sec. XIII-lea cunoaște alte exemple (mă gân-desc mai ales la *Jacopone da Todi*, deși tot un franciscan), din care să se vadă că mace-rația, gândul morții și groaza Judecării de apoi, n'au cotropit mintea lui Francisc în măsura în care a înfrigorat sufletul altor mystici din vremea aceea.

De acest lucru trebuie, desigur, să se țină seamă când este să vedem în Sf. Francisc un inovator în ale artei.

Fire contemplativă, calmă, adânc înțelegătoare a sufletului omenesc, acest mystic rămâne departe de patima frământată, de exaltarea tragică a *Flagelanților* unui *Ranieri Fasani*, ori de sălbăcia crudă a anahoreților care umpleau văgăunile Apeninilor din Umbria ori din Abruzzi. Cu toate că și el — băiatul neguțătorului Bernardone din Assisi — și-a împărțit averea la săraci, a îmbrăcat ciliciul de siac, încins cu funia umilinței, și a proslăvit Sărăcia cea mai desăvârșită a trupului.

„Divinul plagiator al lui Isus“ a fost nevinovat, serafic, ca îngerii din icoanele lui *Fra Angelico*, bun cu bunii, bun cu răii, prieten al vrăbiilor, prieten cu sălbăciunile din codrii Umbriei. N'a prigonit, n'a blestemat, a știut să ierte, a dojenit cu gândul tot-deauna curat. Venit pe lume să readucă biserica lui Cristos pe calea dreaptă din care se abătuse cu trecerea veacurilor, cu frământările politice din Evul-Mediu de care Pa-palitatea nu știuse a se feri, Francisc nu s'a depărtat o clipă de litera Evangheliei, în-țeleasă de el în ceea ce este însă mai omenesc în această Carte a Cărților. În timp ce alți mystici puseseră în circulație formula unei Dumnezeiri apocaliptice, găsită în Vechiul Testament, strădania lui a stat în a arăta credincioșilor că Dumnezeu nu poate fi decât Tatăl bun și iubitor al tuturor făpturilor Sale, însuflețite și neînsuflețite. Iar această con-cepție, a avut o binefăcătoare înrîurire asupra omului în general, asupra artistului în special, intrucât a promovat acel panteism și acel simț al realității inconjurătoare, care va schimba din temelii gândul despre artă al meșterilor și cărturarilor italieni, spre a da putință unui *Giotto* să înlătore tradiția rigidității bizantine, unui *Dante*, să înalțe din abstracția moartă a simbolurilor medievale acel măreț poem de realități sufletești care este „Divina Commedia“.

Marea izbândă franciscană stă în gândul și voința de-a propovădui înfrățirea, în-tr'o vreme de tragică dezbinare, de-a vorbi în numele celui mai curat altruism, într'o vreme de exclusivism și de materialism, ca aceea de la sfârșitul Veacului-de-Mijloc în Italia.

De Dumnezeu nu se teme Sfântul—căci pentru el Dumnezeu nu este Ființa biblică, spre care să ridice glasul cu prometeicele apostrofe din *Cartea lui Iov*. Nu se teme de Iad, nu se teme de Moartea pe care o socotește „soră“ mai mare; nu se teme de oarece Sf. Francisc iubește: pe Dumnezeu, pe Isus, Fecioara, Omenirea, Iadul, Moartea. Iubește totul cu o iubire senină, calmă, lipsită de erotismul și voluptatea senzuală a al-tor mystici din timpul acela.

* * *

Francisc din Assisi a fost poet—nu numai ca suflet și îndrumare—ci în adevăratul înțeles al cuvântului.

Nu mă gândesc la *I Fioretti*. Această legendară biografie hagiografică a „Sărăcu-țului“, plină de legende poetice, a fost de fapt compilată ori tradusă din latinește, de un călugăr franciscan, târziu—pe la 1350. Mă gândesc însă la acele „laude“ înălțate de Francisc întru gloria lui Dumnezeu și a tuturor făptuirilor Sale; la acele *Laudes crea-turarum*, pline de cel mai avântat mysticism panteistic; la acel *Cântec al Soarelui*, în care curățenia gândului de înfrățire universală se întâlnește cu ingenuitatea folklorică a viersului popular :

Lăudat fii, Stăpâne al meu, cu toate făpturile tale,
în deosebi cu fratele Soare,

pe care, nouă, ni-l aprinzi ziua;
că e mândru și scilpitor cu mare strălucire;
de Tine ne vorbește el, Prea Înălțel!
Lăudat fii Stăpâne al meu, pentru sora Lună și pentru Stele;
pe cer le-ai făcut luminoase și scumpe și mândre...

Lăudat fie și pământul, cu ciripit de vrăbii, cu foșnet de păduri, cu înfiorare de flori în crânguri.

Suflet atâta de în stare de-a poetiza aspectele naturii neînsuflețite, inițiator al unei doctrine prin definiție sentimentală și lirică, Francisc ar fi trebuit prin definiție să promoveze și să transforme fundamental arta timpului său. Dar așa a fost în realitate? Și în ce fel?

Francisc n'a avut preocupări literare propriu zise. Nu putea să le aibă. Căci pe vremea când s'ar fi ivit în acest suflet astfel de veleități, poezia italiană aproape nu se înfiripase încă, stânjenită de tirania tradiției latinești, pe de altă parte, începuturile poeziei italiene, foarte nesigure pe la 1200, erau cu totul robite rafinatei maniere provențale, astfel că nu se potriveau cu simplitatea și cu umilința „Sărăcuțului”. Atunci când își va fi simțit sufletul prea plin de poezie, Francisc se va fi servit de vesmântul versului latin ori francez (se pare că dictă unui călugăr din cin, în clipe de extaz mistic), de oarece slabele încercări de poezie vulgară italiană, nu-i puteau servi de imbold. Unui „Ritm Casinez”, stângăciilor unui *Palecchio* ori ale unui *Ugo di Perso*, scrise în italiană, li se opunea seria de opere scrise de autori italieni, dar în latinește, în frunte cu *Boețiu*, *Grigore cel Mare* ori *Paul Diaconul*.

În lumea sa lui tinerețe, băiatul înstăritului postăvar din Assisi, va fi avut prilejul să învețe latinește, să ia cunoștință de sensuala lirică provençală și de toată literatura franceză a timpului, căci în lipsa unei timpurii literaturi naționale, Italia s'a desfășurat în cântări de trubaduri veniți de peste Alpi, până târziu, pe vremea împăratului Frederic al II-lea și chiar mai încolo.

Odată convertit, Francisc innăbuși în suflet orice ecou al acestei poezii de iubire, lumească. Poeziei de servilă imitație provençală, sensuală, complicată și artificioasă — așa cum se făcea la curtea lui Frederic din Sicilia, — Francisc i-a opus atunci o poezie primitivă, sinceră, naivă, izvorită dintr'un plus sufletesc, în apropierea nemijlocită de natură — o poezie personală, înviesmântată într'un vers simplu, rustic, nesigur. Și așa, Francisc va fi fost poet, numai pentru că a iubit prea mult natura. A iubit și a cântat lanurile, viile, izvoarele, grădinile, focul, vântul — ca să le roage să se păstreze curate, să facă cinste Dumezeirii din care au purces. A iubit și a cântat înfrățirea universală prin taina misticiei iubiri acest Francisc care, pelerin al pământului, dădea la oparte râmele din drum să nu fie strivite de trecători, scăpa mieii de moarte, stătea de vorbă cu păsările și cu izvoarele, în aceeași Italie care — atunci — îndură cruzimile neînchipuite ale unui Ezelino, privea osânda unui Ugolino ori măcelul Vespriilor Siciliene.

Astfel a ajuns poet Sf. Francisc: în chip spontan, inconștient, ca poporul. De „literatură” s'a ferit în schimb ca de-o ispititoare deșertăciune, căci deșertăciune ispititoare era poezia profană de-atunci.

Nu mai puțin protivnic s'a arătat Sfântul gândului de-a se zidi lăcașuri de închinăciune prea împodobite de arta meșterilor zugravi. „Fratele Francisc, umil rob al Domnului, n'a căutat să se încojoare de Frumos. Nimic lumesc în preajma Sărăcuțului din Assisi! Chilia lui și a „fraților” săi, a voit să fie zidită din bolovani de piatră, din crengi și stuț, acoperită cu paie, lipită cu lut” (Adolfo Venturi).

Disprețuind arta și podoabele, și-a îndemnat discipolii să lucreze atât doar cât le trebuia să și poată duce zilele. S'a împotrivit cu înverșunare oridecâte ori i se dăruiau biserică, averi și ranguri, pentru cei din Ordinul său.

Ne-am deprins să-i atribuim Sfântului Francisc un suflet blajin în orice împrejurare, nefiresc pentru timpurile în care s'a arătat și a reacționat. Următoarea mărturie a unui cronicar contemporan ne desminte însă, și ne arată totodată pornirea sa în potruva exteriorizării evlaviei prin mijlocirea operilor de artă.

„Fratele Francisc nu voia mănăstiri pentru călugării săi. Trecând odată prin Bologna, auzi că se ridicase un lăcaș pentru ei; și numai cât auzi că lăcașului acela i se zicea

«casa fraților», se întoarse din drum, plecă din oraș și porunci răspicat tuturor franciscanilor să părăsească degrabă locul, ferindu-se în ruptul capului, să se mai adăpostască acolo».

Ceva mai târziu, cărmuitorii orașelului său natal, din devotament pentru Sfânt, îi zidiseră cu cheltuiala lor, în lipsa sa, un lăcaș în care să se odihnească. Dar întorcându-se în Assisi, Francisc se sui pe acoperișul bisericeții și «spuse fraților să se suie după el; apoi, cu toții de-a valma, prinseră să arunce jos olanele cu care era acoperită casa aceea, având de gând s'o dărâme până în temelie», de nu s'ar fi împotrivit cei cu durere de cheltuiala făcută.

Iată de ce, sporindu-i adepții și având nevoie de schituri pentru ei, Francisc primi în dar mai multe biserici din Assisi și împrejurimi, însă alese pe cele mai umile și mai neîngrijite. Cel ce-a văzut *Porziuncola*, își poate da seama că erau mai mult niște colibe.

Acest gând de a ține piept înfloririi artistice, l'a stăpânit pe Francisc toată viața. În testamentul său a lăsat scris cu limbă de moarte: «Ferească-se frații mei ca nu cumva bisericele și adăposturile și toate acele lăcașuri ce pentru ei s'ar zidi, să le primească dacă n'ar fi așa precum cere Sfânta Sărăcie; iar în ele să fie găzduți vremelnici, ca drumetii streini».

Este un gând de răzvrătire în privința furiei cu care Italia aceluia veac căută să înflorească prin opere de artă, scăpând de sub tirania tipicului bizantin și a ascetismului medieval. Iar noi am văzut cum, dogmatic, Francisc cerea menținerea acestui ascetism; de aci contrastul dintre el și năzuințele lumii profane.

Să băgăm totuși bine de seamă. Căci în afară de ceea ce susținea din punct de vedere dogmatic, mișcarea franciscană, propovăduind apropierea nemijlocită de natură și de tainele creației, a reînprospătat arta plastică și a dat un nebănuit îmbold literaturii, trezind tocmai acel simț al realului și al observației directe care caracterizează arta lui Giotto și a lui Dante Alighieri.

Acestea rămăneau însă bunuri câștigate de lumea laicilor, de pe urma mișcării franciscane. Călugării, *Zeloșii* mai cu seamă, aveau să se ferească de orice abatere de la această răspicată poruncă a Sfântului lor, pe care totuși nu toți au tălmăcit-o și au respectat-o la fel. Au fost unii dintre urmașii cari s'au dovedit mai slabi și au căutat să țină seamă de progresele culturale și artistice, înfăptuite fulgerător de societatea laică a Italiei din sec. al XIII-lea. De aci dezbinarea care frământă până azi marea familie franciscană, despărțirea ei în două tabere, lupta dintre franciscanii *Spiritualiști* și *Conventuali*.

* * *

Mormântul Sf. Francisc este o biserică—Bazilica din Assisi—unul din cele mai frumoase temple ale Creștinătății.

Câte-va zile după ce muri, moaștele i-au fost luate de câți-va călugări credincioși, ascunse ca să nu fie furate de admiratorii fanatici. Frații Conventuali, în frunte cu *Elia* (de meserie meșter zidar), s'au gândit atunci să înalțe o biserică bine întărită, de-a-supra stâncii în care săpaseră mormântul. Fără preget, au început zidirea Bazilicei inferioare de azi, ale cărei planuri erau gata încă din 1228, doi ani după moartea Sfântului. Acestui plan—prea mare și nefranciscan—i s'au împotrivit cu îndârjire ceilalți frați, *Zeloșii*. Luptele adesea sângeroase care s'au dat atunci în preajma mormântului, simbolizează pentru noi ciocnirea celor două mentalități antagoniste, iar pentru Sfântul iubirii și al înfrățirii omenești, epilogul cel mai dramatic al străduințelor sale.

Dar Bazilica s'a înălțat, într'un timp uimitor de scurt, cu bani adunați de misionarii franciscani din toate colțurile pământului, afirmând a tot puternicia artei asupra uscăciunii ascetismului medieval, anacronic.

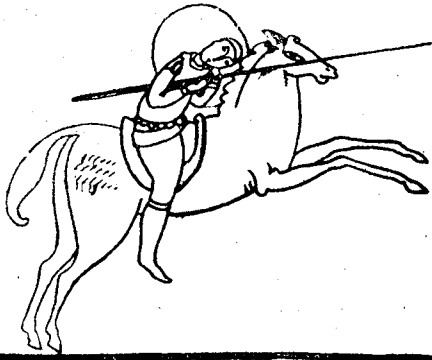
S'a înălțat uriașă, bogată în icoane aurite și în podoabe. A rămas în cei dintâi șase ani cu zidurile albe pe dinăuntru, să se potolească mânia *Zeloșilor*. Dar în 1236 lucră acolo, la afrescurile interioare, meșterul *Giunta* din Pisa, pentru ca să l urmeze îndată cei mai mari artiști ai timpului: *Cimabue*, *Cavallini*, și *Giotto* și *Simone Martini*. Artă lor, izvorită inconștient, înprospătată de mișcarea franciscană, ștergea urmele ascetismului din doctrina Sf. Francisc, îi ascundea moaștele sub revărsarea aceea de bogății, de podoabe și de zugrăveli poleite după modelul artei din apropiata Sienă. Nici o voință omenească nu putea ține piept acestei revărsări de artă nouă, pe care o

insuflețea tocmai duhul înviorător al învățaturii lui Francisc. În potriva gândului său dar ruptă din sufletul său. Neputând vorbi de-o artă și de o literatură franciscană. putem totuși vorbi de-o artă și de-o literatură adânc influențată de această mișcare spiritualistă, care a luminat sufletul Italiei către sfârșitul Veacului-de Mijloc.

„Ca și cum le ar fi fost cu neputință să se apropie nepedepsiți de mormântul miraculos — observă de mult romanistul Ozanam — meșterii chemați să-l împodobească cu afrescurile lor, s'au simțit coprinși de un duh nou: au început să conceapă un ideal artistic mai pur, mai viu decât acela din străvechile tipicuri bizantine, care cunoscuseră timpurile lor de glorie dar care, după opt sute de ani, păleau văzând cu ochii. Bazilica din Assisi deveni cu chipul acesta leagănul unei Renașteri, ale cărei progrese le-a trăit pe toate, din plin. Acolo se depărtară, treptat-treptat, meșteri ca Guido da Siena ori Giunta da Pisa, de modelele lor grecești, a căror uscăciune au îndulcit o, a căror încremenire au însuflețit-o. Cimabue veni pe urma lor, și după el, Giotto... Numai acolo îți dai seama că Sfântul Francisc este adevăratul maestru al Școalei din Assisi; numai acolo simți câtă căldură și vigoare i-a insuflat el. Înțelegi în fine că de-acolo a ieșit Giotto, pregătit să înceapă acel apostolat care-l făcu să colinde întreaga Italie, lăsând în urmă-i ucenici cu sutele și care îndrumară astfel Italia toată spre acea vocație nouă, care o va consacra nemuritoare în destinele artei moderne... În urma acestor meșteri iscusiți, al cărui alai l'am văzut trecându-ne prin față, vom aștepta să coboare de pe dealurile din Assisi, jos, în plaiurile Umbriei și ale Italiei, o întreagă generație de poeți“.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

PRIETENII DICȚIONARULUI

DRAGOSTEA de limba română reînvie.

Ea nu se mai arată cu focul sacru al școlii ardelenene, de ostași în haine monahale ai latinității. N'are nimic nici din paladinii romantici de mai târziu, ai noului alfabet, ai ortografiei înzorzonate și ai întâelor dicționare. Polihistorismul de după aceea, care-și făurea singur greutăți și pune în clepsidră, jumătate serios și jumătate șugubăț, fire de nisip căzând câte unul doar din secol în secol, nu mai e în mijloacele ei. Stadiul filologic e definitiv în urma noastră. El și-a pierdut întâetatea dela începuturile vieții românești de Stat și de cultură, pe care o împărțea cu cel istoric. Alte puncte de vedere și alte discipline s'au ridicat și le-au luat între ele ca egale și nu ca privilegiate. Ceeace aveau politic și combativ, străin de ființă, s'a dus. Soseau zilele de aur ale pătrunderii în adâncime. Scrisul însuș a ajuns la o așezare. Scriitorii, sub amenințarea clasificărilor defăimătoare, folkloristă sau etnografică, se feresc de înoiri formale. Și iată că în aceste împrejurări, mai mult de înfrânare, dragostea de limba română se întoarce!

Se întoarce, pe deoparte, în lucrări de știință de tot felul. Sunt între ele cercetări grele teoretice, reviste sau anuare de specialitate, și sunt în sfârșit dicționare. Preocuparea și realizările se întind peste întreg domeniul, semn că suntem martorii unei mișcări cu temeiu.

În întâia grupă trebuie pusă „Originea Românilor” de d. Alexandru Philippide, care descurcă în volumul apărut „ce spun izvoarele istorice”. Despre ea abia a ieșit o recenzie, și și aceea mai mult de expunere. Era și greu să fie altfel, pentru că cititorul stă aici înaintea a 900 de pagini încărcate de documente, de analize și de ipoteze. Oamenii de meserie vor avea de spart, de măcinat și de spălat la ele luni, în șteampurile lor metodice. Munca în sine e de o viață de om, cu toate că autorul vorbește în prefață de greutatea procurării de texte critice într'o vreme când

„dela un capăt la celalalt al pământului arde focul războiului și cărți nu se mai trimet dela un loc la altul, ci numai tunuri și carne pentru tunuri”. Acest indiciu cronologic se potrivește probabil mai mult cu data prefeței, scrise la urmă, decât i se potrivește textului însuș.

A doua grupă aduce publicațiile cu caracter periodic, numeroase și vioac. Fiecare universitate își are frunțașii limbiști, și mai cu seamă școala filologică; o revistă sau un anuar îi răsfrânge vederile și activitatea. Într'un loc pregătirea e cu deosebire slavă și toate trec prin ochelari chirilici. Într'altul tradiția germană, de la bibliografie până la prelucrare și ton, se închide în sine, lucrătoare și mândră. Aiurea, elementul romanic domnește exclusiv și n'are decât milă pentru negurile celorlalți. Cercuri mai tinere pendulează, cu ascunsul gând că le întrec pe toate, înmănunchindu-le pur și simplu numai însușirile, fără nicio lipsă. Nu putem decât înșira „Daco-România” dela Cluj, care-și pregătește a patra mie de pagini anuale, „Graiul și sufletul” dela București, „Codrul Cosminului” dela Cernăuți, unde ca pe vremuri, filologia și istoria se odihnesc subț acelaș acoperământ, „Arhiva” d-lui Bărbulescu. Și pentru că afară de universitățile din țară, mai sunt două în străinătate, școlile române dela Paris și Roma, în buletinele lor, „Mélanges de l'école roumaine en France” și „Ephemeris Dacoromana”, filologia, oricât de discretă i-ar fi apariția, își ridică aici, colo capul dintre pagini. De altminteri preocupările filologice ale celor doi directori sunt cunoscute. D-l Pârvan a dat chiar de curând câteva „Considerațiuni asupra unor nume de răuri daco-scitice”, de un mare interes actual, în publicațiile Academiei române.

Altă grupă cuprinde dicționarele. Lăsăm la o parte pe al d-lui Răsmeniță, cu făetară de lexicon și ambiții etimologice. Oltenii sunt ascuțiți la minte, dar nu vor privi niciodată cuvântul de-

cât ca un mijloc, adică nu vor fi filologi. Nu ne oprim nici la dicționarul macedo-român al d-lui G. Păscu, tăgăduit până acum tocmai de Macedo-Români. Celălalt dicționar român dela Iași își caută încă editorul. Despre dicționarul general, la care lucrează d-nul Căndrea pentru „Cartea românească”, e firesc să nu putem spune altceva nimic. S'a isprăvit însă de tipărit „Rumänisch-Deutsche Wörterbuch” de Tiktin. E o lucrare puternică și se cuvine a i se face loc aparte.

D. dr. H. Tiktin profesa încă dinainte de războiu la universitatea din Berlin, unde am stat o clipă în cumpănă, să intru sau să nu intru, în fața afișului care-i anunța cursul de limba română. E un învățat din familia lui Moses Gaster și Lazăr Șăineanu, dar care, cu toate că silit ca și ei să plece, nu și-a schimbat obiectul cercetărilor. Dicționarul său are 1834 de pagini mari cu două coloane de text. Aceasta face peste tot 3668 de coloane cu 18340 de cuvinte, dacă se socotesc aproximativ cinci cuvinte de fiecare coloană. Tipărirea a început în 1903, cu o grea abatere de la scopurile autorului. El strângea fișe pentru un dicționar al limbii române, fără prea multe perspective să-l poată și scoate. Atunci a fost pofțit de Ministerul Instrucției, și poate mai mult de ministru, care era Take Ionescu, să scrie un dicționar german-român. O pofțire asemenea, ni se pare, ne-a dăruit cu dicționarul francez-român al lui Frédéric Damé. Cine cunoaște pe oameni și opera știe că nu e vorba de lucrări de folos didactic sau practic, aidoma glosarelor maghiaro-române sau ruso-române ieșite de când hotarele țării au prins și concetățeni de aceste graiuri.

Omul a primit propunerea, hotărît să schimbe cât mai puțin din planul inițial, minus negreșit traducerea germană a cuvintelor și exemplor. Volumul întâiu cu întâiele trei litere ale alfabetului număra el singur 500 de pagini. Aceasta însemna că-și împlinise prea bine gândurile. Mai puțin însă acelea ale inițiatorilor. Și i s'a cerut o restrângere.

Al doilea volum arată de ce fel a fost această restrângere. Cuvintele primite în dicționar au fost puse la încă o sită, ceea ce a lăsat pe dinafară grunții rarităților și ai regionalismelor de prea mică rază, iar traducerea exemplor a fost înlăturată sau scăzută la un minimum. Lucrarea s'a subțiat astfel mereu, până la sfârșit, a cărui dare la lumină a fost luată asupra ei, după oarecare peripeții, acum un an și după o întrerupere de mai bine de zece ani, de către Casa Școalelor. Dacă păcătuște, ideal, din punctul de vedere al unității, și, practic, de haina cam străină și de greutatea răspândirii datorită epuizării aproape a întâielor volume, acest dicționar nu rămâne mai puțin o contribuție de seamă la cunoașterea și studiul limbii române. El se arată ca un vrednic înainte mergător al Dicționarului limbii române, scos de Academie, care singur îi poate sta alături, întrecându-l prin monumentalitate și prin câte lespezi poate aduna laolaltă o muncă organizată și colectivă.

Grădina lui cu atâtea flori se întinde ca între două poteci de margine, dela întâiul cuvânt al limbii, *abă* până la din urmă, *zvon*: început aspru, trainic și alb, ca o pânză de Teodorescu-Sion, sfârșit ca un ecou muzical întârziat, de tre-

cere a vântului prin frunzișuri sau de cor al strămoșilor veniți la acel hotar al limbii de ei făurită și în care se păstrează mai mult decât în orice nemuritori prin veacuri; la un capăt solul turc al tuturor înrăuirilor balcanice, iar dincolo Răsăritul și taina slavă a evului nostru mediu fără deslegare. Dar grădinarul, străin, de alături, știe florile pe nume, și de unde vine fiecare, și zâmbește.

Dragostea de limba română se întoarce, pe de altă parte, și în formele de ofensivă luate de ea dela Unire încoace.

Ofensiva privește atât insulele minoritare cât și noua comunitate românească. Impotriva celor dintâi e o luptă de val, zilnică. Atunci când vâul nu poate să rupă, se preferă și pediciele îl îndârjesc, nu-l astâmpără. Până ieri limba ungără, rusă sau și germană erau în înaintare, iar limba română se apăra din greu, dând pas cu pas îndărăt. Acei pași se fac astăzi de noi în direcția contrară, cu pregătiri de trecerea liniei vechi și de revărsare peste vatra de primejdii de pe vremuri.

Lupta aceasta nu e dusă cumva de Stat sau de vreo societate și prin urmare după un program și cu scopuri știute. Ea e o înclăstare anonimă sub legi oarbe. E un episod care se petrece între noi și în folosul nostru din lupta fără cruțare dintre graiurile pământului. Ajută, nici vorbă, școala și ajută administrația sau stagiul militar, dar ajută mai ales legăturile vieții, economice sau de alt fel, ajută crizele și prosperitatea, lăsarea în pace și amestecul, aerul care acoperă deopotrivă cele două tabere. Impotrivirea, cel puțin deocamdată, până la ajungerea unui nivel de echilibru, de când răsar de o parte și de alta mijloacele mai înalte culturale, ar fi de prisos.

Noua comunitate românească din pământurile liberate, se găsește și ea într-o stare de înrăurire neîntreruptă și multiplă. E ca într'un regim de supraalimentare, de care își dă numai în parte seama. O mândrie dela sine înțeală ar împiedica-o de altminteri să mărturisească. Vocabularul i se îmbogățește, barbarismele, care se așezau ca niște solzi pe lumina limbii, se rușinează și se răresc. Cine cunoaște societatea ardeleană, nu mai de demult decât din 1910, și o cercetează acum, vede din cinci minute de convorbire deosebirea. Intoarcem puțin din multul ce-am căpătat.

Limba românească își trăiește a doua tinerețe. Ea e năvalnică și creatoare. Amănuntul cioplit cu trei feluri de dălți n'o mai atrage. Se face globală și involburată, ca în zilele eroice. Dă din sine ceea ce acum o sută de ani a trebuit să-i vie de afară: o haină nouă pentru o nouă creștere. Își vede îndoite aproape numărul celor ce-o vorbesc, unii cu buze de tot străine, iar alții cu ele stângace, ca după o îndelungă tăcere, și privite de multe ori ca ale pruncilor fragezi. Primejdii de alterare o pândesc. Avânturi negândite o așteaptă. Limba cântă din frunză ca în zilele de victorie și de patriarhalism, întârzie la bălciuri sau încheagă de pe catedre adevărurile în poziții fără greș. Urechea, atât de deprinsă cu ea înainte că n'o mai cumpănea și judeca, stă s'o asculte. E ceva schimbat. O vreme de trecere, plină de zvon, ca un zbor de echinoctiu al unor pasări călătoare. Se duc? Vin?

Și acestea toate, alături de o știință a limbii care e mai metodică și circumspectă decât ori-

când, și de un scris cu frână, îndreptat de teoreticieni spre un clasicism de formulă, pe când toată literatura picură din sedile pastorale și romantice.

Urma acestor căutări învățate și fierberii populare duce la marea Dictionar al limbii române.

După cum acele căutări, înviorate deodată, vin, prin oameni sau prin fragmente de operă, de dinainte de războiu, iar fierberea e semnul unei creșteri de potență națională încete, izbucnită apoi și în faptele politice și militare, Dictionarul stă cu o jumătate a lui dincolo de epoca noastră. Ea le reia însă și le realizează, de unde tânjeau și mureau. Le înconjoară de interesul popular, de unde rămăneau depărtate, în umbra unei instituții, ca o octroiare.

Dictionarul limbii române a apucat să iasă până în 1914 numai în 15 fascicule de câte 80 de pagini fiecare. El apărea din îndemnul și cu cheltniala Regelui Carol și e vechiul vis de început al Academiei române. Acest vis a poposit întâiu, ca pe o coloană a lui Traian, cu privirea asupra unui Forum năvălit de barbari, în „Dictionariul limbei romane”, cu glossarul ei, al lui Laurian și Massim, la care au colaborat și nume de patriarhi ca I. Heliade Rădulescu, și munci, ca a lui Hodoș și Bariț. După aceea el s'a căutat în Magnum Etymologicum, cât un continent filologic prea întins pentru aripile lui, și era să se piardă în certurile de specialiști stârnite la picioarele aceluia sfinx neisprăvit și cu neputință să fie continuat. Dela 1906 sarcina Dictionarului a trecut asupra d-lui Sextil Pușcariu.

Lucrările nu s'au oprit, după oprirea tipăririi prin voia lui Marte, vechiul dușman al Minervei. Fișierele Muzeului limbii române dela Cluj sunt dovadă și, pentru cine nu poate să ajungă până la ele, materialul peste măsură de bogat din „Daco-românia”. Numai prin ea s'au mai putut face auziți alcătuirii Dictionarului. De șapte ani el nu se poate tipări din lipsă de fonduri. Și ani de zile Analele Academiei spun același lucru. Iar pândari, trimiși la malul Nilului, să vadă când cele șapte vaci grase vor ieși din unde și să dea de veste, moțâie pe mâlul prăfuit. Pesemne că ele au păstrat în apariție ordinea din visul Faraonului și pândarii așteaptă degeaba.

Dar Academia poate sta și mai departe în mândria ei, peste aceste zile de vaci grase și de vaci slabe sau de cirezari lipsiți de credință cari le mână spre staule proprii. Banii Dictionarului ca îi are! Nu e nevoie decât de acea intervenire a opiniei publice, care e azi atât de activă în treburi de graiu românesc, pentruca aurul să poată fi scos de unde rămâne de cincisprezece ani ascuns și nefolosit.

Dictionarul e o lucrare, care nu poate să apară decât treptat, în fascicule. Prin acest caracter al lui, el nu e o carte de vitrină de librărie, care ispitește odată pentru totdeauna luarea aminte a cumpărătorului și se desface prin jocul obișnuit al pieței. Dictionarul presupune un public înaintat, care poate da mai ales numărul mare de subscriitorii și abonați, meniți singuri să-i pue la adăpost ființa, și abia departe în al doilea rând pe cumpărătorul stăruitor cu fascicula. La noi subscripția e necunoscută, iar stăruința la celălalt client, un fenomen de câteva exemplare. Cu o asemenea stare era însă numai de așteptat ca

fasciculele trase din Dictionar să rămână în depozitele Academiei. Ele se găsesc și astăzi acolo, în mii de exemplare, în valoare de milioane, iar Dictionarul e întrerupt din lipsă de fonduri.

O societate de oameni îndrăgostiți de limba română s'a alcătuit cu gândul să înlăture această ciudățenie. Academia română a primit numai decât să lucreze cu ea. Se chiamă „Prietenii Dictionarului”.

În acea societate poate să între oricine își ia alături de ceilalți, sarcina răspândirii Dictionarului. Bibliotecii, așezăminte și oameni de cercetare, care nu se pot lipsi de un asemenea instrument, nu-l au, și n'ar ajunge, poate, să-l aibă, fără o mijlocire. Mijlocirea au rostul s'o facă Prietenii Dictionarului, descoperind aceste trebuințe de Dictionar și ducându-l acolo ei înșiși. Fiecare cumpărător pe această cale ar fi un subscriitor al viitorului, fără să i se ceară decât adresa și nicio altă sumă afară de costul cărții primite. Din banii strânși pe fasciculele vechi se poate relua tipărirea, prea mult amănată, iar apoi fiecare fasciculă și-ar scoate o singură cheltnială. La urmă ar rămâne și capitalul încropit acum din transformarea depozitelor în bani, ușor de pus în altă întreprindere culturală asemănătoare, vrednică de Academie și numai din mâinile ei experte cu puțință de avut. Darul Regelui Carol ar da mereu mugur. După Dictionarul limbii române, Marea Enciclopedie română; tezaurul limbii, întâiu, și apoi, cunoștințele minții omenești îmbrăcate în aurul și pietrăriile ei scumpe.

În chipul acesta, „Prietenii Dictionarului” ar avea, ca societate, o viață fără bătrânețe. Ar fi ca o masonerie fără taine din preajma acelei catedrale gotice, mereu cu câte ceva de lucrat la ea, care e dictionarul unei limbi. Ca un recensământ de populație, oglinda limbii răstrânge și ea stări de anumit timp și trebie, după acel anumit timp, să arate altă imagine, aceea schimbată de-atunci. Altfel oglinda se schimbă în stampă afumată. Un dictionar de prea depărtată dată începe să aibă numai o valoare istorică, și cel mai bun sânge al cuvintelor, neconținut în prefacere, nu mai curge prin el. În aceeași categorie se însiră dictionarul a cărui tipărire amenință să fie prea mult. Nu numai pentru filologie, ca metode și material, dar și pentru dezvoltarea limbii, mai cu seamă în niște vremuri fără pereche, douăzeci și cinci de ani, pot fi mai curând răstimpul între două ediții decât o durată de apariție.

Prietenii Dictionarului, cari așijderea piscupilor medievali cu sabie, sunt și niște ostași ai limbii, să se aștearnă cu inimă lucrului¹⁾.

EMANOIL BUCUȚA

1) Cum a înțeles să lucreze practic pentru Statuia lui Eminescu, „Gândirea” crede că poate ruga pe cititorii ei să ajute și această inițiativă prețioasă. Cereri de înscrie (cu o cotizare de 5 lei pe lună pentru cheltuelile de transport și altele, ale Dictionarului, care se desface, firește, fără niciun comision) și cereri de colecții din Dictionar se pot face și la redacție. Cele 15 fascicule de peste 1000 de pagini costă 1500 de lei, câte 100 de lei fascicula.

REVISTELE ITALIENE ȘI TRADIȚIONALISMUL ROMÂNESC

ULTIMUL „caet” (voluminos și bine înjghebat) al revistei italiene *Il Giornale di Politica e di Letteratura* care apare la Pisa, confirmă încă odată ceea ce scriam anul trecut, despre posibilitățile noastre de afirmare culturală în acele țări dela care, până acuma, am luat: necunoașterea limbii noastre în Apusul care consacră, nevoit la rândul său să se împropăteze, nu poate fi o piedică serioasă și dăinuitoare, atunci când literatura noastră se va impune, cu nota sa de universalitate, în cadrul dezvoltării sale firești.

Cel puțin în Italia, pot număra o serie întreagă de publiciști cari, nu numai din considerente de specialitate, s'au familiarizat cu limba românească și, neprovocați, încep să lucreze stăruitor pentru a informa publicul de acolo asupra stării de lucruri dela noi. În afara traducerilor, numeroase și de bună calitate, încep să apară regulat cronicile de literatură românească în cele mai cetite reviste italiene. Astfel, cunoscutul eseuist *Piero Bosio* semnează o substanțială cronică în fascicola pe Ianuarie-Februarie a revistei mai sus pomenită.

Titlul — „Lucruri din România mare: doi poeți” (*Adrian Maniu și Ion Minulescu*)—este măgulitor în hombastitatea lui, dar cronicarului italian îi place să creadă că, nouă, ne e drag să ne numim astfel țara „dând adjectivului un caracter de iubire simțită și suferită, de omagiu către majestatea mistică a pământului strămoșesc”.

Priceperea cu care criticul italian vorbește, în formule ce presupun cunoașterea adâncită a literaturii noastre dela Eminescu încoace, despre curentele noi care se înfiripează în cultura și gândirea noastră de după războiu; informația precisă și abundentă; sinceritatea cu care și exprimă impresiile căpătate din cetirea operii acestor poeți în original (citatele românești, traduse corect, ne arată că Bosio știe bine românește), totul inspiră încredere și nădejde temeinică.

Pentru criticul italian, poezia lui Adrian Maniu și Ion Minulescu ar înfățișa cele două năzuinți mai de seamă ale lirice românești de azi, năzuinți care, neexcluzându-se, ci căutând să se întregască, alcătuiesc temelul dramatic al momentului de față în cultura noastră: tradiționalismul și europenizarea.

Iată textual: „Azi poezii români exprimă idilic contrastul dintre patrimoniul etnic și cel dobândit, căutând fiecare în felul său, dar concordant, o formă de împăciuire, din care să izvorască o literatură română, desigur, dar totodată modernă și deci internațională”.

Maniu, așa dar, îi servește criticului italian spre a ilustra năzuințele tradiționalismului (pe care îl aprobă cu căldura cu care această doctrină cucerește simpatii și în țara sa), ale acelei poezii naționale, idilice, plină de colorit local (asemănătoare literaților din Toscana), care izbucnește din nou viguroasă, de sub frunzișul abundent dar vestejit al Simbolismului francez. Cu prevedere, recunoaște în acest neo-tradiționalism experiențele și îmbogățirile pe care le datorează, desigur, tocmai acestui Simbolism apus. „România de azi are în literați ca Maniu, nu dușmani înviersunați ai culturii mondiale, ci apărători ai satului în potriiva exceselor opuse”.

Ion Minulescu îi apare drept cântărețul sen-

sibilității, gingășiei, al chinului voluptos și ademenitor, în care înstrăinarea (prin Baudelaire și Moréas) este mai vădită, fără ca prin aceasta opera lui să fie mai puțin meritorie. „Caractere etnice și caractere streine se contopesc în Minulescu fără luptă: poate pentru că izbânda va fi surâs celor din urmă caractere. Cu toate acestea, cetind „Romanțele pentru mai târziu” ne găsim în fața unei poezii autentice”.

Cetind încheerea acestui apreciabil studiu („dacă, într'o zi, vre-un editor italian ar voi să publice o antologie de poezie românească în limba italiană, cel ce scrie n'ar dori să-l vadă exclusiv nici pe Adrian Maniu nici pe Ion Minulescu din ea”), mă întreb cu oarecare strângere de inimă dacă nu se face mai mult în Italia pentru literatura noastră, decât se face la noi, pentru literatura italiană — fără îndoială cu mai multe drepturi la o cunoaștere și la o apreciere temeinică din parte-ne.

În altă ordine de idei, avem și alte dovezi că Italienii, când e vorba de România, au ieșit din faza romanțioasă a diletantismului pseudo-politice, ocupându-se cu sporită pricepere de viața noastră culturală. Aceste alte dovezi ne vin din partea unui istoric sicilian, apreciat bizantinist și medievalist: profesorul *Angelo Pernice*, dela Universitatea din Florența.

În momentul acesta, în care istoricul nostru N. Iorga n'a scăpat prilejul să ne înfățișeze, cum știe s'o facă, publicului din Cetatea Renașterii, scotim de datorita noastră a aminti fie chiar și în această formă sumară, o nouă contribuție la istoriografia română, datorită hărniciei și erudiției acestui istoric italian.

Cercetând cu răbdare hrisoavele rămase în Arhiva Cancelariei Curții Medicilor. florentini, Pernice a dat peste o interesantă relație scrisă de *Mihai Viteazul*, în momentul în care urgia turcească se abătuse năvalnică asupra-i, și în cari Creștinii din Apus, lesne făgăduitori, se străduiau să-l ajute cu oștiri, mai ales cu îndemnuri. Această relație, scrisă în italiana timpului și adresată Marelui Duce al Toscanei (d. prof. Iorga a denumit-o „autobiografie” cu prilejul comunicării dela Academie), este pe de-antregul străbătută de fiorii acelei drame, al cărui protagonist a fost și rămâne Mihai al nostru, în potriiva oricărui aprecieri din partea istoricului italian.

Documentele descoperite de prof. Pernice întregesc însă cunoștințele noastre istorice și în altă direcție: aflăm din ele povestea destul de colorat descrisă, zi de zi, a unui stol de o sută de oșteni italieni, toscani, trimiși de Prințul Toscanei să dea sfat milităresc, la nevoie chiar o mână de ajutor, Principelui Transilvaniei, Sigismund (1595), — deci și Voevodului Mihai. Și au străbătut acești italieni căile Italiei, și ale Austriei, și ale Transilvaniei, pentruca să îndure mai apoi greutățile și nevoile marșului prin Carpații noștri (ger și nemâncare, hoji și osteneală), ca să ia parte la asediul cetății Târgoviștei, iar mai apoi la acela al cetății Giurginului, de care Sinan-Pașa își legase toate nădejdele. Conducătorul acestei cete de toscani, *Silvio Piccolomini*, militar iscusit pe vremea aceea, descrie astfel în răvașele pe care le trimetea la Florența, toate întâmplările de seamă din timpul acestor is-

prăvi, fără a fi avut însă răgazul să raporteze și câte ceva cu privire la poporul românesc, în mijlocul căruia a stat prea puțin.

Așa că tot relațiunea lui Mihai Viteazul rămâne faptul într'adevăr impresionant din această descoperire. Ar fi bine dacă vreuna din revistele noastre i-ar face loc în traducere românească. Iată deocamdată sfârșitul plângerii lui Mihai: „... In astă vreme se poate vedea că n'am crușat nici cheltuială, nici osteneală, nici sânge, nici chiar viața mea, și m'am războit atât amar de vreme, numai cu sabia în mână, fără a avea nici fortărețe, nici întărituri, nici cetăți, nici măcar o casă de piatră ca să mă pot adăposti, afară de una în care locuiam eu. Și fiind eu de pe meleaguri atâta de depărtate și necunoscut, n'am șovăit, cu puterile mele și cu nespun de mare cheltuială, să mă alătur de Creștinătate, fără ca nimeni să mă cunoască; nici n'am făcut o fiind silit de cineva, ci doar ca să mai am loc și nume în mijlocul Creștinătății mi-am părșit toate celelalte prietenii pe care le-am avut.

„Și așa mă rog de întreaga Creștinătate să-mi dea ajutor, că toate le-am pierdut, și pământurile și agoniseala și nevasta și copiii și la urmă tot ce-am avut pe lume”.

Odată cu acest studiu (apărut în „Archivio Storico Italiano” S. VII, Vol. III, 1925), profesorul Pernice publică un alt articol care ne privește, în răspânditul magazin ilustrat „La Lettu-

ra” (Febr. 1926): *La Romania monumentale*. De data aceasta avem de-a face, bine înțeles, cu o serie de impresii, culese de autor la fața locului, cu multă pricepere și pătrundere, ilustrate grafic și în scris, prin ceace numără arta noastră arhitecturală (în special) mai de seamă. Observațiile originale cu privire la această artă, cad totuși pe plan secundar, față cu tonul în care sunt prezentate și pe care îl putem deduce din încheerea articolului: „Noua generație de artiști care face cinste artei românești, deși cu educația desăvârșită în Germania, în Franța ori în Italia, înțelege că nu trebuie nici să rupă cu tradiția, nici să se puuă în contrast cu gustul național. Poporul românesc, căruia soarele îi strecoară pasiunea în sânge, poezia în suflet și-i prinde cântecul de buze, arc o închipuire aprinsă și un gust cu totul meridional pentru pitoresc, pentru armonia liniilor, pentru colorile vii, este un popor în stare de-a exprima o artă națională demnă de-a fi pusă alături de aceea a națiunilor surori din Apus, fără să-și renege propria-i tradiție”.

Rămâne, așa dar, un lucru demn de subliniat faptul că amintii publiciști italieni, ocupându-se de arta ori de literatura românească, se interesează în primul loc de tradiționalismul care stă la baza lor, căci în el surprind ceace este într'adevăr al nostru, prin el văd ridicarea artei naționale românești la rangul de artă universală.

AL. MARCU

O CARTE PENTRU DASCĂLII DIN ȚARĂ

CU doi ani înainte de începutul ăstveacului, Spiru Haret săvârșea un miracol. Răscoala conștiinți adormite în dascălii satelor, împingându-i să treacă dela stricta lor îndatorire pedagogică la un apostolat cu teamă privit în acea vreme, ca semn al răsvrătirilor viitoare. Chemarea avu răsunet. După trei ani de șovăială și dibueli, odată cu veacul nou se arătară oameni noi, cu gânduri, suflete și fapte noi. Toate primenirile de mai târziu și pușina lumină, atâta cât mai dăinuie la sate, sânt din semânța aruncată atunci. Poate politica, cea care desfigurează atâtea, pân-dea să abată entuziasmul întâielor ceasuri; dar aceasta e altă poveste:

Absolventul de școală normală, a purces la sat din acea vreme, cu hotăriri vrednice și viteze să săvârșească apostolat, ca într'un cuminte și bătrânesc roman de Rădulescu-Niger. Timpul, politica, ambițiile, epigonii, au întunecat mult din curățenia primului îndemn. Dar drumul a rămas deschis. Încă mai întâlnești oameni rari, din această oaste bătrână a lui Haret. Poate școlile noi pregătesc alții. Nici nu putem crede că n'ar fi așa.

Acestor dascăli de sat, d. Gh. D. Mugur, directorul neobosit al „Fundăției Culturale Principele Carol”, trimite paisprezece răvașe; numai paisprezece, dar pline de miez și cuprinzând într'o singură carte, îndemnuri de înfăptuiri bune câte să umple o viață de om. Pentru ceasurile de prefacere ale satelor proaspăt împroprietărite și brusce chemate la viața politică, înainte de o adâncă pregătire, nu se putea un scris mai cald și un mai limpede și rodnic plan de activitate. „Sunt singurătași de țară unde nu pătrunde o

carte, un ziar, o vorbă scrisă. Oamenii trăiesc pustii ca păzitorii de faruri din asprele deșerturi ale limanurilor de mare. Ne descurajăm de mulțimea analfabeților, dar din cei care știu să citească, câți oare folosesc cartea?”

„In casa muncitorului de pământ nu găsești o carte, un chip, o foaie de hârtie. Otrăvitorii de țară, demagogii și păgânii îl hrănesc cu ură. Toți îl mint. Cel ce predică izbăvirea lui e dușmanul poporului. Ca 'n Ibsen.

„Preoții trec prin sat ca niște păsări ale vâdului. Toți slujesc; nimeni nu predică.

„Obiceiurile pier, datinile dispar, credința slăbește. Se duc horele, pier cântecele, dispăre portul. In casă, nici o poveste, nici măcar cântecul de leagăn al mamei”.

Învățătorul e chemat să aducă acestor stări îndreptare. Are două ruini în față: școala și satul. Și nici o putere într'ajutor decât puterea lui morală. Ades ca și arhiciaconul Ștefan, nu va primi plată pentru predica cea mare împotriva fariseilor, ci pietre.

Iar munca e grea. Incepe dela rânduiala și înfrumusețarea școlii, lăsată de administrație în paragină, clădire geometrică și rece, fără nimic primitiv, aruncată pe un tăpșan fără vegetație, ades fără îngrădire; alcătuită în toate așa ca să alunge copilul nu să-l ispitească. Trece dela această gospodărie a localului de școală, înviorat, primenit și împodobit cu grădină, straturi și vâlnice de flori, la gospodăria satului pe care copilul să o învețe de aci, dacă cei de acasă n'au avut de unde. Când copilul va ști cum să netezească o potecă a școlii, să plivească un strat și să curețe un pom deomidă, va trece cu fapta

învățată și la dânsul acasă și dincolo, la vecina vădană și mai departe, la cimitirul unde uitarea morților e astupată de buruieni și păscută de viței. Sădirea pomilor este prilejul unei sărbători; pentru un neam de plugari va să fie Paștele câmpului, căci cine a sădit un pom și-i veghează cei dintâi muguri și-l așteaptă să fie întreg și încercat de roade, acela a învățat fără să știe ceva din adâncă înțelepciune a vieții, fără carte și fără sentințe filosofice. Iar tot fără intuiție memorată și seacă, va învăța copilul, mai multe cu proprii lui ochi și cu propria lui bucurie, din hoinăreală de fiecare zi, decât din filele cărții buchirisite închis în cușcă. „Sunt păsări cari se spânzură când sânt închise. Copilul e hoinar. El umblă turburând sufletul bătrânilor în toate poveștile lumii, dela casa cuminte a moșului necăjit până în grădina de minuni a sfintei Mercuri, ori din castelul împăratului hursuz până în pădurile vii ale zânelor din alte țărâni. El umblă în Andersen și Perrault. În cea din urmă mare poveste a omenirii, un Nils Holgerson, copil din casele nordului, străbate Suedia păduroasă pe aripile unei găște sălbatice. Nici un copil n'a dat îndărăt dela drumuri povestite ori arătate. Robinson e visul și bucuria lui, inspiratorul aventurilor de creație. Orice copil are nevoie de sân-

ge — de sânge generos, spune Spencer — și aceasta se câștigă în plimbări, în necentenită agitație fizică”.

Dela viața cea largă, dela natură, capătă învățătura cea mare. Numai să-i îndrepte cineva ochii, să-l învețe să vadă, să-l deprindă a desluși în natură taina vieții însăși.

Dar nu încap în acest strămt loc, toate gândurile și îndemnurile și pildele celor paisprezece scrisori din cartea cu scoarțele albe, a d-lui G. D. Mugur. Dacă o prietenie nu ne-ar sili să fim sgârșiți în laude, cum sântem cu toți prietenii din totdeauna, am mărturisi noi care atâta tipăritură vânturăm, că de mult zaful românesc n'a dat o carte mai folositoare și de mai caldă iubire omenească, nu omenească numai — iubire de tot; de firul de nalbă, de stupul de albine, de vita de povară și de pasărea cerului. Totul apare după lectură simplu, fiindcă totul e bun, și fiindcă întâia oară prinzi de veste cu câtă ușurință și simplitate se poate săvârși fapta cea bună. Și nu ne îndoim, că ajunsă sub ochii necunoscutului dascăl de sat, anonim și de toți oropsit, cartea va răscoli suflete și va încălzi mai mult decât un entuziasm obosit. E tot ce i se poate ura unei asemenea cărți.

i. d.

MEDALIOANE ARTISTICE

M A R I O A R A V E N T U R A

UN farmec mândru, în același timp molatec și isbucnitor, mlădios și aspru, inegal, caracterizează profilul acesta voluntar de artistă înnașcută.

E o fundamentală asprime osoasă în părțile inferioare și mijlocii ale feții. Greoaie și îndreptate îndrăneț, subliniate ca de o aruncătură de creion, înălțate spre unghiul temporal, sprâncele vorbesc fiziognomistului despre o memorie bine condiționată, despre o voință impulsivă cu tendințe imperioase și dominante, dar pe care experiența a făcut-o mlădioasă și tenace. Arcada zigomatică, desemnată în lărgime, se accentuează viguros și devine indiciul unei inteligențe deschise, foarte asimilatoare, dar care nu primește fără deosebire tot ceace i se oferă. Fugătoarea lumină a ochilor prelungi tăiați în migdală, rățăcește și se așază cu dulceața subtilă a unei vii alintări, — o alintare îmbibată de lăncezeli exotice și bolnăvicioase; ochi și priviri ce pot conveni deopotrivă perversității și năivității, celei ce și face o podoabă din suferințele pricinuite ca și celei care se apleacă sub roua lăcrărilor iubirei ca o roză de Bengal sub roua zorilor. Ca și surăsul ei, ochii Marioarei Ventura sunt făcuți înainte de toate pentru adâncă și înfiorată și greaia eternitate a dorinței neexprimate care zace în fundul extaticului suflet femeiesc.

Nasul achilin al profilului iudaic, cu creasta solidă, cu dublul defect de a se turti la vârf și de a lăsa prea puțin spațiu între el și gură, cu nările vibrând, anunță aplecarea spre subite înțărțări și spre crize scurte dar grozave de felină sensualitate, în care însuflețirea spirituală a-

junge o lumină pierdută în obscurul văzduh de ceață animală.

Gura, mai de grabă largă, cu un desemn mlădios, cu buze ce se întredeschid ca spre a mușca sau a săruta, nu știu bine pentru care, dar poate pentru amândouă deodată, — uneori cu crunte străngeri de buze nervoase — este lacomă, curioasă, agitată de constantă emotivitate pasională, deopotrivă de alintătoare și de răutăcioasă. În clipele de potolire, lăncezeala arzătoare a surăsului care rățăcește pe gura aceasta trădează temperamentul artistei și al femeii, mai mult decât isbucnirile pasionale dintr'un rol impresionant.

Bărbia ascuțită, osoasă, împinsă înainte, dar afinată elegant, stă ca o caracterizare a intermitențelor unei voințe evidente. Maxilarul lat, aparent, bine așezat, presupune o forță deosebită de inerție și de tenacitate. Forma lobului urechilor indică îndrăzneală agresivă. Gâtul, superb de flexibilitate și mândrie, arată exuberanțe paradoxale de vitalitate, în vreme ce părul fin și ondulând mărturisește lăncezeala în viciuine, ceace atenuiază bruscheța inițială a gesturilor, imprimându-le o mlădioșie fermecătoare.

Glasu-i cald și cu sonorități de contraltă ori aspru și dogit parcă, adeseori voalat de febra lăuntrică, glasul din care inima șiruie în valuri, capu-i felin despre cari ași zice: „nu e frumos, dar e mai mult decât atât!” efuziunea bogată, spontaneitatea, modul fin de a săvârși lucrurile realității celei mai vulgare, ca plânsul, sucitul mâinilor, articularea unui „bună ziua”, căutarea unui obiect pe care nu-l găsește, poezia în proză, totul e deosebit la ea. Tragediana aceasta care

pare a căuta în comedie acel „contre-poids“ necesar menținerii echilibrului ei artistic, te face să înțelegi că deasupra materialismului comediei și spiritualismului tragediei, e a treia formă care rezumă pe celelalte două și care complectează materia prin spirit; te face să vezi misiunea dramei care dă un trup stilului.

Ventura are o atitudine perfect adecvată tipului ei fizionomic. Jocul ei exprimă înțelegerea intuitivă a justeii mișcări sau, în alți termeni, simțul euritmîc a ceea ce am putea numi „melodia plastică“, — simț activ, adânc, în același timp conștient și neraționat, simț înăscut care se educe dar nu se capătă și a cărui posesie duce în chip firesc la stăpânire în arta teatrală.

Ventura e o mare artistă fiindcă, înainte de a ști să compună un rol, prin constituția ei sufletească și fizică e aptă de a interpreta quasi-instinctiv vibrațiile eternei esențe vitalo-dinamice și de a le traduce în simțire, ceea ce înseamnă că posedă, în manifestările artei dramatice, simțul intuitiv al tranzițiilor nuanțate, simț indispensabil spre a crea, în teatru: atitudinea *adevărată*, gestul *exact*, nota *justă*, cuvântul *viu*, patru lucruri a căror potrivire simultană pricinuește, pe scenă, o realizare complectă a înfiorărilor sufletești ale Verbului, și, prin urmare, o armonie aparentă sau, dacă vreți, una din expresiile pozitive ale Frumosului.

Rolul e ca o lămâie pe care o storci până la ultima picătură. Ventura găsește în el forțe tainice spre a lupta cu o neobosită activitate. Ea caută să se reinnoiască, să evolueze neîncetat, adeseori cu o temeritate pe care marele-i talent are suficiente resurse ca să n'o facă fatală. Temperamentu-i instinctiv, echilibrat relativ, aruncă pe

scenă, fără șovăire, palpații sublime sau grații perverse, în gesturi învăluitoare ca inflexiile glasului. Iubitoare floare umană sau impetuoasă eroină tragică, deslănțuită în marea împrecației sau coplesită de durerea lividă a iubirei chinuite, având gustul și plăcerea podoabei potrivite, al drapărilor statuare, disprețul față de ceace e copie neinteligentă, având sensul valorii artistice a lucrurilor, fiind călăuzită de inteligența unui „flair“ particular, Ventura a putut ajunge o artistă de excepțiune. Suspinând, râzând și plângând cum trebuie spre a afirma puterea feminității, articulând cuvintele cu tărie, aruncând replica cu un ton mișcător sau pasionat, presărând firele de aur ale parizianismului subtil și elegant peste furiile și glumele ei, Ventura arată mai mult decât studiu și răbdare în compunere; arată *artă*, în neasămuitul nu știu ce al unei flacări personale care pune reflecte mai vii peste luminile rampelor electrice.

Că Ventura se resimte de tradiția Comediei Franceze care dă Alexandrinilor lui Racine o putere sălbatecă și oarecum monotonă, cu o declamare cântătoare ca melopeea actorilor anti-chității, nu importă. Chiar atunci când ea alunecă în acest așa zis „travers“ de a da versului vechi tremuratul scnsibleriei moderne, desmițind pe anticii cari socoteau indecentă exagerarea durerii, Ventura ne face ca, sub convenția persoanei tragice și situațiilor violente și uneori ridicule, să simțim fiorul unui suflet minunat feminin și să admirăm darul artistic care face pe o actriță să nu confunde forța cu violența, nici afectarea cu ținuta, nici emfaza cu profunzimea.

ION DRAGU

REVISTELE

MAI an, rostind nu știu ce nevinovate păreri despre rostul revistelor de provincie, mi-am aprins paie în cap. O publicație, îmi pare din Turnu-Măgurele, dacă nu cumva din Călmățui, m'a sdrobotit atunci sub dispreț suveran și mi-a ars obrajii cu acidă ironie. Am așteptat de două ori să treacă planeta dela Apheliu la Peripheliu până să găsesc reculegere. Timid, dar tenace, mă întorc totuși asemeni asasinului obsedat la locul crimei. Poate să fiu de astădată mai norocos și să necăjesc mai puțină lume.

Stăruii deci în aceleași erezii:

Revistele de provincie își justifică existența în măsura în care păstrează pecetea regionalistă. Altfel, fatal, punându-se la întrecere și imitând publicațiile din capitală ori din marile centre universitare, rămân în urmă, din lipsa grupării de scriitori și de cărturari care să-i alimenteze paginile, prin inactualitatea cronicilor și prin colaborările culuse cu cheta, de multe ori de mântuială. Rămânând îngrădită la o regiune, exprimând aspectele sufletești ale unui ținut, climatul său moral, o asemenea revistă nu e întru nimic prin aceasta mai nevoiașă decât o publicație din București, Iași și Cluj. Nu e primită între două uși, ca o rudă săracă din provincie. Dimpotrivă, aduce o prețioasă contribuție la cu-

noașterea de noi înșine, de care atâta nevoie simțim în aceste vremuri de primenire. Chiar dacă la Severin, vom găsi într'o publicație numai colaborarea d-lor Sadoveanu, Brătescu-Voinești, Minulescu, Rebreanu, Mihai Codreanu, Goga, etc., stele de întâia mărime, tot n'am câștigat încă nimic. Li găsim aiurea. Ceiace așteptăm întâi e atmosfera locală, cu preocupările, problemele, bunele și relele natale. Colaborarea din celălalt capăt al țării, vine pe urmă, numai să încadreze forțele băștinase. O simțim aceasta mai bine, atunci când un ținut e lipsit de asemenea revistă. De pildă Basarabia. Nu știm ce se petrece peste Prut, ce se citește acolo, ce se caută, cum oscilează cetitorul între literatura rusească și cea românească, teatrul, conferințele, problemele culturale — o întregă lume, tot atât de misterioasă, și poate mai mult încă, decât se afla când Prutul trăgea linie de hotar. Bucovina ne-a dat până acum o revistă cu apariția incertă: *Junimea literară*. Clujul nu are una de curată literatură. *Societatea de mâine*, inteligent și harnic gospodărită dă întâietate problemelor sociale, economice și politice; viața literară și artistică apare numai în cronici, de altfel de o obiectivitate și seriozitate netăgăduită, deși îndeobște prea cenușiu didactice. O revistă care să moștenească tradiția *Luceafărului* și prestigiul de odi-

noară, lipsește. Problema e cu atât mai acută, cu cât Ungurii și Sașii, au periodice bune, îmbelșugate, întotdeauna actuale și de multe ori citite chiar de intelectualul român din Ardeal, în lipsă de publicație românească similară. Anchetă deschisă de *Societatea de mâine* asupra crizei în care se află presa noastră peste Carpați și necesitatea imediată a unui mare cotidian, în continuarea tradiției ardelenesti a *Tribunei* și *Luptei*, se poate extinde paralel și slujindu-se aproape de aceleași argumente, și asupra datorinței de a da viața unei foi literare care să meargă la cărturarilor satelor și la cei puțini ai târgurilor; dar care să țină și restul țării în curent cu stările de astăzi ale Ardealului cultural, literar și artistic. Când *Gândirea* apărea la Cluj, n'am încercat să împlinim acest gol, știindu-ne acolo vremelnici. Și nici nu găscam delicat a răpi cărturarilor Ardeleni, datorința și bucuria de a-și face singuri o revistă ardelenescă, așa cum în vremuri mai aspre au dat cu prisosință dovadă că știu să vrea și isbutesc să facă.

Ne vine în schimb, din Timișoara, o frumoasă revistă *Banatul*, de ireproșabilă tehnică, reproduceri artistice după tablouri de Simionescu, Kristof-Krausz etc. cu articole și literatură semnată, pe lângă colaboratorii ocazionali: Eugen Lovinescu, Tudor Arghezi, Nichifor Crainic, Ion Pillat și de scriitorii încorporați (să zic: geografice) Banatului: Mihail Gaspar, Lucian Blaga, G. Postelnicu, Eugen Munteanu, etc. Un roman din *Banatul* de altă dată, în continuare; considerațiile asupra Teatrului de Vest; paginile de istorie despre Asediul și cucerirea cetății Timișoara în 1716, nu interează numai lectorul circumscris în delimitarea provincială a Banatului, atrag și ochii celorlalți, de departe, înainte chiar de prețioasele colaborări ale penelor bucureștene, fiindcă ne aduc probleme noi și elemente noi, pe care n'avem unde le găsi aiurea.

Hotărît, Oltenia arată mai multă tinerețe. De acolo, primim acea minunată revistă de specialitate *Grafica română*, unde un iscusit tehnician V. Molin și institutul „Tiparul românesc” din Craiova, pot da lecții de meșteșug nu numai secretarilor de redacție ai revistelor de pretutindenă la noi, dar institutelor grafice din întreaga țară, cari oricât de înzestrate ar fi, se mărginesc să tipărească după un tipic vetust și în cel mai desăvârșit dispreț al frumosului. Dar de ce o revistă de tineri, ca *Flamura*, își leagă de gât pietrișul estetic care e d. Mihalache Dragomirescu? Iată ce cetim sub titlul: *Regionalismul în cultură*:

„Un Gir s'a născut și și-a publicat poeziile lui bogate în imagini proaspete și pline de savoare, în *Flamura* și alte reviste craiovene. Dar el atinge dintr'odată idealul artistic și prin aceasta încetează de a fi regionalist. Tot așa un *Hurmuz* în proză, un *Milcu* sau un *Veja* în versuri. Deși scriu în reviste ce apar în Craiova, în Ploiești, în Galați, scrisul lor nu e nici oltenesc, nici moldovenesc, nici muntenesc. Au trecut linia de demarcație ale (ale e a d-lui Mihalache, n. a.) producțiilor de interes provincial. Ajungând să realizeze idealul estetic — peste cel istoric sau etnografic — au ajuns să fie ai — neamului, ba chiar ai umanității”.

Autorii citați de d. Mihalache sânt tineri cu talent care nu și-au dat încă măsura; au timpul deschis înainte. Dar nu se vor fi simțit oarecum stingheriți, aruncați așa, deodată în cea mai fragedă vârstă în umanitate, alături de Goethe și Shakespeare, Sofocle și Victor Hugo?

Dealtfel, ca malițioasă desmințire a considerațiilor mihalachiene, poetul Radu Gyr, într'o proaspătă poezie din ciclul intitulat „Chilimuri oltenesti” și nu „chilimurile umanității”, se oprește în același număr al revistei, după zece pagini, la o răscruce de drumuri oltenesti, însemnată cu o troiță oltenescă, să evocare tristețea unui trecut oltenesc păraginit, cu un vocabular oltenesc și atmosferă oltenescă, în cea mai tristă e-rezie după d. Mihalache a „idealului istoric” și a „idealului etnografic”. Vă spunem că d. Mihalache e un pietriș estetic, chiar când vrea să te arunce cu el, printr'o desfidere a legilor balistice, dincolo de hotarele umanității, în infinit!

Mai înțelept și pe picioare proprii, *Năzuința* nu apelează la criteriile estetice ale d-lui Dragomirescu, cei-ai păstrează o atmosferă unitară. În *Arhivele Olteniei*, trecute în al cincilea an, ca întotdeauna cititorul e purtat ca într'un vast și variat muzeu regional, dela considerațiile d-lui G. Vâlsan asupra ținutului Porților de Fier, la hrisoave ori scrisori din trecut, arătând rostul Clerului oltean în tulburările revoluționare dela 1848; la desenurile poleolitice din Oltenia și la Folclorul local, sau strămutat în prezent, la minuțioase cronică asupra vieții culturale din cele cinci județe de peste Olt.

Tot pentru acest caracter oltenesc „pune d. Const. D. Ionescu în *Datina* din Severin, deosebit preț pe opera Bucurei Dunăbravă, decurcând eliberată din viața pământescă pe limanuri străine.

„Mândria noastră e domnul Tudor și ea este aedul lui: sprijinul străbunilor noștri necăjiți, atârnați în fum de ardei, a fost Iancu Jianu și ea l-a immortalizat într'o frescă mare, tot așa de credincioasă ca micile iconițe de recunoștință și admirație pe care le poartă tradiția la pieptul ei și le cântă balada populară. Viziunea ei epică etern va trezi pandurii Vladimirescului și-i va chema la sfat în lunca Padeșului; viziunea ei colorată îl înviază din morți și-l aduce între noi, la Cerneți, în cula lui de gânduri și planuri mântuitoare. Alegerea subiectului n'a fost o caprițioasă întâmplare. Personalitatea Slugerului — cum ne-o înfățișează hrisoavele și istoria — are ceva asemănător cu adâncul iezerele din cupele de stânci ale munților. În cel care s'a îmbrăcat cu cămașa morții, etnosul românesc și-a concretizat una din fețele sale aidoma cu cea a ciobanului din *Miorița*. Într'însul și în Iancu Jianu și-a condensat lumea românească râvna pentru libertate, omenia sa, cu totul singulară în istoria noroadelor. Ei sunt martirii gesturilor revoluționare proprii, firești și neîmprumutate din Apus. Ei sunt primii și adevărații democrați ai noștri, fără fard de vorbe, neadapați din doctrinele străine, ci numai de suferințele obștei lor”.

În cronică viitoare ne vom întoarce de pe drumurile oltenesti și ardelen, la revistele din Capitală și Iași.

CEZAR PETRESCU

CRONICA LITERARĂ

I. VINEA: Descântecul și flori de lampă (Bibl. Dimineața No. 37); A. COTRUȘ: In Robia lor (Arad 1926); L. BLAGA: Fețele unui veac (Biblioteca „Semănătorul“ Arad 1926); CINCINAT PAVELESCU: Epigrame (Ramuri, Craiova 1926).

D-L I. VINEA este autorul unui manifest literar în care se declară război „logicei” și oricărei aplicări intelectualiste a spiritului. Mărturisim că nu înțelegem bine ce poate să însemne lucrul acesta, de vreme ce pentru a dovedi caracterul inoperant al logicei, oricine este nevoit să înșăileze o seamă de cugetări mai mult sau mai puțin limpezi și capabile să se întrunească într-un raționament. Dacă „manifestul”, menit să sprijine creația, ar fi el însuși alogic, atunci ne-am găsi cu adevărat în fața unei atitudini spirituale unitare; dar atunci nimeni n’ar mai dovedi nimic și cauza antiintelectualismului ar rămâne fără apăratari. Caracteristic este faptul că antiintelectualismul modern se împerechează cu nevoia foarte intelectualistă de a-l motiva, în așa fel în cât, niciodată mai mult ca în vremea noastră, creația literară nu s’a sprijinit pe atâta reflecție asupra literaturii. Situațiunea scriitorului care invoacă în favoarea sa drepturile subconștientului creator, nu numai prin exemplul operii dar și prin litera manifestului, dovedește puțină încredere pe care autorul respectiv o are în virtutea de transmisiune a puterilor sale genuine. Căci un manifest ne invită să variem obișnuita noastră atitudine în fața literaturii, el ne angajează să reprimăm vechile noastre reflexe și să adoptăm cu o voință conștientă și expresă o atitudine nouă. Un manifest tinde totdeauna să introducă lumina conștiinței acolo unde până a atunci exista regimul confortabil al deprinderilor inconștiente. Dar când manifestul este „anti-intelectualist”, când el se declară dușman funcțiunilor superioare ale vieții conșiente, se produce împrejurarea destul de ciudată în care rațiunea omenească își rezervă rolul exclusiv de a-și dovedi propria inutilitate și cu o complezență oarecum sinistă se invită la suicid.

Nu este cazul de a ne alarma. Antiintelectualistii tinerei generații rămân în esență firi foarte stăpânite, minți foarte clare, uneori subțili disociaționi în treburile artei și deosebirea care îi separă de cei bătrâni este de fapt o purtare mai conștientă de sine, ceva pe care acești bătrâni o resimt tocmai ca pe un efect de rigiditate, ca pe un rapt făcut în paguba vechei inime simțitoare. D. I. Vinea, fruntaș al noiei generații, este în același timp și un reprezentant al spiritului tineresc în literatură. D. Ionel Teodoreanu este un altul. Dar pe când farmecul literaturii d-lui Teodoreanu stă într-o grație care se atinge cu moliciunea, în opera și figurația literară a d-lui I. Vinea admirăm mai cu seamă radicalismul spiritului de însubordonare. Cine a înțeles lucrul acesta își explică activitatea redactorului revistei „Continuoranol” și a autorului volumului „Descântecul și flori de lampă”. Acest cineva nu va mai sta uimit în fața bucaței *Crapata de cânepă*, în care cea mai conștientă, dar și cea mai capricioasă a-

titudine ia masca unei inspirații care nu vrea să aibă nimic de-a face cu logica. Același cetitor sau critic va prețui însă tocmai perfecția dialecticeii care într-o bucată cum este „Treptele Somnului”, amestecă logica visului cu a stărei de veghe într-un complex cu adevărat turburător; va admira în sfârșit pe stilist, pe dibaciul muzician al frazei care a dus scrisul artistic românesc la o excelență care ne sugerează pe aceea a lui Claudel în *Connaissance de l’Est*. Vedem de pildă bucata *Absenta*, din care regretăm că nu putem cita decât începutul:

Câmpul fuse liniștit în liniile lui neclintite. Mă gândeam lângă bancă sfărmată pe care căutasem în van un loc sigur: neapărat, totul trebuia distrus aci, între arborii drepti cari au adăpostit umezeala și umbra, și sub cerul acesta curat care curge în buchetele lor mari. Ramurile să zacă, frunzele să plângă și păsări să aducă sbor întunecat și vaier împrejur... Și inșgerul verde al fântânii secate pe care mușchiul se usucă, inșgerul să se culce și să moară în lacrimi, ca un copil. Prea e totul ca altădată aci. Și nimic mai firesc ca dorul meu de nimicire, când vin și chem din gânduri, chipul absent, aici. Cadru țeapăn, din care lipsește portretul, frânge-te, greu, peste mine...

* * *

OMUL despre care stă mărturie volumul d-lui A. Cotruș: „In robia lor” este o ființă a cărei însușire preponderantă ar fi *generozitatea*. Generos este mai întâiu omul a cărui viață sufletească se dezvoltă prin mari revărsări sentimentale. Mai puțin atent la nuanțe, înclinat mai puțin să despice, lumea și propria lui experiență intimă i se înfățișează în vaste și sintetice configurații. Stăpânit de o mare frenezie lăuntrică, generosul întinde asupra lumii, sentimentul excelenței sale personale. Adoră așa dar, mai mult decât iubește, pentru că gestul afecțiunii sale nu se concentrează ocrotitor asupra inimei creaturi plâpânde ci se întinde către marginele lumii, într-o păgână și absurdă nevoie de posesiune. Pornită astfel către infinit, mișcarea sentimentală a generosului nu rare ori rămâne fără obiect și se extenuază către limita puterii sale de iradiațiune. Generosul a fost reprezentat în literatura mondială mai nouă de un Walt Withman, de un Emil Verhaeren, poeții care îi stau mai deaproape și d-lui A. Cotruș.

Să nu se mire nimeni că vorbim aci despre însușirile omenești ale ființei despre care mărturișește volumul *In robia lor*. Scriitori ca d. A. Cotruș țintesc nu atât către transfigurare artistică, ci mai ales către expresiunea nemijlocită a umanității lor. Frumosul se confundă pentru ei cu eticul. Intensitatea fiiorului uman devine mă-

sura frumosului artistic. Primatul afectului de orice fel ar fi disolvă însă tot ce în artă înseamnă mărginire, sentiment al necesității formale, stăpânire și obiectivitate, adică tocmai limpezire și dominație a afectului și astfel întâmpinăm la d. A. Cotruș, în formele unei libere versificații, sau acele poeme mai largi al căror principiu de organizație nu este niciodată evident sau acele poeme mai scurte, făcute uneori din câteva versuri, în care sunt fixate impresiuni cu sugestiv răsunset.

Umanitatea pe care o mărturisește d. A. Cotruș caută când să se adune din depărtările eredității anonime, ca în versurile pe care ne place să le cităm pentru energicul lor accent:

*Au fost străbuni-mi hoji de cai?
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul
țării 'ntregi?
Au fost haiduci năprasnici, ei,
Ce-și prelungesc acum, pe drumuri fără zări,
prin pașii mei,
Sălbaticile bucurii
Și sbuciumul vieții lor vijelioase și pustii,
Și aspra râvnă de-a fi slobozi...
Și neînvoinsul dor de-a pribegi?!..*

când se regăsește în tonul exultant al vârstei tinere:

*Sub ăst copac străvechiu am odihnit odată
de demult...
Aveam atunci douăzeci de ani;
Creșteau în mine poftete într'un imens, ame-
țitor tumult;
Ardea pământul, pașii-mi lacomi și tirani...*

când se dăruiește semenilor, puterii și revoltei lor, ca în poema *Minerul*:

*Când am trecut pe lângă el,
Ca un enorm, neîmpăcat rebel
Și-a ridicat ursuz voinicul trup de-oțel
Și mi-a făcut, în silă, loc să trec
Iar ochii-i m'au izbit, grozav și sec
In inimă și 'n frunte,
Ca niște gloanțe crunte...*

pentruca alteori, aceeași furtunică umanitate să se domolească și resemnat să ne cânte ca în melodioasa poezie care se numește *Sunt frate cu bradul*:

*Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...*

*Pământul acesta de viața-i mă leagă,
Biserică veche, biserică dragă...*

*Dar grele neliniști pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...*

*Și căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună...*

* * *

FETELE unui veac, noul volum al d-lui *Lucian Blaga*, întrunește o serie de limpezi eseuuri, bine acordate între ele, cu liniște scrise și

întregind laolaltă icoana multiplă a curentelor spirituale care s'au agitat de-alungul veacului al XIX-lea și până în zilele noastre. D. Lucian Blaga ne-a înfățișat și altădată punctul de vedere metodic care conduce cercetarea sa în materie de critică culturală. În *Filosofia Stilului*, aderând de fapt la o atitudine investigatoare mai generală astăzi, d. Lucian Blaga ne-a prezentat pe acel *nisus formativus*, element ideo-motrice care stă la temelile oricărei culturi și din care felurite forme ale acesteia din urmă se desvoltă cu necesitatea plantei din sămânță. Era de pe atunci o aplicare a metodei pe care a studiat-o apoi, sub numele de *Fenomenul originar*, printre alții la un Nietzsche, Chamberlain și Spengler, filosofii care prezidează mai cu seamă cercetările sale de filosofie culturii. În *Fetele unui veac*, „năzuința formativă” nu este surprinsă în realitatea sa plastică, așa cum Spengler a încercat s'o facă pentru cultura magică, apollinică și faustică, ci subînțeală și controlată din numeroasele relații de rudenie pe care artele plastice, poezia, filosofia speculativă și chiar așa numitele științe pozitive le întrețin la fiecare etapă a frământatului secol pe care l-am lăsat în urmă. Aceste etape sunt patru la număr: *romantismul*, *naturalismul*, *impresionismul* și *expresionismul*. De fiecare dată, d. Lucian Blaga reușește să surprindă analogii foarte sugestive între manifestări aparținând unor domenii cu totul divergente ale spiritului și reconstituie cu adevărat atmosfera proprie ficcării pătrar de veac.

O problemă ne apare însă. Repede schimbare a atâtor stiluri de cultură în scurtul interval care ne desparte de romantism, nu este oare o dovadă că omogeneitatea culturii noastre nu prezintă acea trăinicie pentru care un Auguste Comte lăuda evul-mediu și că ne găsim mai de grabă în fața unui fenomen deosebit și care trebuie caracterizat? Se pare în adevăr — după cum aveam și altădată prilejul să constat — că în ultima sută de ani, mai toate expresiile istorice ale omenirii au recăpătat o actualitate, cât de fugară, cât de disparentă: iar îmbulzeala aceasta de stiluri și năzuințe ne înclină să recunoaștem centrul de greutate al culturii europene mai noui, nu într'un ethos unitar care ar coincide cu firea adânc înrădăcinată a umanității europene, ci în felul individualist al aouseanului de astăzi, al aceluși singuratic în fața lumii și a lui Dumnezeu, tăiat din rădăcinile care pe oamenii altor timpuri mai fericite îi făceau solidari cu întregul univers și care astăzi caută în istorie, ceea ce prezentul nu-i mai poate da. Nietzsche a recunoscut mai de mult lucrul acesta. Și este o întrebare neliniștitoare dacă individualismul a fost cu adevărat întrecut.

* * *

EPIGRAMELE d-lui *Cincinat Pavelescu* circulau libere și cuceriseră admirația publicului, mai înainte ca poetul să se fi gândit a le strânge în volum. Situația d-lui *Cincinat Pavelescu* în literatura noastră este în adevăr unică; ea are ceva din gloria poezilor în același timp curteni și populari, cum vremea clasicismului francez a cunoscut câteva exemple. D. *Cincinat Pavelescu* are toate atributele psihologice ale acestor poeți și ne amintește uneori și împrejurările în

care s'a dezvoltat opera lor. Există în elegantul volum pe care l-a tipărit editura „Ramuri” din Craiova, o ironie vecinic trează, o mare vervă risipită în ocazii festive; recunoaştem la tot locul spontaneitatea care a stârnit veselia oportună, causticitatea care se cerea şi graţia menită să repare răul pe care poetul nu-l doreşte niciodată prea mare. Revolta epigramatică este într-acestea descătuşată mai insistent de *lipsa de duh*. Aci întâmpină d. Cincinat Pavelescu pe duşmanul cel mai mare, nu pe cel mai reductibil, dar pe cel mai ispititor şi pe care doreşte să-l confunde şi să-l nimicească. Aprig este Cincinat Pavelescu numai cu lipsiţii de duh, cu eternii săi replicanţi, dintre cari pe câţiva i-a promovat la rangul unor tipuri statornice. Şi este firesc să fie

aşă. Epigramistul nostru nu-şi propune teme, nu schiţează mici portrete morale, cum în literatură genului sunt destule exemple; el improvizează totdeauna, relevă o trăsătură sau un eveniment care ţineau tocmai de actualitate, răspunde unui atac, ştie să intereseze şi o vanitate, să adreseze şi un compliment. Spiritul în activitate, implicat într-o relaţie, este marca epigramei d-lui Cincinat Pavelescu şi de aceea duelul literar este subiectul lor preferat. Aşa se face că volumul d-lui Cincinat Pavelescu aduce o spirituală contribuţie la caracterizarea mediului nostru literar şi social şi este merit să placă astăzi, iar mai târziu să şi documenteze.

TUDOR VIANU

CRONICA RELIGIOASĂ ASUPRA UNIRII BISERICILOR

ÎNTRE numeroasele conferinţe, pe cari d. Iorga le-a ținut iarna aceasta la Paris, a fost una tratând despre istoria și caracteristicile Bisericii ortodoxe române. Această conferință, excelentă prezentare a evoluției trecute a bisericii noastre și a direcției viitoare ce se desprinde din acest trecut, a avut loc la Facultatea liberă protestantă și a fost însoțită de o alocuție a decanului acestei Facultăți, d. Raoul Allier, personalitate respectabilă printre protestanții francezi, foarte considerat pentru o lucrare, pe care abia a tipărit-o, despre psihologia conversiunii la primitivi sau mai bine zis, despre psihologia trecerii primitivilor la protestantism. Unele puncte atinse în această alocuție, asupra cărora d. Allier, fire meditativă și chibzuită, a trebuit să gândească suficient de mai înainte, precum și răspunsul indirect, diplomatic, dar hotărât, al d-lui Iorga, sunt extrem de semnificative pentru ceea ce am putea numi politica bisericii ortodoxe românești. Iată pasagiile ce ne interesează:

„Evenimentul de azi, spune d. Allier, care este poate primul în genul său dela întemeierea Facultății, are o foarte reală importanță, o mare importanță morală: e un fel de consacrare care e dată politicii exterioare, pe care Facultatea noastră a inaugurat-o de câțiva ani și care pentru mine e unul din rosturile esențiale”. Și mai departe: „Ținem ca legăturile între cele două țări să fie din ce în ce mai strânse și mai cordiale. Dar e un domeniu, în care această fraternitate nu începuse încă până acum patru sau cinci ani: e tocmai domeniul religios, adică acela în care mai mult ca oriunde comuniunea sufletească trebuie să fie ceva obicinuit. Ei bine, noi am izbutit, grație bunăvoinței autorităților bisericesti românești, să facem această legătură, să organizăm această solidaritate; în fiecare an Facultatea noastră are favoarea să primească, pe de parte, autorități ale bisericii române, pe de altă, unii din cei mai buni studenți ai Facultății de teologie dela București și suntem foarte recunoscători aceluși, care până de curând era Mitropolitul din București și care e azi Patriarhul României, îi suntem foarte recunoscători pentru încrederea, pe care n'a încetat nici odată să o arate

Casei noastre. Intrucât mă privește, îmi amintesc cu emoție de primirea, pe care mi-a acordat-o la București și de încurajările, pe cari nu încetează să ni le trimită”. Pentru a complecta psihologia acestor rânduri, adăogăm că d. Allier, la sfârșitul conferinței, a oferit d-lui Iorga titlul de doctor al Facultății protestante. Iată acum răspunsul d-lui Iorga:

„Sunt exact nouă zile de când ministrul României prezida o conferință ținută de un student care a făcut parte din Misiunea catolică franceză în România. Nouă zile după acest fapt, mă găsesc aici ca să vorbesc în mijlocul profesorilor unei facultăți protestante. Se poate vedea intrucât ceea ce se numește „ortodoxie românească” este deschisă din toate părțile și intrucât interesul, pe care-l are pentru religie în ea însăși, depășește marginile ce s'ar putea considera strâmte...” „bisericele deschise au un viitor mai sigur decât bisericile închise, ele au avantajul de a se hrăni cu elemente, cari nu vin numai din ele însăși; toată gândirea contemporană, în afară de influențele cari pot veni dela religiile vecine, poate contribui să le verifice”. Biserica românească are această calitate, „pe care o revendicăm cu hotărâre, de a fi o biserică nu zic din cele mai tolerante, fiindcă ar fi prea puțin, dar din cele mai primitoare și mai înclinate să se înțeleagă asupra unor anumite adevăruri, cari depășesc diferențele convenționale”. În sfârșit, trebuie să cităm sfârșitul de frază cu care d. Iorga a încheiat această conferință: „...această biserică va rămâne o biserică populară, o biserică liberă, o biserică tolerantă, o biserică deschisă, o biserică frățească pentru orice formă de creștinism, dar care, servind mereu în chipul cel mai bun, va servi ceea ce este mai sfânt pe lume, adică această maiestuoasă umilință, care este lumea maselor populare rurale”. După cum se vede, declarațiile d-lui Iorga au răspuns direct la chestiune, just și cu acel curaj epic, pe care d-sa știe să-l îmbrace în forme amabile. Temerile pentru expresia „biserică deschisă din toate părțile” nu sunt decât formale în acest caz. În această manifestare a d-lui Iorga, vedem atitudinea sa hotărâtă, pe care a avut-o tot timpul când a trebuit să apere

tradiția specifică a bisericii românești. În seria trecută, când a venit o misiune catolică de studenți la Vălenii-de-Munte sub conducerea abatelui Botinelli și acum la Paris, când unul din membrii acestei misiuni a ținut o conferință asupra bisericii românești, tinzând să arate avantajile unei direcțiuni catolice, d. Iorga nu s'a sfiit să ia cuvântul și să reliefeze devotamentul pentru direcția proprie, tradițională, deși apăs de cel mai larg progres, a bisericii ortodoxe românești. Dar ea să ne întoarcem la faptul care a dat naștere acestor rânduri, ceea ce interesează în primul rând e cum de s'au putut produce aceste manifestări dintr-o parte și alta, cari sunt determinantele invizibile ale cuvintelor decanului Facultății protestante, care e fenomenul mai larg, în care toate aceste lucruri se situează.

Se știe că încercările de unire a bisericilor creștine sunt din ce în ce mai numeroase după războiu. Numai în anul trecut am avut întrunirea Ortodoxilor și Anglicanilor, provocată de aceștia din urmă, cu prilejul comemorării conciliului dela Niceea; întrunirea celor mai însemnate biserici creștine în afară de catolicism, prin urmare și Ortodoxii, la Stockholm, unde un cronicar spune că atmosfera conferinței era curat protestantă; „încercările“ de unire sau chiar unirea realizate între diferite biserici creștine din Anglia ori din Canada, cari până atunci se considerau religii aparte; în sfârșit, trebuie să menționăm și singurele discuții în cari întâlnim și catolici, de fapt mai mult impunând decât discutând, acelea pe cari moartea recentă a cardinalului Mercier le-a reamintit publicului și pe cari cardinalul le-a avut anul trecut, însoțit de o seamă de teologi catolici, cu reprezentanți ai credinței anglicane. Toate aceste încercări, dintre cari la primele două au luat parte și reprezentanți ai bisericii române, având în vedere că au fost într'un singur an, înseamnă mult. E o dorință sinceră de a forma o religie creștină unică sau e o chestiune de imperialism, de care, în orice caz, ortodoxismul e lipsit, aceasta fiind una din caracteristicile ce-l deosebesc de toate celelalte biserici creștine? Nu discutăm acum chestiunea. Ceea ce apare evident e că, în toate aceste încercări, predomină protestanții și anglicanii și că biserica ortodoxă română, numai cu aceștia a ținut să vină în contact. Lucrurile se explică: reformații și anglicanii și-au acomodat credința religioasă, mai mult ca oricare religie creștină, vieții pământești cotidiene, de unde rezultă mai mult spirit practic mărunț și posibilitatea de a creia și exploata împrejurările. Pe de altă parte, reformații nu au mândria, pe care o au catolicii, cari consideră pe toți ceilalți creștini ori schismatici ori sectanți, cari, dacă ar fi acceptat să meargă bunăoară la Stockholm, „c'eût été se ravaler au rang d'une secte quelconque“, după expresia unui catolic. Iar mai ales la noi catolicismul nu e simpatizat. Moștenirea animozității tradiționale dintre catolicism și ortodoxism, provocată de marea schismă de acum atâtea sute de ani, pe deoparte, atitudinea reformaților cari au fost în țările române și care nu era menită să crească prestigiul bisericii române, pe de alta, pentru a nu aminti decât aceste două cauze, au făcut ca la noi catolicismul să apară mai străin decât protestantismul. Iar Români Uniți, dela Blaj, n'au știut, după războiu, să atragă vre-

simpatie pentru catolicism, mai degrabă din contra.

Tot așa de evident apare, după aceea, că în timp ce toate celelalte biserici creștine nu numai că sunt organizate, dar își permit luxul unei intense „politici exterioare“, a unei extenziuni dacă nu a unui imperialism bine definit — biserica ortodoxă nici nu se poate gândi la o acțiune în afară. Lipsa de imperialism, de prozelitism, a ortodoxilor, e o caracteristică a atitudinii ortodoxe în sine, însă, în împrejurările de azi, ea se poate pune și pe seama lipsei de organizare și de intensitate interioară a acestui ortodoxism considerat ca o unitate. Decăderea patriarhiei din Constantinopol; împiedicarea pentru multă vreme a ortodoxismului rusesc de a juca un rol în stil mare, înmulțirea sectelor după războiu; înrăutățirea și complicarea vieții sociale în urma războiului, ceea ce pune la greu examen eficacitatea religiei și, în special, pregătirea ortodoxismului de a da un ajutor; înmulțirea și accentuarea autocefaliilor bisericilor ortodoxe: în sfârșit la noi, același politicianism, care contaminează biserica — au dat lovituri serioase ortodoxismului. Acesta ar fi bucurios să poată fi organizat măcar în el însuși. Ca unitate totală, ortodoxismul e în criză.

Mântuirea poate veni prin amestecul cu o biserică creștină apuseană protestantă sau chiar neprotestantă? Credem că, înainte de a fi puerce la asemenea acțiuni, trebuiau să se pună neapărat două întrebări: care e personalitatea noastră ortodoxă, care e ideeațiunea implicită a religiei noastre, sinteză a ortodoxismului general și a sufletului românesc? După aceea: cari sunt psihologiile și ideologiile religiilor apusene, ce trebuie să se ia dela fiecare presupunând că trebuie să se ia ceva; de care ne putem apropia cel mai mult, presupunând că trebuie să ne apropiem? Cine discută cu alții, gândind să împrumute ceva folositor dela ei, dar fără să-i cunoască suficient și fără să fie îndeajuns conștient de meridianele propriei sale atitudini față de viață, riscă să se rătăcească. Pe urmă, noi n'ar trebui să uităm un lucru: ortodoxismul nu e o sectă și nici o biserică nouă. Nici chiar catolicismul nu consideră ortodoxismul ca pe 'o sectă, cum consideră toate celelalte biserici creștine. Ortodoxii și catolicii sunt trunchiul primitiv al religiei creștine. Oricât de mare ar fi diferendul între catolici și ortodoxi, în acest diferend trebuie să fie cel puțin oarecare noblețe, mândria de a trata dela egal la egal și grija de a rămâne singuri pe terenul unei anume dispute. Iar cea mai rea politică ar fi să cochetăm la întâmplare cu alte biserici, ascultând de simpatii nereflectate și de resentimente.

Adevărul e că mântuirea nu poate veni decât devenind conștienți de datele noastre sufletești proprii în materie de credință religioasă, eventual complectând și corectând aceste date, dar mai ales convertindu-le, dintr'un fond tradițional instinctiv, într'o realitate critică, sistematică, înzestrată cu tot instrumentalismul necesar pentru a putea trăi și crește în epoca modernă. Ortodoxismul nu e o vastă colonie de necivilizați, de popoare primitive, pusă de războiul recent la dispoziția imperialismului religiilor creștine apusene. Acestea își vor da seama că acțiunea de convertire pot să o urmeze față de popoarele etnografice din alte continente, dar că ortodoxismul e o lume bogată și personală de vibrații re-

ligioase creștine, cari-și așteaptă punerea în valoare în propria lor direcție. Toată dificultatea e că ortodoxismul trece acum dela starea instinctivă la starea de organizare conștientă și că, după cum se întâmplă oricând se trece dela unitatea sufletească instinctivă la unitatea rațională, riscă să-și uite personalitatea și să se dezagregeze. S'a spus, și cu drept cuvânt, că cultura română modernă, privită în ansamblu, e lipsită de personalitate, defect fatal din care acum începe să-și revină. Să vină oare acum și rândul religiei noastre? Aceasta ar fi mai grav, fiindcă aici viitorul ar fi mai nesigur, și ar fi mai vinovat, fiindcă acum avem un început de cultură personală, critică, ce ne poate fi de ajutor. De fapt, religia românească abia acum începe să treacă prin faza, prin care cultura românească trecea în prima jumătate a secolului trecut. Această încăpățănare — atât de mult criticată — a religiei noastre de a se ține oarecum la o parte de evoluția generală a lucrurilor la noi, se poate întoarce în folosul ei: să treacă acum deadreptul dela personalitatea instinctivă la cea critică, prin intervenția începutului de cultură critică, personală, care s'a înfiripat în România. Dar pentru ca aceasta să se întâmple, trebuie o atenție, o bunăvoință, o coborire în adâncul nostru și o spontaneitate de spirit remarcabile. Căci au și început să apară unele semne îngrijorătoare ale pierderii personalității proprii în religia noastră. Sigur e, cel puțin la conducători, că aceasta nu mai are același admirabil simț de defensivă sufletească, pe care biserica noastră populară l-a avut în trecut. Prin urmare, ortodoxismul nostru are nevoie de ajutorul generos și atent al culturii ro-

mâne autentice atât cât s'a format, care să-l studieze, să-i schițeze marile linii de viitor. Singurele autorități ecleziastice nu pot corespunde acestei sarcine. Aici e un proces, care e al societății întregi. Atunci vom fi puși pe drumul cel bun, care e, întotdeauna și oriunde, drumul propriu. Ideea de personalitate, disciplinată de tradiția ei morală, poate fi și aici salvatoare. Când biserica noastră va întrevede această personalitate și va fi pregătită să o sservească, va putea discuta cu oricine și va putea împrumuta oricât de aiurea, fiindcă toate aceste materialuri și sugestii, corectând ceea ce uneori trebuie să corecteze, vor amplifica sufletul nostru luând forma lui. Toate marile biserici creștine sunt respectabile și toate ne pot fi de folos. E tot atât de drept, după aceea, că unitatea general creștină e un scop, care se impune prin el însuși. Dar pentru a ne angaja în aceste direcții, trebuie să ne cunoaștem formula noastră proprie. Suntem datori cu aceasta nu numai față de noi înșine, ci și față de progresul în sine. Progresul nu se face părăsind sistemul de cristalizare sufletească, ci amplificându-l și corectându-l. Și, mai ales, e imprudent să se privească prea mult la alții și să se discute, când ai mai mult năzuințe decât idei. Nevrăstnicii — întrucât se poate aplica aceste termen aici — nu pot să discute cu oamenii formați și animați de anume intenții. Adevărate discuții utile pentru ambele părți, adevăratele asociații pentru un ideal mai mare, nu se pot face decât între personalități. Și cel mai mare păcat e să-ți ignorezi personalitatea când poți avea fecundă, veche și misterioasă.

VASILE BĂNCILĂ

Rugăm cetitorii să se aboneze. Rugăm abonații să se pună în curent cu plata. Numai astfel putem asigura regularitatea apariției.

Abonații care au achitat anul cinci, vor primi toate numerile anului șase, fără a mai aviza administrația revistei, în ale cărei registre se află trecuți abonați de drept pe anul în curs.

CRONICA PLASTICĂ

EXPOZIȚIA HANS EDER

ÎN ultimele săptămâni, foarte multe expoziții de pictură și sculptură au fost deschise în capitala noastră. Dar arta adevărată rămâne totuși scumpă și rară. E firesc să fie astfel, e un fapt crescut dintr-o lege convingătoare a selecționării omenescului. De zeci de ori se confundă maniera și rețeta unui meșteșug chibzuit cu cealaltă emisferă a creației artistice: desprinderea unui stil din cercul adâncit al unei individualități. Artă nu e produsul societăților și grupărilor de artiști, rămâne, chiar dacă ne-o asimilăm, o talină. Cei care nu știu nimic despre artă, nu se pot apropia niciodată de sămburele ei, dar scriu totuși „cronici plastice” pentru ziarele și revistele noastre, se scuza de obicei afirmând că despre substanța artistică nu se poate spune nimic precis. E scuza flexibilă și veșnic întrebuintabilă a domnilor analfabeți. Expoziția a doua a pictorului Eder dă totuși prilejul pentru câteva constatări elementare care nu se referă numai la arta valorosului artist brașovean, ci în genere, la întreaga fire a *artei germane*, privită în întregimea ei, adică dela catedralele romane din valea Rinului și până la uzinele lui *Peter Behrens* și clădirile de sticlă ale lui *Bruno Taut*, de la primitevele ornamente nordice și până la *Lehmbruck*, de la meșterii germani din Boemia, de la *Schongauer* și *Grünwald* și până la *Hans von Marées*. Expoziția lui Eder a fost o eminentă exemplificare a contrastului dintre arta românească, de cele mai multe ori foarte concretă în esența ei, și arta aceasta a expresiei potențate, care nu pornește mai nici odată dela colorarea absolută sau de la frumusețea valorilor ei, mai în totdeauna, de la un puternic simțământ predominant, de la o răsfrățire față de materie. Reflexul sufletesc hotărâște și stăpânește. Culoare nu are niciodată o importanță de sine stătătoare, desenele și plasa în care s'a prins ritmul unui fanatism revoltat.

Tablourile lui Hans Eder, expuse de data aceasta în sala „Mozart”, ne-au înfățișat perfect predominarea forței spiritului față de culoare, care e întotdeauna puternic străbătută de un fior dureros și aspru, rămâne mijloc de exprimare, umil și smerit. Și îndată ce forma se închide mai bine și e mai puternic grănițată, culoarea se aprinde tot mai mult, potențează tensiunea din lăuntru formei. În lucrările mai vechi ale pictorului Eder, forma era cu mult mai deschisă, iar exagerările și destrămarea contururilor întăreau expresia sau mai toate acele elemente ce se subînțelegeau atunci când se vorbea despre Expresionismul artei lui. De sigur că și colorarea ajută expresivitatea, dar planurile ei atârnavă parcă mai slobode și mai nedefinite în contururile exagerate, de exemplu în degetele lungite ale unui portret, în clădirea supraînălțată a unei frunzi omești. Artă lui Eder a avut însă nevoie de închegarea *exterioară* a formei, pentru a ajunge la adevărata ei fire.

Naturile moarte expuse de Eder au fost exemple frumoase și clare pentru susținerea acestor constatări. Felul cum pictorul se aprinde de re-

zistența lucrurilor cum câteva lămâi, un sfeșnic și sticlă pot fi o realitate potențată, înseamnă pentru noi mai mult decât atâtea alte valori ce se putea întâlni prin expozițiile noastre. Eder nu e niciodată realist, în însemnătatea comună a cuvântului. La imaterializare, pictorul nu poate ajunge prin rotunjirea formelor, ci dinpotrivă, prin lumini tăioase și ascuțite, prin alăturarea multor *planuri scurte* sau uneori prin același mijloc de care s'a servit Greco: luminarea emailului culorilor. Nu poate fi, prin urmare, vorba aci despre câteva frumoase sau minunate valori de culoare sau despre o iubire pentru firea lucrurilor, ci despre o *transformare psihică a obiectului*, care se înfățișează și în ritmurile diferențiate ale culorilor, în frânturile și în ciocburile de lumină ce străpung materia („Goticul” nu plutește aci pe suprafață).

Recunoscând felul stării artistice din aceste naturi moarte, găsim ușor drumul interior spre *peisagiile magice* pe care Eder le-a lucrat la Balcic. Planurile și formele spimplificate radiază o lumină interioară și abstractă în esența ei, care ne arată și mai limpede marele contrast față de concret conceputele peisagii, pictate de către pictorii noștri români la Balcic. La Eder, pământul străveziu s'a transformat fantasmagoric într'un rai care poartă lumina în propriul său centru, chiar dacă lumina *exterioară* vine de dincolo de fragmentul din natură, prins de pictor între pervazurile tabloului. Ritmurile lineare ale acestor peisagii se îndreaptă și se îngrămădesc parcă spre lumina aceasta *exterioară*. E, firește, o artă de simplificare și de organizare a formelor principale. Mult mai importantă ni se pare însă pornirea aceasta dornică spre lumina din afară, în care sa'r putea din nou recunoaște tendința religioasă în arta lui Eder. Lumina nu stă niciodată în mijloc, nu radiază liniște și mulțumire asupra lucrurilor din jurul ei. Omul duce o luptă cumplită cu sine pentru a se apropia de Dumnezeire. Dar nu va privi niciodată în ochii ei. Drumul rămâne ținta. *Acentricul* și *asimetria* sunt desigur și în cazul acesta semne de recunoaștere ale tendințelor religioase, a neliniștei febrile ce-și caută un drum spre transcendental. În cazul acesta, soarele sudic al Balcicului n'a fost decât pretextul și cauza *exterioară* pentru deslănțuirea focului interior ce străbate fluidul atât de dinamic al acestor priveliști.

Și portretistul Eder a ajuns în tablourile expuse, la câteva culmi. În aceste portrete forma e iar cu mult mai închegată decât în trecut, cu toate că planurile sunt foarte pictural tratate, iar umbrele colorate dau plasticitatea într'un mod foarte neforțat și suveran. Aspectul chipului omenesc e desprins dintr'un întreg de culoare și colorarea rămâne totuși învinsă de forța spiritului. În aceste portrete se poate încă odată recunoaște faptul că tensiunea interioară a crescut mult în granițele formei, ceea ce face ca adâncimile și grotlele tainice ale unui chip omenesc să ne oglindească o sintetizare a soartei.

Împreunări sintetice a tuturor acestor elemen-

te recunoscute în naturile moarte, în peisagiile și în portretele lui Eder sunt și cele două compoziții expuse: „*Sat din munți*” și „*Nunta din Cana*”. Nu sunt fragmente compilate, nici torsuri, ci chipurile sincere ale unor stări cu adevărat religioase. Ele înseamnă tot odată drumul interior, străbătut de artist dela un ascetism fanatic la o mare bogăție exterioară cucerită și dominantă de spirit, de duhul unei alte lumi, E înfățișarea unei treceri organice dela individualismul fanatic al conturului care face din mai multe elemente stinghere un întreg, la desfurarea unei sudice și foarte pământeste bogății în care totul crește și totul se dezvoltă sensual, vegetativ și care totuși e cucerită de forța minunii, de puterea iubitoare a spiritului dumnezeesc. Această cucerire a concretului, a unei imense bogății exterioare prin măreția misiunii dumnezeiești e poate cea mai frumoasă faptă artistică săvârșită de Eder. În „*Nunta din Cana*” culoarea a căpătat un caracter aproape venețian, carnația caldă înflorește și luminează în creșterea năvalnică a vieții. Și totuși viața aceasta exterioară a devenit numai oglinda simbolului și al minunii, tocmai fiindcă masele sunt atât de echilibrat împărțite, fiindcă alăturarea valorilor de culoare se dezvoltă ritmic. Nici o culoare și nici o lumină nu se desprinde

ornamental-negativă, părând a fi suprapusă, adică exclusă din întregul compoziției. Fiul lui Dumnezeu a scos lumină din launtru lucrurilor și al trupurilor omenești. Dar centru spiritual al tabloului nu e El, ci lumina cerească ce se împrăștie puternic din apa prefăcută în vin. Isus Christos e numai unealta prevederii dumnezeiești. Și aci lumina taie și destramă materia de jos în sus, nu din centru, astfel că dăm din nou de acentricul artei gotice, germane, care și-a subjugat fastul sensual al culorii.

Puternica evoluție dela Christosul suferind al „*Satului din munți*” și până la culoarea bogată a „*Nunței din Cana*” a fost o necesitate. După realizarea aceasta, un domeniu larg se deschide în fața artistului. Căci unde bogăția pământescă e atât de mare ca în această compoziție, spiritul trebuie să aibă aceeași putere, pentru a o cucerii. Și cine a săvârșit această cucerire ca Hans Eder nu trebuie să se teamă de viitor.

Expoziția acestui sol venit la noi din Țara Bârsei, a fost bine primită de intelectualii și de criticii români care știu că arta poate avea foarte multe fețe. E un fapt îmbucurător care ne face să credem și mai mult că spiritul sincer și deslușit nu rămâne neînțeles și fără de reflex puternic asupra lumii.

EXPOZIȚIA MARIUS BUNESCU

LA pictorii noștri tineri se presupune deseori o evoluție mișcată și zdruncinată când într-adevăr nu poate fi vorba decât de salturi de maimuță, de o imitație care nu e niciodată asimilare necesară și sinceră. În schimb găsim în arta noastră contemporană câteva exemple minunate și clasice pentru felul evoluției organice ce nu se lasă influențată de moda zilei: Petrascu și Pallady. S'a spus de multe ori cum că tocmai acești doi artiști se repetă, rămân veșnic la aceleași subiecte, la un stil îngrădit ce nu permite o dezvoltare largă. Firește că sensibilitatea muzicală a lui Pallady, nu va îngenușia niciodată în fața construcției, dar va fi totuși veșnic nouă fiindcă se identifică cu întreaga viață, cu neliniștea îmbătăată de culoare a artistului. Cât de nouă poate fi însă această artă ni s'a lămurit chiar în expoziția din primăvara trecută. Alături de Pallady, Bunescu e, de sigur, cel mai pictural dintre artiștii noștri și totodată cel mai perseverent într'o evoluție, care a crescut încet însă după o lege interioară, știind să împreună atâtea elemente contradictorii și să înfrunte destule greutăți în ce privește mărirea mijloacelor de exprimare. Asprimi de piatră stăteau alături de tradiționalismul și meșteșugul școalei. Legea interioară, niciodată ademenită de succese efitine, a învins, inegalitatea a dispărut și dispare încă tot mai mult, astfel că nivelul general al lucrărilor lui Bunescu se arată din an în an mai superior, pe când unele pânze, izolate și astăzi încă, au devenit creațiuni de o individualitate uimitoare. Tocmai aceste lucrări, însă pot fi confundate cu altele, ce n'au nimic comun cu evoluția și cu seriozitatea acestui artist. Oricine va recunoaște totuși că intensitatea culorii lui Bunescu a crescut înratat, încât domină asupra atmosferei, că liniștea caracteristică a pictorului

pare uneori chiar turburată de această revărsare care își găsește subiectele cele mai bune la mare, la Insula Șerpilor sau la Vâlcov. Impresionistul Bunescu a devenit colorist absolut, nu pictor de valori.

Și cu toate că solidaritatea materiei s'a încheat tot mai mult, fluidul atmosferei persistă. Dinamismul pictural e stăpânit atât de bine, încât numai rareori planurile par moi sau mișcate. Dar și elementele oarecum primitive și primăvătice, neatînse și genuine din pictura lui s'au dezvoltat, luând însă un alt drum. În anul trecut le-am recunoscut în seria tablourilor din Vâlcov care mi s'au părut superioare oricărei laude, în anul acesta le cetim deslușit în seria din Sulina, în „*peisagiile*” ce reprezintă străzi din București sau de aiurea, case de oraș, albe sau colorate.

Da, orașul a devenit peisagiu în pictura lui Bunescu și chiar un cunoscut edificiu public se preface în priveliște, fiindcă întreaga concepție rămâne întotdeauna îndepărtată de orice perversiune. În aceasta constă, în fond, întreaga valoare a artei lui.

Elementele arhitecturale, zidurile albe, coloanele nu pierd nimic din constructivul lor și se îmbină totuși cu întreaga atmosferă atât de picturală. Cine a mai pictat în felul acesta arborii din țara românească! Câteva linii, câteva pete verzi, deschise da o atât de feciorelnică, serafică puritate! Valoarea acestui pictor trebuie recunoscută acolo unde nu are nimic comun cu alți artiști ai timpului. Nu poate fi așezat într'un rând cu alții. De un singur nume ne amintesc orașele, colțurile, zidurile din lucrările lui Bunescu: *Utrillo*. Cu el, pictorul nostru mai are și comun felul de a vedea și de a pune în cadru asprimea unui zid, ținuta copilărească a arborilor, aproape

stângaci, dar nespun de atrăgători în nevinovăția lor. Puritatea aceasta asigură și viitorul acestui pictor, niciodată manierat, niciodată pierdut în tendințe ce nu-i pot aparține. Bunescu rămâne prin excelență peisagist, pictor al atmosferei, chiar dacă reușește în potrete. Sunt sigur că cele mai bune valori din domeniul individual al acestui pictor rar, mai așteaptă să fie exprimate. Bunescu ar putea ajunge astfel gloriicatorul liniștit al orașelor noastre, al provinciei stinghere, tot astfel cum Utrillo ne-a făcut să recunoaștem iar în tablourile sale zidurile catedralelor din Franța din care Monet nu mai lăsase decât un fel de vată îmbibată în culoare, o destrămare foarte suspectă a materiei.

În pictura nouă a lui Bunescu casa se transformă în peisagiu și chiar portretul e văzut cu ochi care generalizează elementele din afară și interpretează sub unghiul naturii. Acest lucru s'a întâmplat, firește, la mai toți portretiștii impresionisti care au făcut din fața unui om un conglomerat de pete ce nu vor să despartă individualitatea de viața din jurul ei, cecace se întâmplă în toată arta gotică și în arta germană. Portretele bune ale pictorului Bunescu au în privința aceasta un substrat psihic ce-l apropie oarecum de Renoir, cu toate că în pastă, în tehnica întreagă nu se întrevide nici o afinitate. Bunescu e mult mai solid, mai definit, fără să dispună de celelalte calități deosebite ale marelui francez. Se pare că vizualitatea pornește dela puncte comune, dela aceleași premise sufletești.

Portretul doamnei Bunescu e un exemplu deslușit pentru această presupunere care mai așteaptă să fie justificată de evoluția viitoare a pictorului. Felul cum elementele picturale, cum pata de culoare rotunjește forma, fără a pierde ceva din răsuflarea proaspătă a funcțiunii de creație, înscamnă încă o calitate a acestor lucrurări. Mijloacele de exprimare sunt simple și cât se poate de reduse, culoarea e puternică fără să bruscheze finețea ușoară a materiei, carnația e plină de lumină și totuși plastică.

În apropierea unui portret de felul acesta, vedem o coastă din Constanța în care elementele grele ale naturii exclamă parcă un cuvânt covârșitor. Pământul aspru al coastei se opune apei. Mijloacele sunt tot atât de simple ca în portret, petele nu mai puțin proaspete. Și totuși câtă greutate sub adierea aerului! Acelaș Terra di Siena a dat acestei lumi o altă înfățișare de cât în portret. Puritatea sufletească ordonă aci mijloacelor, crează, nu din felul materialului, din intenția voită de a stiliza, ci din acel extaz față de totalitatea lumii, pe care-l regăsim la orice artist adevărat.

Lumea are multe fețe și e sigur că într'o țară ca a noastră încap mai mulți artiști decât s'ar crede, cu mult mai mulți decât presupun îngânații. Bunescu e un artist care a realizat o mică lume nouă și aparte pe moșia artelor plastice românești și promise cu toate acestea încă și mai mult decât a știut să exprime până astăzi.

OSCAR WALTER CISEK

DRAMA ȘI TEATRUL

PIRANDELLO: „Henric al IV-lea“ și „Șase personaje în căutarea unui autor“

TURNEUL soților Pitoëff ne-a adus cu el pe Pirandello în ceeace are mai isbit opera sa: Henric al IV-lea și „Șase personaje“... Și deziluzia publicului a fost mare. Bieții Pitoëff au plătit cu succesul lor, îndrăzneala de a-și fi legat soarta, în epoca de tranziție, și mai ales la noi, de drama „îndrănețului“ scriitor italian.

Un renume domol, cu aripioare rozalbe a sburat și deasupra meleagurilor noastre, vestind pe Shaw și Pirandello. Toată lumea a făcut credit bănuind mai ales celui din urmă, care are mai puțin mania piesei de costum — lucru în definitiv destul de plicticos, de vreme ce toți francezii își îmbracă „nemțește“ eroii — o operă mult mai comodă decât are în realitate. Când în sfârșit Pirandello ni s'a înfățișat piruetând sub capă, ca un sicilian ce este, cu gustul farsei, sinistre care merge de multe ori până la grotesc — favorită categorie estetică a dramaturgiei moderne de pretutindeni, cu izvoare în discreditatul expresionism—; când, ca toți marii chinuiți moderni ni s'a înfățișat rătăcind, în mare maestru e adevărat, prin pădurile monstruoase din regiunile vecinicilor inserări ale sufletului omenesc, dibuind printre liane de amintiri și tendințe contrarii, dela impudoare și animalitate, până la fulgerul albastru al inezizabilului gând de-o clipă, când l-au văzut în fine lucrând atent la această algebră omenească, dezamăgirea a fost mare.

Căci cu Pirandello, drama încearcă eliberarea

ei din tiparele minore, eliberare care întotdeauna și pretutindeni, în ultima fază a teatrului amuzament a fost privită cu ochi răi, de marele public.

Evenimentul precis: dragostea sau ura lui Ion, inconjurat de scaun, perete sau copac a fost hrana cea mai sigură pentru dramă. Material prim bine conturat, acțiune bine și explicit înlănțuită. Și în rezumat toată lupta vremilor moderne înceace care în mod aproximativ se poate fixa ca un început într'o anumită parte din opera lui Strindberg, n-a constatat în altceva decât în difuzarea acestui fapt precis, în deplasarea lentilei, care ce e drept încețoșând imagina miniaturizată din focar, să mărească totuș câmpul de înțelegere și utilizare al dramei.

Lucruri mai puțin lesne de transcris în situații dramatice, amibele sufletului nostru, simple izolate, impresionante în blocusul conglomeratelor lor sufletești, au căzut în ultimul timp, aruncate cu voință în plasa simplistă a dramei, și lucrul extraordinar, materia aceasta anorganică a răușit de multe ori să rupă plasa. Aci se rezumă aproape întreaga tragedie a dramei moderne, a dramei neisbită încă, în mare parte. Ceeace muzicei, liricei ba chiar plasticei îi e îngăduit, dramei nu i se cade încă.

Dar Pirandello s'a încăpățânat. Și ajutat de noroc și geniu a isbit să intre într'un făgaș în care duce după el pe orice pasionat al excursiui-

nilor periculoase, luminând calea cu un robust simț al realului, cu un contact continuu cu pământul, ceceae îi permite să întrebuițeze pentru lucruri extrem de fragile, formula dramatică.

Cred, că Pirandello isbutește cel mai mult în drama renăscută a vremurilor noastre, pentru acest motiv. La el imbinarea — ca procedeu — a unui Platon cu un cinematograf, sinteză enunțată atât de adevărat și impresionant, într-un eseu de dramaturgul german Kaiser, e perfectă și intrată atât de mult în mijloacele sale de lucru, încât nu opărăsește nici odată.

Acest „cinematograf” se transcrie în bună aplicare de literatură dramatică printr-un anumit realism, care singur face posibilă supraconstrucție din material gingaș și ireal, realism care se însurubează în scânduri ca suport pentru cadrul platonice al dramei, după cum spune Kaiser. Și dacă apropierea între simetria a două opere deosebite prin natura lor ne e îngăduită în formula ei cea mai evoluată — care ar fi drama pirandelliană — drama modernă ar semăna cu scena medievală sau cu tablourile lui El Greco — în care contele d'Orgaz, de pildă, pe o aceeași pânză trece dela real la ireal.

Pe o simplă poveste de dragoste care ar fi putut da și o melodramă și o banală piesă de salon, în Henri al IV-lea, Pirandello construiește o tragedie, tragedia acului nesigur al busolei sufletului omenească care printr-o simplă deviere la dreapta sau la stânga poate să schimbe o lume întreagă.

Toată divagarea lui Henri al IV-lea de care se leagă și lumea ireală a nebuniei lui și lumea reală a lumii lui de odinioară e în luptă pe două planuri, ceceae face ca piesa să trăiască mereu în două registre deosebite. Un accident de călărie, de mult, o piatră care l-a lovit la cap pe erou, și trecutul trece pe o nevăzută și tragică culisă în locul prezentului și fruntea tiparelor

reale se luminează de alte culori. Prin tema arbitrară și eliberată din „Șase personaje” acciaș idee se reia și în drama aceasta: ficțiunea sau evenimentul închis în tiparul trecutului sunt singurele adevăruri. Realitatea e îndoelnică și bună numai ca un limbajiu convențional al dramei, pentru a ne înțelege între noi, am adăoga bucuros. Iată o idee fundamentală a lui Pirandello, pe care s'a încercat să o exprime cu aparatul puțin mlădios al dramei.

Prima ei latură — ficțiunea — o demonstrează prin „Șase personaje”: a doua — evenimentul — prin Henri al IV-lea. Ele singure, aceste două fețe ale vieții sufletesti dau siguranță. Evenimentul, luat din istorie, e închis între două paranteze sigure și cunoscute, de vreme ce e pe deantregul petrecut, ceceae îi dă o definitivă structură, o limitată întindere, din care rezultă un simțimânt de încredere, de certitudine. Orice arabesc ai scrie, întârziind în amănuntul acestui eveniment ai mai dinainte întreaga lui gamă cunoscută, extremele cuprinzătoare prestabilite, realizate, și poți oricând zigzaga prin el, fără ca timpul — conceptul fundamental în cosmosul pirandellian — să-ți păstreze fătalesle lui surprize.

Ficțiunea, personajii creat în abstract dă de asemeni sentimentul acesta de încredere. Viața lui e conturată. Totul se sbate, trăește în cuprinsul perimetrului său, trasat odată pentru totdeauna. Sunt cele două forme ale vieții — la întâmplare apropiate — dătătoare de certitudini. Sunt singure reale ca fiind liniștitoare și hotărâte.

Restul, ceceae ni se pare nouă realitate, nu e decât trecere prin tipare — cari se păstrează pentru înțelegerea dramei — unghere de surprize, fiind în permanentă devenire și transformare.

Pe temelii sigure, se înalță eterul operei pirandelliene.

ION MARIN SADOVEANU

CRONICA EXTERNĂ

CRIZA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

PE scena Genevei cortina s'a lăsat. Oglinda Lemanului, o clipă turburată de conflictele diplomatice, și-a reluat neclintita liniște. Dacă palatul Societății Națiunilor ar trebui să dea imagine plastică a epilogului jucat în ultima săptămână internațională, l-am vedea brăzdat de crăpături amenințătoare pentru arhitectura zidurilor sale. Criza Societății Națiunilor este deschisă.

La Geneva s'a pus o chestiune hotărâtoare: intrarea Reichului în Consiliu. Vom vedea, mai jos, cum această chestiune dominantă n'a căpătat nici o deslegare și mai cu seamă, cum simpla ei aducere în discuție, a scos la iveală toate antagonismele surde ce clocotesc în adâncimile politicii europene, sub aparențele înșelătoare ale formulilor juridice.

Dacă recapitulăm politica Germaniei, vedem că nici odată ea n'a solicitat intrarea la Societatea Națiunilor. Aliații, și mai cu seamă Franța democrației de stânga, sunt acei care au căutat

s'o atragă, prin concesii care au mers adesea până la mutilarea victoriei, spre o politică de comună înțelegere, de colaborare. Franța socialistă și radicală, spre a se deosebi în politica internă de d. Poincaré — a inaugurat formula împăciurii cu orice preț. Am avut rând pe rând, Protocolul d-lui Herriot, evacuarea Ruhrului și Locarno, care sunt tot atâtea flori aruncate în calea Germaniei. Pe acest drum ademenitor, Reichul sa hotărât să vină la Geneva și în sfârșit, chivăra germană a apărut pe zarea Lemanului.

Ca prin farmec, la această apariție, rolurile s'au schimbat. Acei care își făceau o profesie de credință din atragerea, cu orice preț a Germaniei la Societatea Națiunilor, au început s'o combată fățiș, întrebunțând, bine-înțeles, tot arsenalul formulilor juridice menite să acopere o simplă manevră politică.

De altfel formulele juridice nu lipsesc nicio dată, căci războiul dacă l'au făcut combatanții, pacea au încheiat-o asociații. Dreptul, în sensul

strâmt al cuvântului, în accepțiunea lui pur mecanică și tehnică, nu în sensul superior de noțiune morală — este extrem de suplu. El servea Franței radicale și socialiste pentru atragerea Germaniei în Societatea Națiunilor, căci pe această cale, ziceau politicienii stângei — Germania aderă la Pact, ceea ce înseamnă obținerea unei noi ratificări a tratatului din Versailles. Formulă facilă, căci Pactul în art. 19 deschide posibilitățile unei revizuirii.

Germania a venit la Geneva, după cum fusese chemată și pe calea unde se desluseau cele două jaloane ispititoare: Protocolul și Locarno, dar n'a venit câtuși de puțin să întărească, prin prezența sa, textele dela Versailles. Germania a venit ca să intre în Consiliul Societății și să urmărească, până în ultimele lor consecințe avantajile acestei pozițiuni cucerite fără nici o sforțare.

Aici începe decizerea aliaților. Germania la Geneva n'a fost o nepoftită. Ea a fost chemată. Indată însă ce armura ei s'a oglindit în apele Lemanolului, aliații care nu mai puteau discuta admiterea ei, au început să discute modalitățile acestei admiteri. E o nuanță pe care Berlinul n'a prea înțeles-o și de prioritatea căreia s'a îndoit.

Franța, prin d. Briand, a pus o chestiune prealabilă: aceea a lărgirii Consiliului. Germania va fi admisă ca membru permanent, dar în același timp vor vroi intra în Consiliu Polonia, Spania și Brazilia.

D. Chamberlain, combătut de o mare parte a opiniei publice britanice, s'a raliat față de tezei franceze, susținând aceiași temă a lărgirii Consiliului.

În fața acestei noi politici, d-nii Stresseman și Luther, au declarat, că Germania nu înțelege să intre în Consiliul Societății Națiunilor, decât dacă Consiliul păstrează forma lui veche, aceea pe care o avea în momentul dela Locarno, când i s'a făgăduit primirea la Geneva.

Lărgirea Consiliului, după teza germană, nu este decât expresiunea unei politici de dușmănie împotriva Berlinului, de contra-balansare a influenței germane.

Oricare ar fi formularea juridică, acesta este adevărul și singurul învățământ al acelor petrecute la Geneva e că realitatea politică depășește cadrul textelor fictive.

Jacques Bainville a susținut, cu argumente puternice, teza franceză; din toată frazeologia cafe-

nelei internaționale, sunt singurele care au prețul lor. După Jacques Bainville Consiliul își schimbă, prin admiterea Germaniei, însăși natura sa.

Consiliul așa cum a fost instituit prin Pactul Societății Națiunilor, cuprinde cele cinci mari puteri aliate: Statele-Unite (care s'au abținut) Anglia, Franța, Italia și Japonia. Acest Consiliu e simplul continuator al „celor patru sau al celor cinci”, care au hotărnicit harta lumii, scopul lui e aplicarea tratatelor de pace. Cu alte cuvinte Consiliul până acum n'a fost decât un sindicat al victoriei. Un loc permanent pentru Germania sau pentru ori și care altă putere, nu era prevăzut. E o condiție care schimbă iarăși caracterul Consiliului și dacă se intră pe această cale nouă, de lărgire a lui, de ce să oprim principiul de admitere numai a Germaniei? Ne găsim în fața unei metamorfozări a areopagului din Geneva și atunci dacă Germania intră, ca reprezentantă morală a germanismului de pretutindeni, de ce să nu admitem același criteriu, pentru Polonia, reprezentantă a solidarității slave, pentru Spania, care polarizează imensa clientelă hispanică, pentru Brazilia, plenipotențiară a Americii latine?

Argumentarea lui Jaques Bainville e puternică, căci în drept, ne găsim în fața unei derogării. Societatea Națiunilor are în esența ei universalitatea, iar admiterea Germaniei ar fi normală și n'ar schimba caracterul organizației din Geneva. Dar alcătuirea Consiliului e hotărâită rigid de Pact și acordarea unui loc permanent Reichului e, fără îndoială, o derogățiune. Prin urmare toată structura Consiliului putea fi repusă în discuție.

Germania n'a admis acest punct de vedere. Cu ea s'a solidarizat și Suedia, ale cărei simpatii germane sunt bine cunoscute încă de pe vremea războiului.

Ușile s'au închis și delegații au plecat, cu făgăduială de a reîncepe tocmeala în toamnă. După Protocol s'a vorbit de Statele-Unite ale Europei. Același lucru după Locarno.

Cât de departe de realitate sunt imprudenții politicii verbale, o dovedește crudul epilog dela Geneva, unde tendința de a reveni la politica de echilibru a reapărut în toată golițiunea: Bloc de puteri latine și aliate, opus blocului german. Nu e decât o simplă transpunere a politicii de echilibru și o schimbare de vocabular.

EUGEN TITEANU

CRONICA MĂRUNTĂ

AȚI observat? D. Mihail Dragomirescu, teoreticianul artei în patru labe, n'are adversari. Demiurgul lat în ceafă a esteticii de catedră a creat din opera de artă o nouă categorie de existență. Nu e nici mineralogie, nu e nici biologie. E un „organism psihofizic iar nu fizico-psihic” — cu expresia proprie. Organism fizico-psihic ar fi omul. Artă e dimpotrivă: un organism psiho-fizic. Adică un fel de om răsturnat cu picioarele în sus. Dar oricât ne-am biciui fantazia, nu vom izbuti să încadrăm în spațiu și timp noua categorie de existență creată prin „știința literaturii”. Ne vom resemna deci s'o imaginăm ca o vietate cu suflet de înger, cu patru labe și

cu coadă. De când a creat-o din lut și din azur. d. Dragomirescu n'are adversari. Avem o pleiadă de tineri esteți, dar nimeni n'are curajul să renunțe la bunul simț și să demonstreze că arta n'are în adevăr patru labe, cum susține cu date științifice d. Mihail Dragomirescu.

Credeam și noi, cu tinerii esteți, că noua categorie de existență, chemată la viață din haosul d-lui Dragomirescu, aparține altui domeniu decât al esteticii. Așa cum se prezintă, organismul acesta psiho-fizic e menit să pască direct pe izlazurile psihiatriei, sub atenta supraveghere a doctorilor G. Marinescu și Obreja. Dar ne-am înșelat. A reapărut revista *Sburătorul*. Directorul ei,

d. Eugen Lovinescu, într'un manifest de-o șchioapă, se declară energic împotriva organismului d-lui Mihail Dragomirescu. D. Eugen Lovinescu se face foarte să demonstreze că arta n'are într'adevăr patru labe cum arată optica d-lui Dragomirescu. Evenimentul trebuie încrestat pe răbojul acestei cronici: în sfârșit, d. Mihail Dragomirescu are un adversar. Vom asista la o luptă gigantică între cei doi esteți. Care pe care? Nu se știe. Amândoi sunt deopotrivă de înarmați.

Dece tocmai d. Eugen Lovinescu e adversarul d-lui Mihail Dragomirescu? E paradoxal s'o spunem, dar antagonismul acesta se întemeiază pe o identitate de prestigiu. Să rememorăm puțin. În cercurile literare dinainte de războiu, cei doi beligeranți de azi se bucurau de același prestigiu. Adică dumnealor nu știm dacă se bucurau, căci cine se bucura incontestabil erau cercurile literare. Ah, ce bucurie era când d. Mihail Dragomirescu apărea în cercul Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, de pildă! Caragiale era o inteligență crudă și o ironie căpcăună: îi trebuiau victime masive și inepuizabile. D. Mihail Dragomirescu i se oferia cu întreaga sa candoare naturală, liberă și necontrolată de bunul simț. Cu diamant scânteietor, Caragiale își scrijela glumele în candoaarea aceasta masivă ca într'o sticlă de sifon. Cercul acelor subțiri scriitori trepida de hohotele râsului. Târziu și numai rareori, victima simția durerea tășului. Atunci plângea și se ruga de îndurare în fața sângerosului ironist care n'a avut pic de milă pentru prostia omenească. D. Dragomirescu pleca, dar la sedința următoare venea și se oferea din nou. Pe Caragiale nu-l mulțumia numele de Mihalache Dragomirescu. I se părea insuficient pentru a cuprinde incomensurabila candoare a personajului. L-a botezat atunci *Mandalache Blagomirescu* — ceace, trebuie să recunoaștem, e mult mai beltegos și mai adecvat. Se zice că din acest material mandalache-blagomirescian a cioplit Caragiale pe Jupân Dumitrache, nevinovata creatură din „Noaptea Furtunoasă”. Si atî observa un amănunt? Cât a trăit acel crud ironist, d. Dumitrache Dragomirescu n'a îndrăznit să-si dea la lumină teoria artei în patru labe cu suflet de inger și coadă de bivoli. O făcuse, (de treizeci de ani o cuget") dar o ținea la cotet și o îngreșea pentru vremi cu inteligențe mai îngăduitoare, cum e d. Ion Dragoslav și Petronius dela „Viitorul”.

Acelas prestigiu l-a avut în cercul „Vieții Românești”, în cercul „Sămănătorului” și al „Convorbirilor literare” d. Eugen Lovinescu. Masiv și răbdurii ca un al doilea *Mandalache Blagomirescu* s'a oferit distinsul personajiu mușcăturii unui Ilarie Chendi, unui D. Tomescu, unui D. Anghel, unui T. Arghezi, unui G. Topârceanu. Cine putea să-l ia în serios pe Mandalache, chiar dacă se prezenta cu numele mai frumos de Eugen? Isgonit de trei generații de scriitori, azi, d. Lovinescu, bătrân și anocronic, momeste cu ceaiu și zahăr pe începători și vrea să facă „după puteri, literatură non”. Admite orice și pe oricine îi calcă pragul. Vizita unui licean cu trei clase și cinci strofe îi dă iluzia scumpă de îndrumător literar al tinerei generații. E un fel de cerșetorie de prestigiu nou în pofida prestigiului său permanent blagomirescian. Indrumătorul poeziei noi?

La 1912 apărea revista „Insula” a grupului simbolist ce reprezenta pe atunci extrema nou-

tate. Dintr'un portret pe care i-l făcea în paginile ei d. Ion Minulescu desprindem cu titlu de document: „...Nu e propriu zis un om, dar ceace se botează în general un „domn” oarecare. Ar fi putut fi prefect de Suceava sau administrator financiar. Golul personalității ésale nu se sifonează niciodată... Cameleon de profesie, corect ca o pagină copiată de un maestru de caligrafie, sau ca un cadrul dansat de un maestru de balet, Lovinescu e veșnic la ordinea zilei... Ah, fiți pentru el oricine ați vrea, fiți profeți sau bandiți, Lovinescu vă va privi cu aceeași lipsă de interpretare vizuală; cravata dela gât îi va rămâne neschimbată ca și golul haotic din dosul frunții... Lovinescu este un borcan închis ermetic. Din el n'ar curge nimic, nici chiar atunci când și l-ar sparge din imprudență. Eterna *sancta simplicitas* trăiește în el îmbrăcată în uniforma adevărului: monotonă, monocromă, monoformă”.

Ceeace scria Minulescu era ecoul unanim al lumii literare de atunci. Il reamintim tocmai fiindcă venia din paginile unei reviste de poezie nouă. Vai, și pe-atunci iluzionistul îndrumător al generației actuale era cu 15 ani mai tânăr!

Din aceste atmosfere și cu acest prestigiu ies gravi cei doi beligeranți în jurul bazaconiei psihofizice care ar fi arta. E același Mandalache în d. Eugen Dragomirescu și același Blagomirescu în d. Mihalache Lovinescu. Trei generații de scriitori i-au consfințit ca atare. Ii vom privi deci cu sentimentul recreativ ce ni l-ar da lupta a doi titani cari se zdrobesc reciproc cu stânci de carton!

2

DEOPOTRIVA inegal, ca om și artist, Horațiu Dimitriu întors în țară după îndelungi studii în străinătate, nu isbutise să-și statornicească încă un loc în pictura noastră. Nerăbdător se lăsa chemat de toate ispitele. Plin de neastâmpăr apărea când cu un vers, când cu un răspuns mușcător la o cronică filistină, când cu o gravură în lemn sau cu o pânză imensă la salonul oficial. Boala de piept îi ronțăia tenace vigoarea. În ultimii doi ani, tot ce dăduse era furat boalei. Gândul încăpățânat să reînămăntenească gravura în lemn, după tradiția pierdută a vechilor tiparnițe mănăstirești, nu și l-a putut duce la îndeplinire fiindcă medicul îi interzicea prea multă migală, cu oasele pieptului plecate pe scândură. Dăduse câteva *Gândirei*, mai făgăduia altele. Ne vorbea chiar în ultima vreme cu însuflețirea caracteristică a omului exaltat de febră și optimist excesiv, tocmai fiindcă toxina baccilului ațăță sângele într'o ultimă văpaie. L-am văzut bolnav, la sfârșitul toamnei trecute, căutând să-și vândă câteva tablouri pentru a-și plăti două luni de odihnă, rețetele, focul din sobă. Cu amărăciune ne împărtășea alte mâhniri adăogate la chinul boalei. Eterna poveste, îndurată de alții mai mari, un Luchian și un Andreescu. Pe urmă, când boala l-a țintuit definitiv în pat, prietenii i-au alcătuit o expoziție ca să-i îmbuneze cu un succes sufletul și să-i adune banii în sănătoșirei. Expoziția mai era deschisă și Horațiu Dimitriu a închis ochii. Un pictor când moare, se desprinde mai mult decât noi de lumea redusă la formă și la culoare. Pierde ceiace ochii ceilalți nu văd. Viața de dincolo poate fi orice în misterul ei impenetrabil, poate o fericire, poate

o răsplată, poate imponderabilul și eternitatea, orice în afară de culoare și formă. De aceea moartea unui pictor e parcă mai sfârșit decât toate sfârșiturile.

Cu Horațiu Dimitriu, Gândirea a pierdut un prieten. Pictura, un artist încă în căutarea de sine însuși. Dar pierdem mai cu seamă o făgăduială a graficei românești, atât de săracă, și acum mai săracă. Prietenii și colecționarii care dețin gravurile, xilografiile și litografiile risipite vor săvârși o faptă bună, dând înainte de a se împlini un om prilej să-l revedem și să-l judecăm întreg, într-o expoziție retrospectivă.

2

SOCIETATEA Scriitorilor români și-a încheiat cu deplin succes șezătorile. Mirare e numai că s'a gândit atât de târziu la o faptă care-i sătează de atâta vreme la îndemână. Desigur conferințele și lecturile au fost cam amestecate. Dar S. S. Reul nu e o Academie. Sânt toți egali înaintea posterității, iar poate cei mai severi se vor afla mâine a fi cei cu faima mai vremelnică. Fapt este că publicul a răspuns peste așteptările la chemare: sala Fundației Carol s'a dovedit prea mică. A câștigat de aci auditorul, luând contact direct cu aspectele varii ale scrisului românesc, care cu toată criza văetată pe toate drumurile s'a manifestat peștiș ca lighioanele pământului: tradiționalist, simbolist, expresionist, constructivist, simultaneist — dar a câștigat mai cu seamă scriitorul, întinzând o punte directă între el și lectorul anonim, înfățișat de astă dată în carne și oase. Pentru șezătorile viitoare, experiența acestui început va trebui folosită cu mai multă chibzuială. De o pildă în comună înțelegere cu câțiva editori, un program cu anexă de bibliografie și câteva extrase critice, ar sluji la răspândirea cărților. O curiozitate atâțată pentru moment și utilizată înainte de a se răci, ar ține loc recenziei de ziar care lipsește și publicității de librărie, pe care editorii români deocamdată o neglijează cu desăvârșire. Editorii ar contribui ei pentru tipărirea acestor programe, cu textul de publicitate comun tutulor șezătorilor, din Capitală și din provincie, și cu o singură foaie a programului seral, mobilă. Se vorbește cu stăruință de o politică a cărții, de expansiunea cărții, de ofensiva cărții. O sumă de formule — dar o sumă numai de vorbe. Ce-ar fi Societatea Scriitorilor români să treacă și la faptă, fiindcă a început odată? Dar o faptă ca să fie bună și să-ți aducă roade, fă-o deplină. Încă un subiect de discuție pentru adunările generale, unde s'a vorbit prea mult numai despre premii, și unde confratele Dragoslav vorbește prea mult despre orice și despre sine, cu cel mai inocent humor.

2

MORTEA lui I. Paul, profesorul de estetică literară dela Universitatea din Cluj, a stârnit vîi păreri de rău în cercurile în care a muncit cu sârguință și a purtat exemplul său omul onest și talentat la care activitatea pedagogului se sprijinea pe o foarte precisă vocațiune.

Născut în munții Apuseni, la Ilișiș, în anul 1857, Ion Paul a studiat filosofia la Viena și a profesat mai întâiu la Caransebeș, de unde a

luat drumul multor dascăli ardeleni în veacul trecut, pentru a se muta la Iași, unde vreme de 30 de ani a fost unul din profesorii cei mai influenți din Capitala Moldovei. Puțină vreme director general în Ministerul Instrucțiunii, cariera sa a culminat la bătrânețe când Universității clujene i-a plăcut să cheme în sânul său, pe acela care fusese în vremea neutralității, și unul din cei mai fervenți promotori ai ideii războiului.

Dela Ioan Paul rămâne o frumoasă nuvelă: *Florică Ceterașul*, episod dintr'o evocare mai largă a revoluției ardelenesti dela 1848 pe care se gândea s'o execute odată, fără să fi putut găsi totuși răgazul oportun și o seamă de articole publicate în „Arhiva” lui Xenopol, „Convorbiri Literare”, „Viața Românească” și „Luceafărul”.

ULTIMUL număr din revista „Ostland” (I. 5), pe care o scoate la Sibiu un grup de scriitori preocupați de probleme germanilor emigrați din fostul imperiu, aduce printre altele o „Amintire din Italia”, poemă iscalită de colaboratorul nostru d. O. W. Cisek. Cetitorii cari au urmărit în „Gândirea”, cronicile și studiile de artă ale d-lui Cisek, cunosc poate mai puțin activitatea sa ca poet și nuvelist german. Această activitate este însă de primul ordin. Aparținând mișcării moderniste, întreținând strânse legături de prietenie literară cu Theodor Däubler, care l-a vizitat la București în toamna trecută, d. O. W. Cisek este un poet la care organizarea riguroasă a formei reține, strânge în puternice cătușe, viziunea întraripată și plină de pasiune. Ce delicat, cu câtă stăpânire, dar ce neliniștitor se produce misticul accent cu care termină poema pe care o publică „Ostland”:

*Und in der Inseln Hut das Meer sich bettet,
Schläft ein, auf Lidern die erblühten Sierne.
In Traum ein Engelschwarm die Zeit verkettet.
Und windet Brücken nach erlöster Ferne.*

Ocupând prin multe merite un loc în noua literatură germană, susținând în literatura noastră de idei un rol pe care știm cât de mult cetitorii îl prețuiesc, d. O. W. Cisek este și un muncitor sincer și activ pe tărâmul relațiilor culturale româno-germane: caracteristică problemă a României întregite. Prietenul nostru este redactorul acelei unice publicații „Kulturnachrichten aus Rumänien”, editată de Fundația culturală „Principele Carol”, care a dus în toate țările de expresie germană icoana puțin cunoscută, uneori fals înțeleasă, adesea și cu rea-voință defavorabil prezentată, a țării noastre. Acțiunea sa a fost însă mai întinsă. Darului poetic al d-lui Cisek îi datorim admirabile traduceri din L. Blaga, Maniu, Crainje, Minulescu, Bacovia, Arghezi, D. Botez, etc., răspândite prin multe periodice ale Germaniei și Europei centrale. Un volum de traduceri din prozatorii noștri așteaptă să fie publicat de „Casa Școalelor” și sunt de așteptat unele lucruri bune, dorite de toți câți așteaptă o loială colaborare intelectuală, dela răspândirea acestei cărți printre germanii din Ardeal și Banat. Căci pe câtă vreme sunt încă destui aceia cari tîrbură mai de grabă și împiedică procesele de reci-

procă răsfrângere a sufletelor, iată în d. O. W. Cisek un harnic, onest și inspirat pionier al colaborării intelectuale de care se simte nevoie. Modestiei prietenului nostru îi cerem numai scuze de a fi amintit acțiunea sa în chiar paginile revistei căreia îi aduce o devotată și prețioasă contribuție.

S

DIE NEUE RUNDSCHAU (Februar) publică un remarcabil studiu asupra lui Miguel de Unamuno datorit lui Ernst Robert Curtius, criticul ce și-a făcut faima descoperind metodic Germanilor literatura și cugetarea popoarelor neolatine. Unamuno, pe care Curtius îl numește *Excitator Hispaniae*, aparține generației dela 1898 ce apăsarea, după dezastrul militar din Cuba, cu misiunea de „regeneradores” ai patriei decăzute. Centrul preocupărilor lui e dela început: care va fi destinul Spaniei? Care va fi leacul decadenței? Cartea lui de eseuri „En torno al Casticismo” („Esența Spaniei”) caută soluția. „Casticismo” are înțelesul purității de rasă ridicată la valoarea de tradiție, spirituală. Esența tradiției spaniole o întrupează sufletul Castiliei. Ce atitudine trebuie să ia o națiune modernă față de tradiția ei? Să-i clarifice caracteristicile pentru a face din ele indicații pentru viitor. Unamuno e împotriva tradiționaliștilor cari predică întoarcerea spre trecutul mort, dar e pentru „eterna tradiție”. „Adevărata tradiție este o energie spirituală ce se realizează altfel în fiecare epocă istorică, depășind pe fiecare din întrupările ei temporale”. Tradiția e supratemporală, deci etern omenească. Fiind pur spaniol, „casticismo” e pur omenesc și indică Spaniei calea valorilor universale. Europenizarea Spaniei înseamnă pentru Unamuno impunerea valorilor spaniole printre valorile europene.

Europa se poate rezuma în două noțiuni: „știința și viața”, materialismul epicurean. Unamuno îi opune quijotismul și eternismul. — idealismul și credința în nemurirea personalității. El e profetul „Domnului nostru Don Quijote” eroul care nu mai are sensul de umor pe care i-l dase Cervantes, ci un sens tragic. Luptele lui Don Quijote sânt lupte pentru a cucerii nemurirea. În exegeza lui Unamuno, fiecare scenă din Cervantes e interpretată evagelic, iar Don Quijote înfățișat ca un mântuitor. Mântuitor din robia materialismului european. Unamuno voiește o cruciadă nouă pentru eliberarea mormântului eroului de sub puterea rațiunii materialiste și pentru a face din el izvorul nebuliei credinței mântuitoare. Interpretarea aceasta e firește arbitrară și: a face din marele roman al lui Cervantes Biblia Spaniei, — e o greșală, zice Curtius.

Principala lui operă filosofică e cartea despre „Sensul tragic al vieții”. Pentru Unamuno, viață și rațiune sânt antinomii. Tot ce e vital e antirațional, tot ce e rațional antivital. Această antinomie formează baza sensului tragic al vieții. E un pragmatism care își pierde sensul optimist american și devine tragism. Ceeace interesează nu sânt ideile, ci oamenii în carne și oase. Nu umanismul abstract, ci hominismul concret și individual. Cel mai adânc impuls al omului e să-și păstreze ființa proprie și s'o eternizeze: *suum esse conservare*. Cel mai adânc dor al lui e foamea de nemurire, de continuare personală, vie, a sufletului. „Noi personalizăm totul

ca să ne mântuim din neant și singurul mister adevărat este acela al suferinței. Esența religioasă a lui Unamuno e dorul de nemurire și dacă această veșnică nevoie a sufletului capătă o nouă și puternică expresie în epoca noastră subjugată „temporalismului”. — aceasta o datorăm lui, zice Ernst Robert Curtius.

Într'un alt paragraf al studiului pe care îl rezumăm, se subliniază excentricitățile și toanele marelui scriitor care e un individualist pătimaș și original. Mai presus de orice, meritul acestui neostenit „excitator” este acela de a fi scoț din apatie, din „abulie” spiritul patriei lui. Unamuno trăiește azi în exil. E soarta poezilor latini: Ovidiu, Dante, Victor Hugo. Dar acest exil a actualizat opera originalului scriitor, a „europenizat-o”. În Germania e pe cale să fie tradus integral.

S

ARISTOCRAȚIA vieneză, catastrofal zdruncinată de războiu, ne oferă de câțiva ani un frumos spectacol ideologic: doi tineri nobili din rândurile ei și-au transformat saloanele în temple ca să predice două credințe socotite necesare vremii noastre. D. Richard Coudenhove-Kalergi predică Paneuropa politică; d. Karl Anton Rohan predică înfrățirea culturală a europenilor. Amândoi scriitori, amândoi propagandiști. O distincție e totuși necesară: Coudenhove-Kalergi e mai mult un gânditor vizionar și un stilist dinamic și fierbinte care descinde din fraza scurtă și mlădioasă ca oțelul a lui Nietzsche; Rohan e mai mult un organizator cu simț realist conturat precis de scepticism. Amândoi însă au conștiința sângelui lor albastru și aceasta le ambiționează energiile.

Coudenhove și-a creat un nucleu cu numele cărții ce l-a făcut celebru și al revistei prin care își amplifică doctrina: „Paneuropa”. Rohan, emulat, a întemeiat „Kulturbund” („asociație pentru cooperarea culturală”) și o admirabilă revistă adecventă scopului: „Europäische Revue”. În Noembrie trecut, „Kulturbund”-ul și-a ținut la Milan întâiul congres internațional de cooperare intelectuală. Mișcarea se lămurește tot mai mult în caracterul ei aristocratic. Aristocrație de blazon, aristocrație de talent și de inteligență. E un rol al „elitelor” ce vrea să se desemneze pe orizontul învălmășit al vremii. Karl Anton Rohan simte astfel nevoia să-și diferențieze acțiunea culturală de acțiunea paneuropenistă a lui Coudenhove-Kalergi.

Numărul diu Februar al lui „Europäische Revue” alungă echivocul ce plutea până acum asupra celor două acțiuni cu scopuri și metode felurite.

„Kulturbund”-ul e o organizație cu totul nepolitică. Paneuropa o mișcare pur politică. Chiar dacă membrii tuturor grupelor Kulturbund-ului ar fi pentru Paneuropa, ei n'ar putea să exprime această părere în lăuntru Kulturbund-ului fiindcă Kulturbund-ul, ca organizație, nu poate avea nicio părere politică. El se bazează pe contribuție organizatoric — practică. Paneuropa pe o confesiune”. Kulturbund-ul vrea, prin lucrare în mic, conștiință și călăuzită într'un anumit sens, să dea prilej oamenilor din elita spirituală să devină europeni; Paneuropa vrea să aducă masele la programul ei politic”. Deci: o mișcare intelec-

tuală de elite și o mișcare politică de mase. Mai departe: Kulturbund-ul admite orice părere politică fiindcă, politicește, organizația aceasta e indiferentă; Paneuropa înfățișează o singură credință politică pe care o predică împotriva celorlalte. Programul ei de viitor exclude Anglia și Rusia din confederația ce va să fie a Statelor europene. Kulturbund-ul voește relații și cu Anglia și cu Rusia.

Rohan face apoi o critică de metodă și de scop mișcării paneuropene. *Gândirea* s'a ocupat în mai multe rânduri de doctrina d-lui Coudenhove-Kalergi. Iar în numărul nostru precedent, d. Em. Bucuța i-a contrapus o serie de obiecțiuni dintre cele mai întemeiate. Paneuropa e o utopie și logica vizionară pe care se razimă construcția ei aeriană nu resistă catapulturilor critice. Ea poate fi însă acceptată cu simpatie ca o splendidă imagine anticipată a unei soluții politice pe care viitoare primejdii externe vor trebui s'o impună bătrânului nostru continent.

În ce privește organizația practică a Prințului Rohan, ea poate fi o bună anexă a Institutului internațional de cooperafie intelectuală ce s'a deschis în toamnă la Paris sub auspiciile Societății Națiunilor. Ceeace a adus pozitiv până acum mișcarea Kulturbund-ului sânt cele 11 numere lunare ale lui „Europäische Revue”, o publicație într'adevăr de elită cu colaboratori din toate țările (și din România). O revistă la fel nu există azi în Europa prin aerul înalt și atenția nobilă pe care o dă culturii și celui mai modest popor, cum și marilor probleme de interes general european. „Europäische Revue” e într'adevăr un for al elitelor spirițuale. *n. c.*

S

METAMORFOZELE tiparului ne-au jucat nu numai odată farse urâte. Sânt de altfel în tradiția tiparului românesc, unde *Clemenceau* devine d. *Clemenceanu*; *rațional național*; *stigmat stîmat*, și unde calamburul involuntar al culegătorului și neglijența corectorului întrece ades ca haz și invenție, nevoiașul meșteșug al calamburgistului profesionist. Dar ce pătim după nedumerirea lectorului, cu indignarea autorului, numai redactorii acestei reviste o știu. Cuprinși de remușcări, în somnul agitat de toate torturile infernului, vedem din fumul de safran și smoală apărând fatală fantoma poetului mîpingând înainte muza amputată: Ce mi-ați făcut din ea nevrednicilor?

Mărturisim că atunci tragem plapoma peste cap, și prin somn, dorim sincer să nu ne mai trezim, ca să înfruntăm mânia autorului în carne și oase. Așa am învățat ce înseamnă o conștiință încercată, iar după zece confruntări cu autorii masacrați de tipar în propria noastră casă, a da ochi cu cel mai feroce creditor ni se pare astăzi o jucărie puerilă.

Noroc că prietenul Lucian Blaga, e departe, tocmai la Lugoj; până vom da ochii vom fi oțeliți.

Din cele două poezii tipărite în numărul trecut, n'a scăpat una intactă.

În *Pasărea sfântă*, în loc de:

„Fosfor cojit de pe vechi oseminte
ne pare lumina din ochii tăi verzi” a apărut:
„Fosfor cojit de pe vechi oseminte
pe care lumina din ochii tăi verzi”.

Și punct. Într'adevăr îndestul ca să deschidem orice epistolă cu pecetea poștei dela Lugoj, cu teoroare.

Și în a doua, în loc de:

„La rădăcina brazilor
cu ritual de vechi și cufundate peșteri
Ciobanul pune pământ
peste *mieii* uciși de puterile codrului”
a apărut:

„peste micii uciși de puterile codrului”.
Masacrul mieilor!

Rectificând, cerem iertare cititorului, cerem iertare autorului, punem cenușă pe creștet poeziei. Dar cum să jurăm că nu vom recidiva? Au sântem noi stăpâni peste tainele viitorului?

S

AAGONIE, în sens grec, adică *luptă* este pentru filosoful spaniol Miguel de Unamuno, esența creștinismului. „Ceeace îți voi înfățișa aci, cetitorule — scrie Unamuno — este agonia mea, lupta mea creștină, agonia creștinismului în mine, moartea și învierea sa în fiecare clipă a vieții mele intimă”. Caracterul de problemă pe care experiența religioasă o ia în sufletul omului modern, devine astfel obiectul unor dezvoltări scrise cu mare elan, cu tragism. De fapt, cartea despre care vorbim este mai mult echivocă. Problematica intimă a misticului modern se conexează la Unamuno cu suferința civică a exilatului, cu sentimentul crizei teribile prin care trece cultura europeană și totul se întregește într-o atmosferă de amurg cosmic, *Götterdämmerung*...

Foarte suggestiv sensibilizează Unamuno sfârșirea interioară a creștinului modern, folosind ceeace Vechiul Testament, în cartea *Regilor* la cap. I, povestește despre Abisag, sunamita care rămase fecioară, adusă să încălzească bătrânețele regelui David. „Textul biblic nu ne-o spune, dar David muri desigur în brațele sunamitei Abisag, ultima sa soție, care îi încălzea agonia cu săruturi și îmbrățișări: poate că ea îi legănă ultimul somn cu un matern cântec de leagăn. Căci Abisag, fecioara pe care David nu o cunoscuse — după cum ea nu-l cunoscuse pe David decât cu dorința — Abisag fu cea din urmă mamă a marelui rege... Solomon (care îi urmă pe tron) fu regele înțelepciunii, — și al luxuriei, — regele politicii, regele civilizației. Nimic nu se mai știu însă de sărmana Abisag, sunamita, care lăncezea de dragoste pentru marele său mort, sotul virginității sale, plângându-l cu lacrimi de foc și dorind să-l învie. În acest timp Solomon domnea și în treținea un harem. Nu vedeți alegoria? David a fost pentru creștini unul din simbolurile, una din refiguratiunile Dumnezeuului-Om, a lui Cristos. Sufletul îndrăgostit caută să-l încălzească în agonia sa. În agonia bătrâneții, cu săruturile și strângerile unei iubiri înflăcărate. Și cum ea nu-și poate cunoaște iubitul și cum, ceeace este încă mai grozav, iubitul n'o poate cunoaște, ea se desnădăjduște iubind”.

Toate acestea le scrie Miguel de Unamuno în *l'Agonie du Christianisme*, la Paris, „în acest Paris, îmbibat de istorie, de viecea socială și civilă și unde este cu neputință a te refugia într'un oarecare colț anterior istoriei și care prin urmare i-ar putea supraviețui”.

BUNESCU

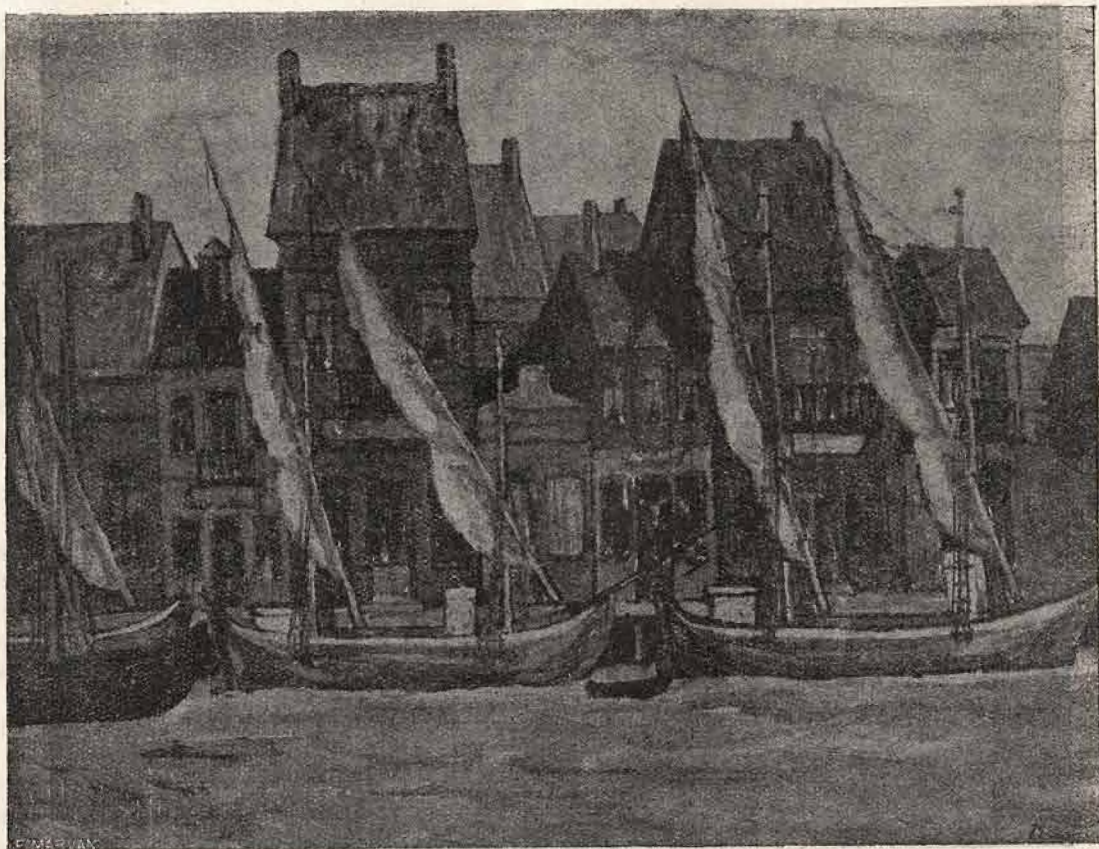
Portrait

BUNESCU

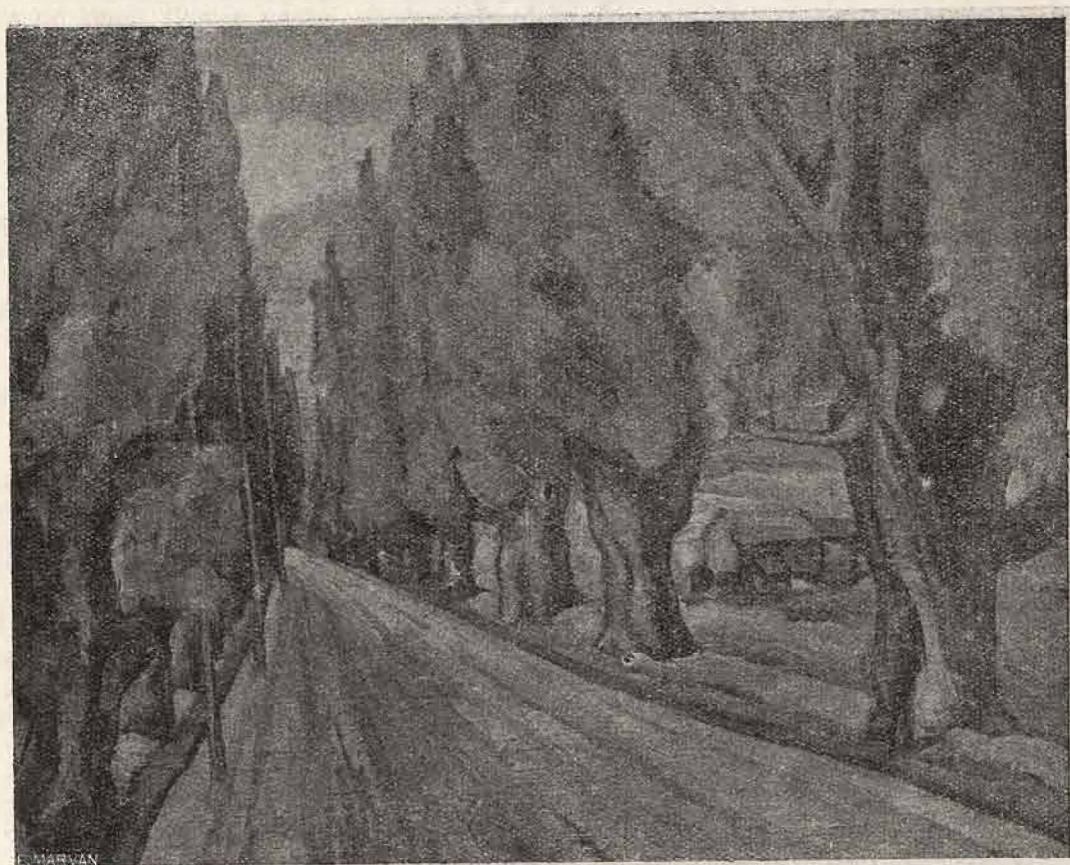
Portret

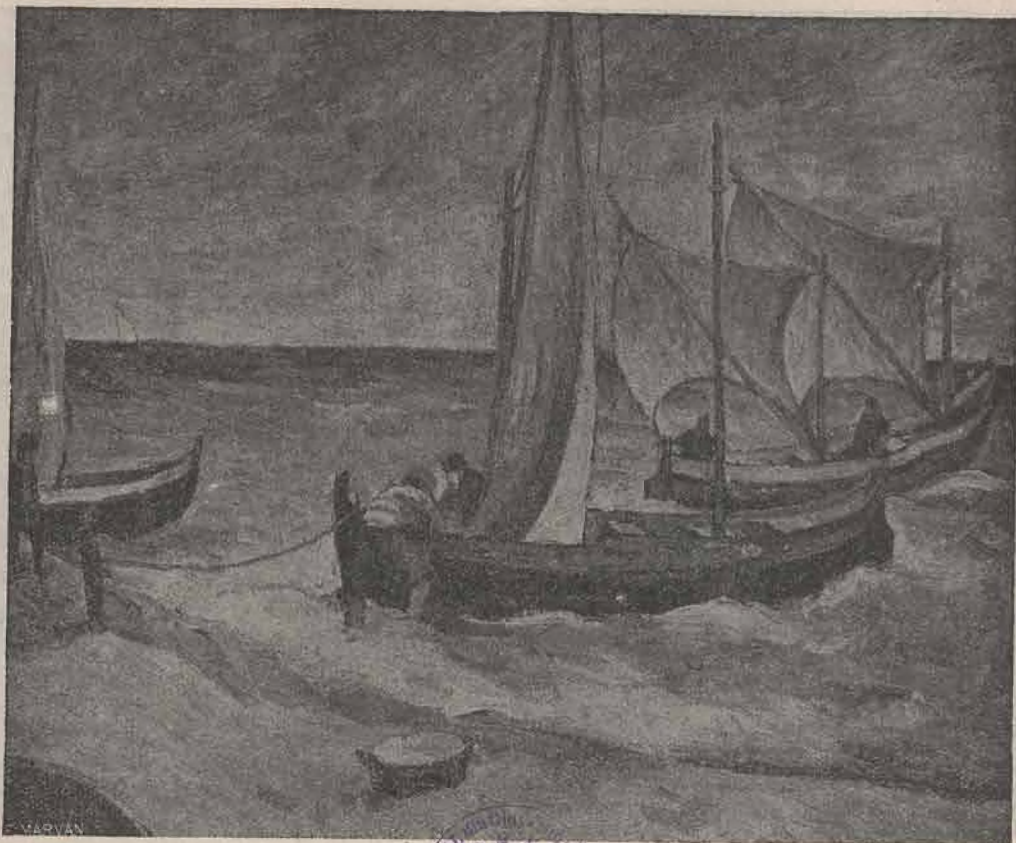
BUNESCU

Corăbii în Sulina

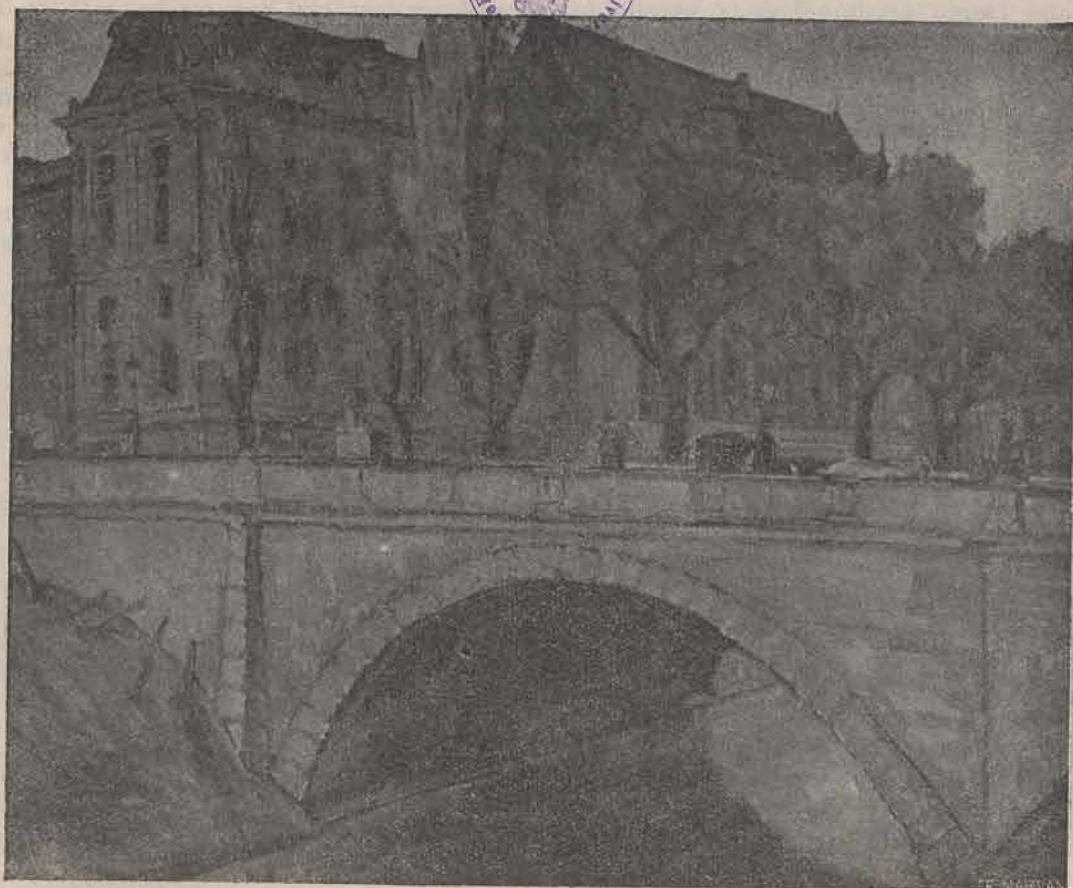
BUNESCU

Drumul Râșnarilor

BUNESCU

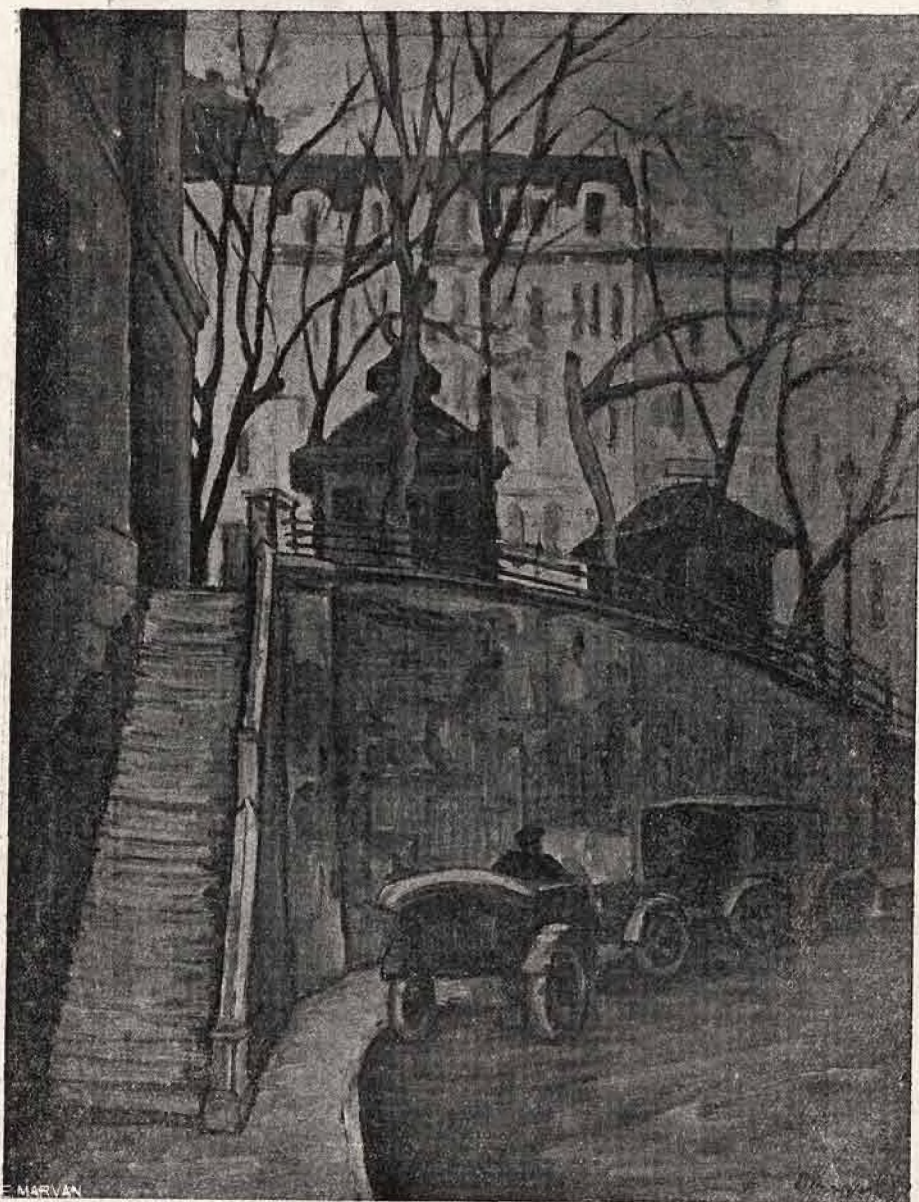
Corăbii de pescari

BUNESCU

Palatul de Justiție

GÂNDIREA

MARVAN

BUNESCU

Scara teatrului

GANDIREA

HANS EDER

Sat de munte

LUCIAN BLAGA

DARIA

DRAMĂ

EDITURA ARDEALULUI

LUCIAN BLAGA

FETELE UNUI VEAC

ESSEURI

BIBLIOTECA SEMĂNĂTORUL

ARAD

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

NUVELE

EDITURA RAMURI

Prețul 40 Lei

CRAIOVA

G. H. D. MUGUR

LABOREMUS

SCRISORI CĂTRE INVĂȚĂTORI

EDITURA FUNDĂȚIEI CULTURALE „PRINCIPELE CAROL”

PREȚUL 20 LEI

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICĂ

INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE
nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIIITORUL INTELIGENȚII
în rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI
cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAL
studii filosofice.
5. H. IBSEN	PEER GYNT
trad. în versuri de Adrian Maniu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA
joc dramatic.

EDITURA FUNDĂȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC
APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CASELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT
RUGAȚI A TRIMITE CÂTE UN EXEMPLAR. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

MARTIE 1926

CUPRINSUL:

ETHOS de <i>Al. Busuioceanu</i>	49
CEI DOI ORBI p. de <i>T. Arghezi</i>	54
CRAII DELA CURTEA VECHIE de <i>Mateiu Caragiale</i>	55
PRIMĂVARĂ (poezie) de <i>Zaharia Stancu</i>	63
CHELTUELI DE INCROPĂCIUNE de <i>A. Creangă</i>	64
IOAN SE SFĂȘIE ÎN PUSTIU (p. de <i>Lucian Blaga</i>	68
SOMN poezie de <i>Lucian Blaga</i>	69
SF. FRANCISC ȘI ARTA VREMII SALE de <i>Alexandru Marcu</i>	70
IDEI, OAMENI & FAPTE	
PRIETENII DICȚIONARULUI de <i>Emanoil Bucuța</i>	75
REVISTELE ITALIENE ȘI TRADIȚIONALISMUL de <i>Al. Marcu</i>	78
O CARTE PENTRU DASCĂLI DE ȚARĂ de <i>I. D.</i>	79
MEDALIOANE ARTISTICE: MARI- OARA VENIURA de <i>Ion Dragu</i>	80
REVISIILE de <i>Cezar Petrescu</i>	81

CRONICA LITERARĂ <i>Ion Vinea</i> : DESCÂNTECUL ȘI FLORI DE LAMPĂ; <i>A. Cotrus</i> : ROBIA LOR; <i>L. Blaga</i> : FEȚELE UNUI VEAC; <i>Cincinat Pavelescu</i> : EPIGRAMME de <i>Tudor Vianu</i>	83
---	----

CRONICA RELIGIOASĂ ASUPRA UNIRII BISERICILOR de <i>Vasile Bâncilă</i>	85
---	----

CRONICA PLASTICĂ EXPOZIȚIILE HANS EDER ȘI MA- RIUS BUNESCU de <i>Oscar Walter Cisek</i>	88
---	----

DRAMA ȘI TEATRUL PIRANDELLO: «HENRIC AL IV, «ȘASE PERSONAGII ÎN CĂUȚA- REA UNUI AUTOR» de <i>Ion Ma- rin Sadoveanu</i>	90
---	----

CRONICA EXTERNĂ CRIZA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR de <i>Eugen Titeanu</i>	91
CRONICA MĂRUNTĂ	92

ILUSTRĂȚII

COPERTA : de *Marius Bunescu*.

SUPLIMENT : Reproduseri de *Marius Bunescu* și *Hans Eder*.

DESENE ÎN INTERIOR : de *Demian*.

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
500 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂȚATE: 500 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—